

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๓๒ ตอนที่ ๑๓๑๑ – ๑๓๒๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

๑๓๑๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๒๗

ถ. โลกจะเป็นกิเลสอย่างหนึ่งของมนุษย์ทุกคน และที่ว่าเป็นเกิดจากกรรม และเกิดจากกิเลส นั้น พอจะเข้าใจ แต่เราจะโทษสิ่งแวดล้อมได้ไหม เพราะตั้งแต่เกิดมา จะทานข้าว หรือจะแต่งกาย จะไปไหน จะพูดจาอะไร ก็มีคนอื่นทักท้วง หรือว่าสนับสนุนว่า อย่างนั้นดี อย่างนี้สวย จะกล่าวได้ใหม่ว่า ไม่ได้เกิดจากกรรมหรือ กิเลสอย่างเดียว แต่เกิดจากสิ่งแวดล้อมด้วย เพราะตลอดเวลาไม่เคยมีใครบอกเลยว่า ไม่ต้องสวย มีแต่บอกว่า ต้องสวย ต้องดี ต้องรวย ต้องเลิศ มีแต่คนอื่นสนับสนุนอยู่ตลอดเวลา อย่างนี้จะใช่ไหม

สุ. เพราะฉะนั้น บุคคลอื่นจึงต่างกับพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะไม่ว่าจะเป็นใครทั้งสิ้นก็สอนเพื่อให้มีโลกะ เว้นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์เดียวที่สอนให้ละโลกะ และให้เห็นโทษของโลกะตามความเป็นจริง นี่คือความต่างกันของผู้ที่เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ากับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ถ้ามีผู้วิเศษที่จะบันดาลทุกสิ่งทุกอย่างให้ทุกท่านตามความต้องการ และท่านก็ตื่นตื่นกับผู้วิเศษ ลืมแล้วว่า ผู้วิเศษนั้นไม่ได้แสดงหนทางที่จะทำให้ท่านหมดโลกะเลย ตรงกันข้ามผู้วิเศษนั้นกลับทำให้โลกะของท่านเพิ่มขึ้น เพราะฉะนั้น จึงไม่ควรจะตื่นตื่นกับผู้วิเศษอื่นซึ่งทำให้โลกะของท่านเพิ่ม

แต่มีผู้วิเศษด้วยพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณที่จะแสดงธรรมให้บุคคลอื่นได้เข้าใจสภาพธรรมตามความเป็นจริง และสามารถจะประจักษ์แจ้งแทงตลอดในสภาพธรรมนั้น ๆ ด้วย

ไม่ว่าจะเป็นใครก็ตาม ตั้งแต่เด็กจนโตที่มีเมตตาช่วยสอนในสิ่งที่ดี แต่ในขณะที่เดียวกันก็ไม่สามารถจะสอนให้ละโลกะ แต่สอนให้มีชีวิตในขอบเขตที่ดีตาม

สมควร เพราะฉะนั้น จึงจำเป็นต้องศึกษาพระธรรม เพราะบุคคลอื่นไม่สามารถเป็นที่พึ่งได้ นอกจากพระรัตนตรัย

ทุกท่านยังคงแสวงหาความสุขความงามอยู่ ไม่ใช่จะหมดไปได้ ในชีวิตไม่มีใครที่จะอยู่ได้โดยไม่มีโลภะ แม้พระโสดาบันก็ยังมีโลภะ แต่ในขณะเดียวกันก็ควรจะอบรมเจริญปัญญาเพื่อสามารถละโลภะด้วย ไม่ใช่เจริญโลภะอย่างเดียวโดยไม่แสวงหาทางดับโลภะเลย

ถ. ตอนไหนที่จะเห็นตัวโลภะได้ง่ายที่สุด ชัดเจนที่สุด โลภะนี้จะเห็นง่าย ๆ ได้อย่างไร อย่างบางทีเรานึกว่า อยากทานอาหาร จะเห็นตอนนี้ได้ใหม่ว่า นี่คือโลภะ

ส. ได้ แล้วแต่สติจะเกิดหรือไม่เกิด ถ้าสติไม่เกิด โลภะก็เกิดไปโดยไม่รู้ลักษณะของโลภะ แม้สิ่งนั้นจะเกิดอยู่เป็นประจำก็ยังไม่รู้ ต้องอาศัยพระปัญญาคุณที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้และทรงแสดงไว้ จึงจะพิจารณาได้

ถ. ถ้าปฏิสนธิในมนุษยภูมิ หรือเทวภูมิ หรือพรหมภูมิ ชวนวิถิแรกเป็นโลภะก็ไม่น่าสงสัย แต่ถ้าไปเกิดในอบายภูมิมีนรกเป็นต้น วิถิจิตแรกก็ยังเป็นโลภะไม่น่ามีอะไรที่ยินดี ทำไมยังเป็นโลภะ

ส. ยังไม่รู้ด้วยซ้ำว่าเกิดที่ไหน เป็นใคร แต่เมื่อวิถิจิตเกิด วิถิแรกคือมโนทวารวิถิ เพราะอารมณ์กระทบจึงมีการเริ่มรู้สึกตัว เพียงแค่รู้สึกตัวเท่านั้น ยังไม่รู้อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย จึงยังไม่เห็นสิ่งที่ไม่ดี ยังไม่ได้ยินเสียงที่ไม่ดี ยังไม่ได้กลิ่นที่ไม่ดี ยังไม่ได้ลิ้มรสที่ไม่ดี ยังไม่ได้กระทบสัมผัสสิ่งที่ไม่ดี ในขณะนั้นยังไม่ได้รับผลของอกุศลกรรมทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เพียงแต่เริ่มรู้สึกตัวนิดเดียว โภภุมูลจิตก็พอใจในภพที่เกิด ในสภาพ ในความที่มีชีวิตอยู่ในขณะนั้น ซึ่งแสดงว่าทุกคนไม่อยากจะสิ้นสุดภพชาติเลย

บางคนบอกว่า ไม่ขอเกิดอีก จะไม่เกิดอีกไม่ได้ ไม่มีทางเป็นไปได้ที่จะไม่เกิด แต่ต้องมีเหตุปัจจัยที่จะทำให้ไม่เกิด โดยการบรรลุนิพพานถึงความไม่เป็นพระอรหันต์ จึงจะไม่เกิด

เพราะฉะนั้น เมื่อเพียงเกิด ยังไม่ได้รับการทรมาน หรือยังไม่ได้รับผลของ
อกุศลกรรมทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เพราะวามโนทวารวิถีเกิดก่อน
ในขณะนั้นจึงยินดีพอใจในชีวิต ในภพชาติที่มีอยู่ ที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ไม่มีใครที่จะ
เว้นความพอใจในการมีชีวิตได้ ซึ่งในขณะนั้นเป็นโลกมุขจิต

ไม่มีใครสงสัยหรือว่า เป็นโลกมุขจิตดวงไหน โลกมุขจิตมี ๘ ดวง จะเป็นดวง
ไหน หรือผ่านไปแล้ว ไม่เป็นไร ดวงไหนก็ไม่เป็นไร เคยคิดสงสัยบ้างไหม

สำหรับอกุศล จำแนกออกเป็นระดับชั้นต่าง ๆ ด้วย อกุศลที่เป็นอาสวะ เป็น
อกุศลอย่างบางเบา ไหลอยู่เป็นประจำ เพราะหมกคองอยู่ในจิตสันดาน ไม่ว่าจะ
ประสบกับรูป หรือเสียง หรือกลิ่น หรือรส หรือโณภูมิจิต ที่จะไม่ให้อาสวะเหล่านี้
เกิดก็ยาก เพราะว่าสะสมมาเนิ่นนานในสังสารวัฏ

ธรรมสังคณีปกรณ์ อรรถฎารักษ์ อาสวโคจรกะ ข้อ ๙๑๓ แสดง
อกุศลธรรมที่เป็นอาสวะ มีข้อความว่า

อาสวะ ๔ คือ กามาสวะ ๑ ภวาสวะ ๑ ทิฏฐาสวะ ๑ อวิชชาสวะ ๑

กามาสวะเกิดในโลกมุขจิต ๘ ดวง ภวาสวะเกิดในโลกมุขจิตทิฏฐิคตวิปปยุตต์
๔ ดวง ทิฏฐาสวะเกิดในโลกมุขจิตทิฏฐิคตสัมปยุตต์ ๔ ดวง และอวิชชาสวะเกิดใน
อกุศลจิตทุกดวง

นี่เป็นความต่างกัน

กามาสวะ คือ ความพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต เกิดใน
โลกมุขจิต ๘ ดวง

ภวาสวะ คือ ความพอใจในภพ ในชั้น ๓ เกิดในโลกมุขจิต ๔ ดวง ที่ไม่
ประกอบด้วยมิจฉาทิฏฐิ คือ เกิดในโลกมุขจิตทิฏฐิคตวิปปยุตต์ ๔ ดวง

ทิฏฐาสวะ คือ ความพอใจในความเห็นผิด เกิดในโลกมุขจิตทิฏฐิคตสัมปยุตต์
๔ ดวง

สำหรับอวิชชาสวะ เกิดในอกุศลจิตทุกดวง

เพราะฉะนั้น หลังจากทีปฏิสันธิจิตดับไปแล้ว ภวังคจิตดับไปแล้ว มโนทวารวิชชจิตดับไปแล้ว โลกมุขจิตที่เป็นโลกขวนะก็เกิด และก็มีอวิชชาสวะเกิด รวมด้วยด้วย

ถ. อาจารย์ยังไม่ได้บอกเลยว่า โลกะดวงไหน

ส. กามาสวะเกิดในโลภมุขจิต ๘ ดวง กามาสวะ คือ ความพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ภวาสวะเกิดในโลภมุขจิตทวิปัญจต ๔ ดวง ภวาสวะ คือ ความพอใจในภพ ในขันธ ทิฏฐาสวะ คือ ความเห็นผิด เกิดในโลภมุขจิตทวิปัญจต ๔ ดวง อวิชชาสวะเกิดในอกุศลจิตทุกดวง เพราะฉะนั้น โลกมุขจิตที่เกิดต่อจากมโนทวารวิชชจิต หลังจากทีภวังคจิตและปฏิสันธิจิตดับไปแล้ว เป็นดวงไหน

ถ. ขึ้นอยู่กับภูมิหรือเปล่า

ส. ลองคิดดู ตามความเป็นจริง ควรจะเป็นดวงไหนในโลภมุขจิต ๘ ดวง

ถ. ผมคิดว่า ถ้าในกามภูมิ คงจะเป็นโลภมุขจิตดวงใดดวงหนึ่งใน ๘ ดวง

ส. เกิดมาก็มีทิฏฐิ ความเห็นผิดเลยหรือ เพียงแค่รู้สึกตัวขึ้นมานิดเดียวเท่านั้นเอง ยังไม่เห็น ยังไม่ได้ยิน ยังไม่ได้กลิ่น ยังไม่ได้ลิ้มรส ยังไม่ได้รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ยังไม่มีเรื่องราวใด ๆ ทั้งนั้น เพราะฉะนั้น ควรจะเป็นโลภมุขจิตดวงไหนใน ๘ ดวง

ถ. ทิฏฐิตวิปปยุตต์ ๔ ดวง

ส. ทิฏฐิตวิปปยุตต์ เพราะว่าเป็นภวาสวะ ความยินดีพอใจในภพ ในขันธ มีอยู่ทุกภูมิ ไม่ว่าจะเป็นในนรก หรือสัตว์ดิรัจฉาน เปเรต อสุรกาย มนุษย์ เทวดา รูปพรหม หรืออรูปพรหม ก็มีความยินดีพอใจในภพ ในขันธ ในชีวิตที่มีอยู่ในขณะนั้น

ถ. ไม่ยกเว้นแม้พระโพธิสัตว์ในชาติสุดท้ายหรือ

ส. ไม่ได้แสดงไว้ แต่อย่าลืมว่า ถ้าเป็นพระโพธิสัตว์ มีทางที่จะพิเศษจากบุคคลทั้งหลายได้ แต่ไม่ได้แสดงไว้ ในพระสูตรแสดงว่า พระโพธิสัตว์มีการรู้สึกตัวเมื่อ

ปฏิสนธิ เพราะฉะนั้น ย่อมเป็นไปได้ที่ว่าวิถีจิตแรกอาจจะเป็นโลกมูลจิต เพราะว่า
สันนิทสน์เพียง ๗ ขณะ วิถีต่อไปก็เป็นมหากุศลได้สำหรับพระโพธิสัตว์ แต่ไม่ได้
แสดงไว้ในพระสูตร นอกจากแสดงว่า พระโพธิสัตว์ทรงรู้สึกตัวในกาลไหนบ้าง เช่น
ในขณะปฏิสนธิ ซึ่งบุคคลอื่นไม่สามารถจะเป็นอย่างนั้นได้

สำหรับลักษณะของโมหเจตสิก **อัญญาสาธินี อรรถกถา ธรรมสังคณีปกรณ์**
จิตตูปาทกัณฑ์ พรรณนาอกุศลปทภาษนียะ มีข้อความว่า

โมหเจตสิก

จิตตัสสะ อันทภาวลักขणे อัญญาณลักขणे वा

มีความมืดของจิตเป็นลักษณะ หรือมีความไม่รู้เป็นลักษณะ

อสมंपริเวอร์โธ อารัมมณสภาวัจฉาสาทนโร वा

มีความไม่แทงตลอดเป็นระยะ หรือมีความปกปิดสภาวะของอารมณ์เป็นระยะ
คือ เป็นกิจ

อสมมาปฏิบัติปัจจุပ္ปฐฐานโน อันทการปัจจุပ္ปฐฐานโน वा

มีความไม่ปฏิบัติชอบเป็นปัจจุပ္ปฐาน หรือมีอันทการ คือ มีดมน
เป็นปัจจุပ္ปฐาน คือ อากการปรากฏ

อโยนิโสมนสิการปฐฐานโน

มีการกระทำไว้ในใจโดยอุบายอันไม่แยบคายเป็นปฐฐาน คือ เป็นเหตุใกล้ให้
เกิด

พึงเห็นว่าเป็นมูลแห่งอกุศลทั้งปวง

เป็นการยากที่เกิดมาแล้วจะรู้ตัวโดยกุศลจิตเกิด เพราะฉะนั้น ทุกคนที่ไม่ใช่
พระโพธิสัตว์ต้องเกิดมาพร้อมกับความไม่รู้สึกรู้สีกตัว และเป็นอกุศลจิตที่ประกอบด้วย
โมหเจตสิก คือ เป็นโลกมูลจิต มีความยินดีในขันธ ในภพ ในชีวิตที่ตนเกิดใน
ขณะนั้น

ข้อความใน **อัญญาสาธินี** ได้อธิบายพรรณนาลักษณะของโมหเจตสิกต่อไปว่า

พระบาลีนันทเทส โมหะ

โมหะเกิดขึ้นในสมัยนั้นเป็นไฉน

คือ อัญญาณ ความไม่รู้

อทัสสนะ ความไม่เห็น

อนภิสมัย ไม่ตรัสรู้

อนนุโพธะ ไม่รู้โดยสมควร

อสมโโพธะ ไม่รู้ตามความเป็นจริง

อปปฏิวะระ ไม่แทงตลอด

อสังคาหณา ไม่ถือเอาให้ถูกต้อง

อปริโยคาหณา ไม่หยั่งลงโดยรอบคอบ

อสมเปกขณา ไม่พิถีพิถัน

อปัจจเวกขณา ไม่พิจารณา

อปัจจจกขกัมมะ ไม่มีการกระทำให้ประจักษ์

ทุมเมชณะ ทรมปัญญา

พาลยะ ความโง่เขลา

อสมปชัตถุญะ ความไม่รู้ชัด

โมหะ ความหลง

ปโมหะ ความลุ่มหลง

สัสมโมหะ ความหลงไหล

อวิชา ไม่ใช่วิชา

อวิชโฆมะ โขมะ คือ อวิชา

อวิชขานุสสัย อนุสสัย คือ อวิชา

อวิชาปริยฐานะ ปริยฐานะ คือ อวิชา

อวิชาลังคี ลัม คือ อวิชา

อกุศลมูล คือ โมหะ ในสมัยนั้นอันใด นี้ชื่อว่าโมหะเกิดในสมัยนั้น

ต้องใช้คำมาก เพื่อที่จะให้เข้าใจลักษณะสภาพของโมหะเจตสิก ซึ่งเป็น
สภาพธรรมที่ไม่รู้แจ้งสภาพธรรมตามความเป็นจริง

๑๓๑๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๒๗

ข้อความต่อไป อธิบายนิทเทศของโมหะเป็นข้อ ๆ ตามที่ได้กล่าวแล้ว คือ

ข้อ ๓๙๐

ที่ชื่อว่าอัญญาณ ความไม่รู้ อทิสสนะ ความไม่เห็น เพราะเป็นปฏิปักษ์ต่อ
ญาณ ความรู้ และทิสสนะ ความเห็น

ขณะที่เกิดความรู้ หรือความเข้าใจ หรือการเห็นถูก ในขณะนั้นไม่ใช่
สภาพลักษณะของโมหะ เพราะลักษณะของโมหะตรงกันข้ามกับความรู้ ความเห็น

ที่ชื่อว่าอนภิสมัย ความไม่ตรัสรู้ ด้วยอรรถว่า เป็นสภาวะที่เผชิญหน้ากับ
ไม่ตรัสรู้ คือ ไม่เข้าใจอย่างถูกต้องโดยธรรม

ในขณะนี้หรือเปล่า ถ้าไกลตัวออกไปก็ไม่ได้พิจารณาธรรม จึงไม่สามารถเข้าใจ
สภาพของโมหะได้ แต่ถ้าไม่ไกลตัว ในขณะนี้เองสามารถที่จะรู้ลักษณะของโมหะได้ว่า
ที่ชื่อว่าอนภิสมัย ความไม่ตรัสรู้ ด้วยอรรถว่า เป็นสภาวะที่เผชิญหน้ากับไม่ตรัสรู้ คือ
ไม่เข้าใจอย่างถูกต้องโดยธรรม

เห็นอะไร ได้ยินอะไร ได้กลิ่นอะไร ลิ้มรสอะไร กระทบสัมผัสอะไร โมหะเกิด
หรือไม่เกิด ถ้าโมหะไม่เกิด ตรัสรู้สภาวะที่เผชิญหน้าอย่างถูกต้องโดยธรรม คือ
ทางตาที่กำลังเห็นในขณะนี้ ต้องเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา นั่นจึงไม่ใช่ลักษณะของ
โมหะ แต่ถ้าเห็นคนเดิน มีความยึดมั่นว่าเป็นคนกำลังเดิน เป็นรถกำลังวิ่ง ไม่สามารถ
ที่จะถ่ายถอนความเป็นคนเดิน หรือความเป็นรถวิ่งออกเหลือแต่เพียงสภาพธรรมที่
ปรากฏทางตาที่คนตาบอดไม่เห็น ขณะที่เป็นอย่างนี้ ให้ทราบว่าในขณะนั้น คือ
ความไม่ตรัสรู้ ด้วยอรรถว่า เป็นสภาวะที่เผชิญหน้ากับไม่ตรัสรู้ คือ ไม่เข้าใจอย่าง
ถูกต้องโดยธรรม

สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ โดยสภาพที่แท้จริงเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏได้ทางตาเท่านั้น ไม่ได้เป็นอย่างอื่นเลย ไม่ได้เป็นคน ไม่ได้เป็นสัตว์ ไม่ได้เป็นวัตถุสิ่งใดทั้งสิ้น เป็นแต่เพียงสีสน်วณณะที่ปรากฏเพราะกระทบกับจักขุปสาทเท่านั้น ถ้ากระทบสัมผัสดู แข็งหรืออ่อน เย็นหรือร้อน ตึงหรือไหว แข็งหรืออ่อนเป็นคนหรือเปล่า เป็นรถหรือเปล่า ตึงหรือไหวเป็นคนหรือเปล่า เป็นวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือเปล่า

โดยปรมาัตถธรรม แข็งเป็นแข็ง เย็นเป็นเย็น ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล จันตาทองต้องเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้นจริง ๆ เพราะฉะนั้น ลักษณะของโมหะคือ อนภิมัถ ความไม่ตรัสรู้ ด้วยอรรถว่า เป็นสภาวะที่เผชิญหน้า ขณะนี้กำลังเห็นอยู่แท้ ๆ รูปารมณกำลังปรากฏทางตา และเป็นรูปารมณเท่านั้นจริง ๆ แต่โมหะก็ไม่ตรัสรู้ คือ ไม่เข้าใจอย่างถูกต้องโดยธรรม

พอที่จะรู้ลักษณะของโมหะหรือยัง ขณะใดที่ไม่สามารถรู้สภาพธรรมที่กำลังเผชิญหน้าตามความเป็นจริงในลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ยังมีความเห็นผิดยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนอยู่ นั่นคือการไม่ตรัสรู้สภาพธรรม เป็นลักษณะของโมหะ

มีอยู่ทุกวัน ไซ้ไหม ไม่ต้องไปหาที่ไหน เกือบจะไม่ต้องเปิดตำราเลย ถ้ารู้ว่าโมหะมีลักษณะอย่างไร คือ ไม่สามารถรู้แจ้งในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังเผชิญหน้าอยู่จริง ๆ เพราะฉะนั้น โมหะมีมากเหลือเกิน เกิดกับอกุศลจิตทุกดวงทุกประเภท

ข้อความต่อไปแสดงว่า

สภาวะที่ตรัสรู้ธรรมโดยสมควร ชื่อว่าอนุโพธิ์ ที่ชื่อว่าอนุโพธิ์ ความไม่ตรัสรู้โดยสมควร เพราะเป็นปฏิปักษ์ต่ออนุโพธิ์นั้น

ทราบใดที่โมหะยังมีอยู่มากมาย ก็รู้ได้ว่าไม่ใช่กาลที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ถ้าจะไปนั่งจ้องที่รูปหนึ่งรูปใด อยากจะให้ประจักษ์ความเกิดดับ แต่ไม่รู้ลักษณะของโมหะเลยว่า ในขณะที่เห็น ก็ยังไม่รู้สภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง ในขณะที่ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส คิดนึก ก็ยังไม่รู้สภาพธรรมที่ปรากฏตาม

ความเป็นจริง และจะไปตรัสรู้สภาพของอริยสัจธรรมได้อย่างไร ด้วยเหตุนี้ สภาพะที่
ตรัสรู้ธรรมโดยสมควร ชื่อว่าอนุโพธิ์ ที่ชื่อว่าอนุโพธิ์ ความไม่ตรัสรู้โดยสมควร
เพราะเป็นปฏิปักษ์ต่ออนุโพธิ์นั้น

ยังมีปฏิปักษ์มากใหม่ต่อการรู้แจ้งอริยสัจธรรม ทางตา พิสูจน์ได้ ทางหู
ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ที่ชื่อว่าอสมโพธิ์ ไม่รู้ตามเป็นจริง ด้วยอรรถว่า ไม่รู้เกี่ยวกับความไม่เที่ยง
เป็นต้น

ขณะนี้ทางตาเกิดขึ้นและดับไป ในขณะที่ได้ยินเสียง ทางตาต้องไม่ปรากฏ
นั้นจึงจะเป็นการรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น ที่ชื่อว่าอสมโพธิ์ ไม่รู้
ตามเป็นจริง ด้วยอรรถว่า ไม่รู้เกี่ยวกับความไม่เที่ยงเป็นต้น

ชื่อว่าอสมโพธิ์ ด้วยอรรถว่า รู้สิ่งที่ไม่จริงและไม่เสมอกัน ดังนี้ ก็มี

ขณะนี้กำลังรู้สิ่งที่ไม่จริงหรือเปล่า ถ้าไม่รู้สิ่งจริงก็เท่ากับรู้สิ่งที่ไม่จริง ไม่รู้ว่า
ไม่เที่ยง จึงยังคงคิดว่าเที่ยง ยังไม่เห็นอะไรดับไปสักอย่างเดียว เพราะโมหะเป็น
สภาพธรรมที่ ไม่รู้เกี่ยวกับความไม่เที่ยงเป็นต้น

ที่ชื่อว่าอัปปกิเฐระ ไม่แทงตลอด ด้วยอรรถว่า ไม่แทงตลอดธรรม คือ สัจจะ
ทั้ง ๔

ที่ชื่อว่าอสังคาหณา ไม่ถือเอาให้ถูกต้อง ด้วยอรรถว่า ไม่ถือเอาให้ถูกต้อง
แม้ธรรมข้อหนึ่งในบรรดารูปธรรมเป็นต้น โดยความไม่เที่ยงเป็นต้น เสมอกัน

ชีวิตประจำวันทั้งนั้น ถ้าสติสัมปชัญญะไม่เกิดจะไม่เข้าใจลักษณะของโมหะ
ซึ่งปิดบังลักษณะที่ไม่เที่ยงของสภาพธรรม

ที่ชื่อว่าอปริโยคาหณา ไม่หยั่งลงโดยรอบคอบ ด้วยอรรถว่า ไม่หยั่งลงโดย
รอบคอบซึ่งธรรมนั้นแหละ

ที่ชื่อว่าอสมเปกขณา ไม่พินิจ ด้วยอรรถว่า ไม่เพ่งให้สมำเสมอ

ที่ชื่อว่าปัจจุเวกشنا ไม่พิจารณา ด้วยอรรถว่า ไม่เล็งเฉพาะถึงสภาวะแห่ง
ธรรมทั้งหลาย

ขณะนี้หรือเปล่า ที่สติไม่เกิดระลึกลักษณะของรูปธรรมใดนามธรรมใด ชื่อว่า
ไม่เล็งเฉพาะถึงสภาวะแห่งธรรมทั้งหลาย ที่ละอย่าง ๆ ที่ปรากฏ ที่ละทาง

ที่ชื่อว่าอปัจจกขัมมะ ไม่มีการกระทำให้ประจักษ์ ด้วยอรรถว่า ข้อนี้ไม่มี
กรรมที่ประจักษ์แม้แต่ข้อเดียว ในบรรดากุศลกรรมและอกุศลกรรมทั้งหลาย
ด้วยความเป็นไปวิปริตบ้าง ด้วยไม่มีการถือเอาภาวะของตนบ้าง อีกอย่างหนึ่งชื่อว่า
อปัจจกขัมมะ ด้วยอรรถว่า ชื่อว่าการกระทำให้ประจักษ์ซึ่งกรรมข้อใด ๆ ด้วยตนเอง
มิได้มี

โมหะเป็นสภาพธรรมที่กระทำกรรมให้ประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลัง
ปรากฏได้ไหม ไม่มีทางเลย เพราะโมหะไม่รู้ แม้แต่สิ่งที่กำลังเผชิญหน้าอยู่
ก็ไม่สามารถที่จะรู้ความจริงได้ เพราะฉะนั้น กุศลจิต สติปัญญาสามารถจะกระทำ
กรรมที่จะทำให้ประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏได้ แต่โมหะจะทำอย่าง
สติปัญญาไม่ได้เลย

ที่ชื่อว่าทุมเมชณะ ด้วยอรรถว่า เมื่อธรรมชาตินี้ยังไม่เกิด จิตสันดานใดพึง
เป็นความบริสุทธิ์ คือ สะอาดผ่องแผ้วอยู่ จิตสันดานนั้นกลับถูกธรรมชาตินี้
ประทุษร้ายความสะอาดเสียแล้ว

ไม่เคยคิดว่า จิตจะไม่สะอาดในขณะที่โมหะเกิดใช่ไหม เพราะโมหะเกิดกับ
อกุศลจิตทุกดวง ทุกประเภท เวลาโลภะเกิด ไม่เคยรู้สึกเลยว่าจิตไม่สะอาด เวลา
โทสะเกิดก็ไม่รู้ว่าจิตไม่สะอาด ไม่ชอบโทสะ แต่ไม่รู้ว่าขณะนั้นไม่สะอาดแล้วด้วย
โมหะและโทสะ เวลาที่อัสสาเกิด สะอาดไหมอัสสา ความริษยา ในขณะนั้นพอที่จะ
เห็นความไม่สะอาดได้ มัจฉริยะ ความตระหนี่ และอกุศลธรรมอื่น ๆ ก็ต้องเกิดกับ
โมหะทั้งสิ้น

ที่ชื่อว่าพาลยะ ความโง่เขลา ด้วยอรรถว่า เป็นภาวะของพวกคนเขลา

คนอื่นหรือเปล่า คนอื่นเขลาทั้งนั้น หรืออย่างไร หรือตัวเองก็ยิ่งเขลามาก ๆ ที่เดียว เพราะยังมีโมหะ เพราะฉะนั้น ที่ชื่อว่าพาลยะ ความโง่เขลา ด้วยอรรถว่า เป็นภาวะของพวกคนเขลา

ที่ชื่อว่าโมหะ ด้วยอรรถว่า หลง ความหลงที่แรงยิ่งขึ้น ชื่อว่าปโมหะ ความลุ่มหลง

ไม่ใช่หลงเฉย ๆ บางครั้งก็ถึงกับลุ่มหลงอย่างมากด้วย

ที่ชื่อว่าสัมโมหะ ความหลงไหล ด้วยอรรถว่า หลงโดยรอบด้าน

ที่ชื่อว่าอวิชชา เพราะอรรถว่า ไม่ใช่วิชา เพราะภาวะเป็นปฏิปักษ์ต่อวิชา

ความหมายแห่งโศกะและโยชะ ได้กล่าวแล้วในตอนก่อน ๆ ของอัฐสุสาลินี

ที่ชื่อว่าปริยฐานะ ด้วยอรรถว่า กลุ่มรุ่ม คือ ครอบงำจิต

ที่ชื่อว่าลังคี ด้วยอรรถว่า ไม่สามารถจะไป

ทุกคนพิจารณาตนเอง สามารถจะไปสู่ความเป็นพระอรหันต์หรือยัง ถ้ายัง เพราะอะไร เพราะโมหะ ชื่อว่าลังคี ด้วยอรรถว่า ไม่สามารถจะไป

คือ ย่อมติดอยู่โดยแท้ทีเดียว อธิบายว่า ไปลำบาก เฉพาะหน้าประโยชน์ เกื้อกูล ด้วยไม่มีการถือเอาประโยชน์เกื้อกูล อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่าลังคี ด้วยอรรถว่า ถอนขึ้นได้ยาก อุปมาเหมือนลังคี กล่าวคือ ลืมอันใหญ่ ย่อมเป็นอันถอนขึ้นได้ยาก ฉะนั้น แม้วิชชานี้ก็ฉนั้นนั่น เหมือนอย่างลังคี คือ ลืม เหตุนี้จึงชื่อว่าลังคี

เพราะเหตุว่าเพียงแต่จะไปก็ไม่สามารถจะไป อยู่กับอกุศลมากมาย ย่อมติดอยู่ โดยแท้ทีเดียว ถ้าไม่อบรมเจริญกุศลจนเป็นพละ จนกระทั่งมีกำลังจริง ๆ ย่อมไม่สามารถละคลายอวิชชาคือโมหะได้

เพราะฉะนั้น สภาพธรรมที่ตรงกันข้ามกับอวิชชา มีอย่างเดียวเท่านั้น คือ วิชา ถ้าไม่อบรมเจริญปัญญาไม่มีทางละอวิชชาได้

ถ. คนที่ไม่รักชีวิตตนเอง และฆ่าตนเอง ทุกคนมักตำหนิว่า โง่และบาป อยากให้อาจารย์ช่วยอธิบายว่า บาปอย่างไร

ส. ขณะนั้นเป็นอกุศลจิต ที่ว่าบาปเพราะเป็นอกุศลจิต ไม่ใช่กุศลจิต และที่เป็นอกุศลจิตเพราะมีโมหเจตสิกหรือมีอวิชชาเกิดร่วมด้วย ไม่รู้ความจริงของสภาพธรรมที่เกิดดับสืบต่อกันโดยปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

คนที่ฆ่าตัวเองมักจะคิดว่า จะพ้นจากสภาพที่ตนเองไม่พอใจ แต่ถ้าเขาเกิดอีกและเป็นอย่างนั้นอีกเรื่อย ๆ ในสังสารวัฏฏ์ ก็ไม่ใช่ทางออก ทางออกไม่ใช่โดยการฆ่าตัวเอง แต่โดยการอบรมเจริญปัญญา เพราะถ้าไม่มีปัญญา ฆ่าแล้วก็ต้องเกิดอีก และก็ฆ่าอีก เกิดอีก ไม่มีทางที่จะยุติได้ด้วยการฆ่าตัวเอง

ในคราวก่อนได้กล่าวถึงเรื่องโลภมูลจิตซึ่งเกิดอยู่เป็นประจำ และเป็นชนวนวิถีแรกหลังจากที่ปฏิสนธิจิตและภวังคจิตที่เกิดสืบต่อดับไป วิถีจิตทางมโนทวารจะเกิดก่อน โดยที่มโนทวารวิชชชิตดับไปแล้ว ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ที่เกิดในภพภูมิไหนทั้งสิ้น โลภมูลจิตจะเกิดขึ้นกระทำกิจขณะเกิดดับติดต่อกัน ๗ ขณะและดับไปตามการสะสมของจิตซึ่งมีอยู่ในทุกภพทุกชาติเป็นประจำ เพราะฉะนั้น เมื่อโลภะสะสมไว้มากก็เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยทำให้เป็นชนวนวิถีที่เกิดต่อจากมโนทวารวิชชชิต เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้ศึกษาให้เข้าใจในเรื่องของโลภมูลจิต

สำหรับโลภมูลจิต แม้จะเป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพียงชั่วขณะจิตหนึ่งเพราะเหตุปัจจัยและดับไป แต่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงปัจจัยที่ทำให้เกิดโลภมูลจิตว่า ในขณะที่โลภมูลจิตเกิดขึ้นครั้งหนึ่ง ๆ นั้น มีเจตสิกเกิดร่วมด้วยเท่าไร ซึ่งขณะนี้ไม่รู้เลยว่าโลภะหนึ่งขณะสั้นแค่ไหน แต่พระปัญญาคุณของพระผู้มีพระภาค ทรงสามารถที่จะทราบได้ว่า ในขณะที่โลภมูลจิตเกิดนั้นมีเจตสิกเกิดร่วมด้วยเท่าไร และเป็นเจตสิกอะไรบ้าง ซึ่งใน **อวัฐฐสาสนี จิตตูปปาทกัณท์** อธิบายเจตสิกโดยฐานะต่าง ๆ มีข้อความว่า

แม้ถ้อยคำที่พระองค์ไม่ทรงทราบแล้วตรัส ก็ย่อมไม่มี

แสดงว่าพระธรรมที่ทรงแสดงทั้งหมด เพราะทรงทราบ ไม่ใช่เพราะไม่ทรงทราบ

พระองค์ทรงทราบทั้งหมดแล้วจึงตรัสทั้งนั้น แท้จริงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าย่อมทรงทราบหน้าที่แห่งธรรมนั้น ๆ ครั้นทรงทราบหน้าที่นั้นแล้ว ทรงยกขึ้นจำแนกตาม

หน้าที่ อุปมาว่า น้ำหรือน้ำมันหลายชนิดที่ใส่ลงไปกวนในภาชนะเดียวกันตลอดวัน การมอดดู ดมกลิ่น หรือลิ้มรส ก็อาจจะรู้ได้ว่าต่างกันเพราะสี กลิ่น และรสต่างกัน แม้จะเป็นได้ถึงอย่างนั้น การนั้นท่านก็พูดว่าทำได้ยาก แต่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อทรงจำแนกธรรม คือ จิตและเจตสิก ซึ่งไม่มีรูป อยู่ในอารมณ์เดียวกัน เหล่านี้ออกเป็นแผนก ๆ แล้วยกบัญญัติขึ้นตรัส ชื่อว่าทรงทำสิ่งที่ทำได้ยากยิ่งนัก

ถ้าเอาน้ำมันต่างชนิดหลาย ๆ อย่าง น้ำผึ้ง น้ำอ้อย น้ำมัน หรือจะเป็นเครื่องปรุงหลาย ๆ อย่างใส่ลงไปกวนในภาชนะเดียวกันตลอดทั้งวัน ด้วยการดู หรือ ดมกลิ่น หรือลิ้มรส ก็อาจจะแยกได้ว่า รสอะไรแรง รสอะไรอ่อน เพราะฉะนั้น ในการปรุงอาหารแต่ละครั้ง ผู้ที่ชำนาญเพียงเห็นด้วยตาก็คouldสามารถจะบอกได้ว่า สีที่ต่างกันนั้น ต่างกันเพราะอะไร หรือถ้าเป็นน้ำมันที่เข้ากันได้สนิทหลายชนิด ก็ยังสามารถที่จะบอกได้ด้วยความสามารถ แม้ว่าใส่ลงไปกวนในภาชนะเดียวกันตลอดวัน ซึ่งนั่นเป็นเรื่องของความชำนาญในทางโลก แต่สำหรับสภาพธรรม คือ จิตและเจตสิกซึ่งไม่มีรูป และเป็นสภาพธรรมที่ใช้คำว่า อยู่ในอารมณ์เดียวกัน คือ รู้อารมณ์เดียวกัน แต่พระผู้มีพระภาคก็ยังแยกออกเป็นส่วน ๆ และยกขึ้นตรัส เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า ทรงทำสิ่งที่ทำได้ยากยิ่งนัก

ถ้าเข้าใจเรื่องของปัจจัยต่าง ๆ จะเห็นได้ว่า ความละเอียดของธรรม นอกจากเรื่องของนามธรรม คือ จิตและเจตสิก ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้และทรงแสดงลักษณะของธรรมนั้น ๆ โดยละเอียดแล้ว แม้แต่รูปของแต่ละบุคคลซึ่งความจริงแล้วละเอียดยิ่งเหมือนกัน ถ้าจะแตกย่อยออกไป ย่อมได้จนถึงขนาดเล็กที่สุด แม้อย่างนั้นแต่ละรูปซึ่งเล็กที่สุด ซึ่งรวมเป็นกลุ่มที่แยกไม่ได้เป็นแต่ละกลุ่มนั้น ก็ยังเป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน เกิดดับสืบต่อดำรงอยู่ตั้งแต่ปฏิสนธิในภุมิที่มีขันธ ๕ ตราบจนกระทั่งถึงจุติ คือ ขณะที่เคลื่อนจากภุมินี้

แสดงให้เห็นว่า แม้รูปธรรม อย่าคิดถึงตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้าซึ่งเป็นกลุ่มก้อนใหญ่ แต่ควรจะต้องคิดถึงกลุ่มเล็ก ๆ เล็กที่สุดที่สามารถแยกย่อยออกไปโดยละเอียด และเป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน รวมทั้งเป็นปัจจัยแก่นามธรรมด้วย จะเห็นได้ว่า ไม่มีสัตว์

ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน และถ้าได้ศึกษาสภาพของธรรมโดยละเอียด ทั้งฝ่ายของ
รูปธรรมและนามธรรม ซึ่งแต่ละท่านอาจจะเข้าใจว่าโลภะเป็นตัวท่าน แต่ความจริง
ไม่ใช่เลย โดยธาตุ เป็นธาตุแต่ละอย่าง แต่ละชนิด ที่อาศัยเหตุปัจจัยต่าง ๆ เกิดขึ้น

๑๓๑๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๖๗

เมื่อโลภมูลจิตมีบ่ออยู่ เป็นไปทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจมากมายเหลือเกินในวันหนึ่ง ๆ ก็ควรที่จะทราบว่า มีเจตสิกอะไรบ้างที่เกิดร่วมกับโลภมูลจิต

ดังที่ได้ทราบแล้วว่า เจตสิกทั้งหมดมี ๕๒ ประเภท หรือ ๕๒ ชนิด เป็นอัญญาสมานาเจตสิก ๑๓ เป็นอกุศลเจตสิก ๑๔ และเป็นโสภณเจตสิก ๒๕

อัญญาสมานาเจตสิก คือ เจตสิกซึ่งสามารถเกิดกับจิตโดยทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นกุศล หรืออกุศล หรือวิบาก หรือกิริยา

อกุศลเจตสิก เป็นเจตสิกซึ่งเกิดได้เฉพาะกับอกุศลจิตเท่านั้น จะเกิดกับวิบากจิต กิริยาจิตไม่ได้เลย

สำหรับโสภณเจตสิก ๒๕ ไม่ได้ใช้คำว่า กุศลเจตสิก ๒๕ แต่ใช้คำว่า โสภณเจตสิก ๒๕ ซึ่งหมายความว่าเจตสิกฝ่ายดี เกิดได้ทั้งจิตที่เป็นกุศล หรือกุศลวิบาก หรือกิริยาจิตที่เป็นโสภณะ

อัญญาสมานาเจตสิก ๑๓ ดวง หรือ ๑๓ ประเภทนั้น เป็นสัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗ ดวง และเป็นปกิณณกเจตสิก ๖ ดวง

สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ได้แก่ ผัสสเจตสิก ๑ เวทนาเจตสิก ๑ สัญญาเจตสิก ๑ เจตนาเจตสิก ๑ เอกัคคตาเจตสิก ๑ ชีวิตินทริยเจตสิก ๑ มนสิการเจตสิก ๑ ซึ่งต้องเกิดกับจิตทุกดวง

ในขณะที่กำลังเห็น ไม่ใช่มีแต่จิต แต่มีสัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗ ดวงนี้เกิดร่วมด้วย ใครจะรู้หรือไม่รู้ถึงเหตุที่ทำให้จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเห็นก็ตาม เจตสิกเหล่านี้ก็เป็นปัจจัยโดยเกิดพร้อมกัน เป็นสหชาติปัจจัยแก่จิต และเป็นสัมปยุตตปัจจัยด้วย เพราะเป็นนามธรรมที่รู้อารมณ์ เพราะฉะนั้น จิตอื่น ๆ นอกจากจักขุวิญญาณ

ย่อมต้องมีสัพพจิตตสาธารณเจตสิกด้วย โภกมุลจิตกัฏฐิ โทสมุลจิตกัฏฐิ โมหมุลจิตกัฏฐิ จะชาตผัสสเจตสิก เวทนาเจตสิก สัญญาเจตสิก เจตนาเจตสิก เอกัคคตาเจตสิก ชีวิตินทริยเจตสิก และมนสิการเจตสิกไม่ได้เลย

บางท่านอาจจะคิดว่า ทำไมต้องรู้ถึงเจตสิกซึ่งเป็นสัพพจิตตสาธารณเจตสิก จิตกัฏฐิเกิดขึ้นแล้วยับยั้งไม่ได้ มีปัจจัยเกิดขึ้นก็จริง ทำไมต้องรู้ถึงปัจจัยคือเจตสิก ๗ ดวง ที่ทำให้เกิดจิตนั้น ๆ ด้วย แต่ถ้ามีความรู้เพิ่มขึ้น ก็ยิ่งจะละคลายการยึดถือจิตว่าเป็นเรา หรือเป็นตัวตน ในขณะที่จิตเกิดขึ้นทำกิจต่าง ๆ ทางทวารต่าง ๆ

สำหรับปณณกเจตสิก ๖ ดวง ได้แก่ วิตกเจตสิก ๑ วิจารเจตสิก ๑ อภิโมกขเจตสิก ๑ วิริยเจตสิก ๑ ปีติเจตสิก ๑ และฉันทเจตสิก ๑

ตามความเป็นจริงแล้วไม่ใช่เราเลย แต่เวลาที่วิตกเจตสิกเกิดขึ้น เราทำไมช่างคิดเรื่องนั้นเรื่องนี้มากมาย ซึ่งความจริงไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่ทำกิจตรึก หรือจรดในอารมณ์ที่ปรากฏ

เวลาที่วิริยะเกิดขึ้น รู้สึกว่ามีความเพียร ดูเหมือนว่าเป็นเราอีก แต่ตามความเป็นจริงเป็นสภาพธรรม เมื่อใดที่สติเกิด ระลึกลักษณะสภาพที่กำลังเพียร กำลังพยายาม ในขณะนั้นจะรู้ว่าเป็นธรรมชนิดหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นและดับไป

แม้ปีติก็เช่นเดียวกัน วันหนึ่ง ๆ ที่เกิดดีใจ หรือพอใจสิ่งหนึ่งสิ่งใดมาก ไม่ว่าจะ เป็นทางฝ่ายกุศลหรืออกุศล ถ้าหลงลืมสติก็เป็นเราปีติ ต่อเมื่อใดที่สติเกิด ระลึก ลักษณะที่ปีติ เมื่อนั้นจึงรู้ว่าเป็นเพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่ง จนกว่าจะคุ้นเคยกับ ลักษณะของเจตสิกแต่ละประเภทจนกระทั่งเห็นว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่ถ้าสติไม่ระลึกที่สภาพธรรมต่าง ๆ เหล่านี้เลย ทุกอย่างจะอยู่เพียงในตำรา

สำหรับสัพพจิตตสาธารณเจตสิกไม่มีปัญหา คือ เกิดกับจิตทุกดวง

ส่วนปณณกเจตสิกนั้นไม่เกิดกับจิตทุกดวง คือ เว้น ไม่เกิดกับจิตบางดวง ตามสมควรแก่เหตุ และควรที่จะเข้าใจด้วยว่า ปณณกเจตสิกไม่เกิดกับจิตใดบ้าง และเกิดกับจิตใดบ้าง ซึ่งไม่ยาก เพราะปณณกเจตสิกมีเพียง ๖ ดวงเท่านั้น

จะเห็นได้ว่า ลักษณะของเจตสิกแต่ละประเภทจะเพิ่มกำลังขึ้น สำหรับ
วิตกเจตสิกเป็นสภาพที่ตรึกหรือจรดในอารมณ์ ไม่เกิดกับทวิปัญญาวิมุตติ ๑๐ ดวง

กามาวจรจิตมี ๕๔ ดวง คือ จิตที่เป็นไปในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส
ในโผฏฐัพพะ ซึ่งในวันหนึ่ง ๆ จิตที่เป็นไปในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะทั้งหมด
มี ๕๔ ดวงจริง แต่ทุกท่านมีไม่ครบทั้ง ๕๔ ดวง น้อยกว่านั้นอีก เพราะฉะนั้น ยิ่งง่าย
ต่อการที่จะรู้จักตัวเองว่า มีกามาวจรจิตกี่ดวง

สำหรับวิตกเจตสิก ไม่เกิดกับทวิปัญญาวิมุตติ ๑๐ ดวง เพราะฉะนั้น
วิตกเจตสิกเกิดกับกามาวจรจิตที่เหลือ ๔๔ ดวง และเกิดกับรูปาวจรจิตที่เป็นปฐมฌาน
๑๑ ดวง คือ ที่เป็นปฐมฌานกุศล ๑ ปฐมฌานวิบาก ๑ ปฐมฌานกิริยา ๑
ปฐมฌานโสภาปัตติมรรค ๑ โสภาปัตติผล ๑ สกทาคามิมรรค ๑ สกทาคามีผล ๑
อนาคามิมรรค ๑ อนาคามีผล ๑ อรหัตตมรรค ๑ อรหัตตผล ๑ เพราะฉะนั้น
วิตกเจตสิกจึงเกิดกับจิต ๕๕ ดวง

สำหรับฌานขั้นสูงขึ้นไป คือ ฌานที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ที่ ๕ และอรุณฌานทั้ง ๔
ไม่มีวิตกเจตสิกเกิดร่วมด้วย ถ้ายังคงมีวิตกเจตสิกเกิดร่วมด้วย จิตจะไม่สงบมั่นคงขึ้น
ถึงขั้นทุติยฌาน เพราะผู้ที่อบรมเจริญความสงบจนกระทั่งฌานจิตเกิด ต้องเว้นห่าง
จากอกุศลธรรม

ซึ่งตามธรรมดาวันหนึ่ง ๆ ที่กุศลจิตจะเกิดนั้น ยาก แม้ว่าจะเป็นไปในทาน
หรือในศีล เพราะฉะนั้น ที่จะให้เป็นไปในความสงบของจิตจนกระทั่งปรากฏลักษณะ
ของความสงบที่มั่นคงถึงขั้นสมาธิขั้นต่าง ๆ ก็ย่อมจะต้องอาศัยสภาพธรรมที่
ตรงกันข้ามหรือเป็นปฏิปักษ์กับอกุศลธรรม และธรรมที่เป็นสภาพที่ตรงกันข้ามกับ
อกุศลธรรมที่จะทำให้จิตอบรมเจริญแล้วสงบขึ้น ได้แก่ องค์ฌาน ๕ คือ วิตกเจตสิก
๑ วิจยเจตสิก ๑ ปีติเจตสิก ๑ สุขเวทนา ๑ เอกัคคตา ๑

ทุกท่านไม่ต้องปรารภนาวิตกเจตสิก แต่เมื่อจักขุวิญญาณดับ สัมปฏิจจันนจิต
เกิดต่อ ก็ประกอบด้วยวิตกเจตสิกแล้ว นอกจากนั้นเวลาโลภมูลจิตเกิด ก็ไม่ต้อง
ปรารภนาวิตกเจตสิกอีก แต่วิตกเจตสิกก็เกิดตามเหตุตามปัจจัยทุกครั้งที่เป็นโลภมูลจิต

หรือโทสมูลจิต หรือโมหมูลจิต ซึ่งจิตส่วนมากในวันหนึ่ง ๆ เป็นอกุศลอย่างหลักเลียงไม่ได้ สังเกตได้จากการคิดนึก ถ้าขณะนั้นไม่เป็นไปในฝ่ายกุศล แม้เพียงคำเดียวที่คิดก็เป็นไปด้วยโลภมูลจิต ถ้าขณะนั้นไม่ใช่โทสมูลจิต

ขณะนี้ท่านผู้ฟังลองคิดสักคำหนึ่ง จะไม่รู้เลยว่าขณะนั้นคิดด้วยจิตประเภทใด เพราะฉะนั้น การที่จะให้วิตกเจตสิกจรดในอารมณ์ที่ตรงกันข้ามที่จะทำให้จิตสงบก็ต้องอาศัยวิตกเจตสิกจรดในอารมณ์ที่เป็นสมถภาวนา พร้อมทั้งพิจารณาเจตสิกซึ่งเกิดร่วมด้วย จนกระทั่งจิตค่อย ๆ สงบขึ้นจากอกุศลธรรม เพราะวิตกเจตสิกเป็นปฏิปักษ์ต่อถีนมิทธะ ความท้อถอย ความหดหู่ ความเกียจคร้าน ขณะใดที่จิตรู้สึกท้อถอย ขณะนั้นให้ทราบว่า เป็นอกุศลประเภทถีนมิทธะ

ขณะที่จิตหดหู่ ขณะนั้นเป็นอกุศลจิต เพราะถีนมิทธเจตสิก ขณะที่เกียจคร้าน มีไหม หรือปกติเป็นผู้ที่ขยันอยู่เสมอ ขณะใดที่เกียจคร้าน ขณะนั้นก็เพราะถีนมิทธเจตสิกเกิดร่วมด้วย ในขณะที่ฟังธรรม เคยเบื่อ เคยท้อถอย เคยรู้สึกหดหู่บ้างไหม ซึ่งขณะนั้นต้องทราบว่าเป็นสภาพธรรมที่มีจริง ถ้ายังไม่เคยรู้จักเลย ก็ให้ทราบว่า ขณะนั้นเป็นอกุศลเจตสิก

เพราะฉะนั้น วิตกเจตสิก สำหรับผู้ที่อบรมเจริญความสงบที่จะให้เป็นกุศลมั่นคงขึ้น จะต้องเข้าใจเรื่องของการอบรมเจริญความสงบพร้อมสติสัมปชัญญะ ซึ่งต้องเป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์ ประกอบด้วยปัญญา จึงจะเจริญความสงบให้มั่นคงขึ้นได้

การให้ทาน เป็นเพียงมหากุศลที่ไม่ประกอบด้วยปัญญาก็ให้ทานได้ การวิริยทุกขจิตก็เป็นกุศลที่ไม่ประกอบด้วยปัญญาได้ แต่ใครที่อยากจะสงบ จะสงบไม่ได้เลย ถ้าไม่ใช่เป็นเพราะมหากุศลญาณสัมปยุตต์ที่อบรมเจริญขึ้น

ไม่ใช่เพียงนั่ง และคิดว่าจะสงบ ก็สงบ อย่าลืมนะว่า มหากุศลญาณสัมปยุตต์ต้องประกอบด้วยสติสัมปชัญญะที่สามารถจะรู้ว่า ขณะที่วิตกเจตสิกกำลังตรึงที่อารมณ์ของสมถะได้ชั่วคราวชั่วคราว อกุศลจิตเกิดแทรกหรือเปล่า และอกุศลจิตประเภท

ใดเกิดขึ้น ถ้าสติสัมปชัญญะไม่เกิด มหากุศลญาณสัมปยุตต์ไม่เกิด ไม่สามารถที่จะละอกุศลธรรมนั้น

เพราะฉะนั้น ใครก็ตามที่บอกว่า ทำสมาธิได้ จิตสงบ อย่าลืม ผู้นั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีมหากุศลญาณสัมปยุตต์ด้วยขณะที่กำลังเจริญ แต่ถ้าเขายังไม่เข้าใจเรื่องของมหากุศลญาณสัมปยุตต์ว่าต่างกับกุศลธรรมดาอย่างไร แต่เข้าใจว่าตนเองสงบก็ต้องเป็นมิจฉาสมาธิที่เป็นสภาพของโลภมูลจิตนั่นเอง ซึ่งจะได้กล่าวถึงในภายหลัง

สำหรับองค์ของฌาน ๕ องค์ที่จะต้องมั่นคงขึ้น ที่จะต้องตรึงเป็นไปในอารมณ์ที่ทำให้สงบ ได้แก่ วิตกเจตสิก วิจารณ์เจตสิก ปีติเจตสิก สุขเวทนา และเอกัคคตาเจตสิก

สำหรับวิตกเจตสิกนั้น เป็นปฏิภักซ์ต่อถีนมิทธะ ซึ่งเป็นความท้อถอย ความเกียจคร้าน ความหดหู่

วิจารณ์เจตสิกเป็นปฏิภักซ์ต่อวิจิกิจชา ความสงสัย ความไม่แน่ใจในข้อปฏิบัติ บางท่านก็บอกว่า กำลังแสวงหาอยู่ ไม่ทราบว่าจะข้อปฏิบัติไหนสมบูรณ์ด้วยเหตุผลหรือถูกต้อง เพราะฉะนั้น ในระหว่างที่กำลังแสวงหาอยู่ ยังไม่มีการพิจารณาในเหตุผลโดยถูกต้อง ขณะนั้นจิตย่อมจะสงบไม่ได้ จนกว่าจะพิจารณาเข้าใจในข้อปฏิบัติโดยถูกต้องจริงๆ ขณะนั้นจึงจะปราศจากวิจิกิจชา เพราะเมื่อวิตกเจตสิกระลึกเป็นไปในอารมณ์ของสมณะใด วิจารณ์เจตสิกก็ประกอบจิตให้อยู่ในอารมณ์นั้น ตามข้ออุปมาที่ว่า วิตกเหมือนกับผู้นำไปสู่ที่หนึ่งใด วิจารณ์เป็นผู้ที่ไปกับวิตกเพราะยังไม่คุ้นเคยกับบุคคลหรือสถานที่นั้น จึงต้องอาศัยบุคคลอื่นพาไปก่อน เมื่อคุ้นเคยกับสถานที่นั้นด้วยตนเองแล้ว แม้ผู้พาไปเป็นครั้งแรกไม่ได้ไปด้วย ตนเองก็สามารถไปได้ ซึ่งสำหรับทุติยฌานไม่ต้องอาศัยวิตกเจตสิก

แต่ในขั้นของการอบรมเจริญความสงบที่จะเริ่มสงบ ค่อยๆ มั่นคงขึ้น จะขาดองค์ทั้ง ๕ นี้ไม่ได้ ซึ่งวิตกเป็นปฏิภักซ์ต่อถีนมิทธะ วิจารณ์เป็นปฏิภักซ์ต่อวิจิกิจชา ปีติเป็นปฏิภักซ์ต่อพยาบาทะ

มีใครไม่เคยโกรธบ้างไหม ไม่มี

คิดว่าไม่โกรธ สักครูหนึ่งถ้านึกถึงเรื่องที่เคยโกรธ จะโกรธใหม่ ชุ่นใจ หรือว่า ยังไม่ได้นึกถึงเรื่องโกรธ แต่ทางตาเห็นสิ่งที่ไม่พอใจ ทางหูได้ยินเสียงที่ไม่พอใจ ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย รู้สิ่งที่ไม่พอใจในขณะใด ขณะนั้นก็มีความชุ่นเคืองใจ ความโกรธ

ในขณะที่กำลังอบรมเจริญความสงบ ยังเป็นผู้มีปัจจัยที่จะให้ความโกรธเกิดอยู่ ยังไม่ได้เป็นพระอนาคามีบุคคล เพราะฉะนั้น พยาบาท ความชุ่นใจ ความโกรธ ย่อมมีปัจจัยเกิดได้ แต่มหากุศลญาณสัมปยุตต์ซึ่งประกอบด้วยสติสัมปชัญญะสามารถรู้ความต่างกันของอกุศลจิตและกุศลจิต เมื่อวิตกเจตสิกและวิจารณ์เจตสิกตรึก จรดในอารมณ์ที่ทำให้สงบยิ่งขึ้น ก็สามารถละความชุ่นเคืองใจได้ เพราะลักษณะของกุศลกำลังเพิ่มและเป็นความสงบขึ้น เพราะฉะนั้น ปิติจึงเป็นปฏิปักษ์ต่อพยาบาทะ ถ้าปิติเกิดในขณะนั้น พยาบาทะไม่มี

ถ้าคนกำลังมีทุกข์เดือดร้อนใจ แต่มีข่าวดี หรือมีสิ่งที่ดีเกิดขึ้น ทำให้เกิดปิติ ความทุกข์นั้นก็หมดไป เพราะฉะนั้น ปิติจึงเป็นปฏิปักษ์ต่อพยาบาทะ

สำหรับสุขเวทนา ซึ่งได้แก่ โสมนัสเวทนานั่นเอง เป็นปฏิปักษ์ต่ออุทธัจจกุกกุกจะ นี่ก็เป็นชื่อของอกุศลเจตสิกประเภทหนึ่งในอกุศลเจตสิก ๑๔ ประเภท

อุทธัจจะเป็นสภาพที่ไม่สงบ กุกกุกจะเป็นสภาพที่เดือดร้อนรำคาญใจในอกุศลที่ได้กระทำแล้ว และในกุศลที่ยังไม่ได้ทำ

เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ เรื่องรำคาญใจนี้จะมีมากไม่น้อยเลยสำหรับคนช่างคิด โดยเฉพาะเมื่อระลึกถึงสิ่งที่กระทำผ่านไปแล้วที่เป็นอกุศลก็เดือดเนื้อร้อนใจภายหลัง หรือคิดเสียดยโอกาสของกุศลซึ่งน่าจะได้กระทำ แต่ก็ผ่านไปแล้วโดยที่ไม่ได้กระทำ ก็เป็นปัจจัยให้อุทธัจจะ คือ ความไม่สงบของจิต และกุกกุกจะ คือ ความหงุดหงิดรำคาญใจ เกิดขึ้นได้ เพราะฉะนั้น โสมนัสเวทนาเป็นปฏิปักษ์ต่ออุทธัจจะ และกุกกุกจะ เพราะขณะนั้นเป็นสุข คือ โสมนัส

สำหรับสมาธิ หรือเอกัคคตานั้นเป็นปฏิปักษ์ต่อกามฉันทะ คือ ความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงเพราะทุกคนยังพอใจในรูป ในเสียง

ในกลิ่น ในรส ในโณฐัพพะ ที่จะให้สงบหรือห่างจากรูป เสียง กลิ่น รส โณฐัพพะ ต้องอาศัยการเจริญสมถภาวนา หรือการอบรมเจริญสติปัฏฐาน เพื่อดับความพอใจ ในรูป เสียง กลิ่น รส โณฐัพพะเป็นสมุจเฉท แต่ถ้าไม่อบรมเลย ก็ยังคงเป็นผู้ที่ติด ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณฐัพพะ เพราะฉะนั้น เอกัคคตาที่เกิดกับจิต ส่วนใหญ่จึงเป็นมิจฉาสมาธิ เพราะเกิดกับอกุศลจิต นอกจากในขณะที่เป็นกุศล จิตจะเป็นสัมมาสมาธิ

เพราะฉะนั้น วิตกเจตสิก ไม่เกิดกับทวิปัญญญาณ ๑๐ ดวง และไม่เกิดกับ ฌานจิตตั้งแต่ขั้นทุติยฌานขึ้นไปจนกระทั่งถึงอรุณฌาน นอกจากนั้น ใครจะปรารภนา หรือไม่ปรารภนา วิตกเจตสิกก็ต้องเกิดเมื่อมีเหตุปัจจัยที่จะเกิดขึ้น แม้ในขณะที่กำลัง หลับสนิท ไม่ใช่จิตเห็น ไม่ใช่จิตได้ยิน ไม่ใช่จิตได้กลิ่น ไม่ใช่จิตลิ้มรส ไม่ใช่จิตที่รู้ โณฐัพพะ ขณะนั้นก็ต้องมีวิตกเจตสิกเกิดร่วมด้วย

๑๓๑๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๖๗

สำหรับปฏิกณณเจตสิกดวงที่ ๒ คือ วิจาร์เจตสิก ซึ่งปกติแล้วจะเกิดร่วมกับ
วิตกเจตสิกเสมอ นอกจากในทุติยฌานซึ่งวิจาร์เจตสิกเกิดแต่วิตกเจตสิกไม่เกิด เพราะ
ผู้ที่ได้ปฐมฌานพิจารณาเห็นโทษของวิตก แสดงให้เห็นว่า ต้องเป็นผู้ที่ประกอบด้วย
สติสัมปชัญญะจึงสามารถรู้ความต่างกันของวิตกเจตสิกและวิจาร์เจตสิก ซึ่งเกิด
ร่วมกัน ไม่แยกจากกันเลย นอกจากในขณะที่เป็นทุติยฌานขึ้นไป

ขณะนี้ใครเห็นความต่างกันของวิตกเจตสิกกับวิจาร์เจตสิกบ้างไหม ขณะนี้ก็
กำลังเกิดอยู่ แต่ไม่เห็น แสดงว่าจะต้องอบรมเจริญปัญญาอีกมากแค่ไหนที่จะรู้
สภาพธรรมตามความเป็นจริงโดยไม่เข้าใจผิด เพราะฉะนั้น ถ้าใครกล่าวว่าได้ฌาน
โดยที่ไม่รู้ความต่างกันของวิตกเจตสิก วิจาร์เจตสิก ปิฎิเจตสิก สุข เอกัคคตาเจตสิก
แสดงว่าผู้นั้นเข้าใจผิด หรือเข้าใจถูก

เพราะฉะนั้น การศึกษาธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง จะเป็นทางที่ทำให้
พุทธศาสนิกชนได้เข้าใจธรรมโดยถูกต้องตามความเป็นจริง และไม่เข้าใจผิดในการ
ปฏิบัติด้วย

สำหรับวิจาร์เจตสิกเกิดได้มากกว่าวิตกเจตสิก คือ เพิ่มทุติยฌานอีก ๑๑ ดวง
จึงรวมเป็นเกิดในจิตได้ ๖๖ ดวง

สำหรับปฏิกณณเจตสิกดวงต่อไป ดวงที่ ๓ คือ อธิโมกขเจตสิก เป็นสภาพที่
ปักใจในอารมณ์ เกิดกับจิต ๗๘ ดวง เว้น ไม่เกิดกับจิตเพียง ๑๑ ดวงเท่านั้น คือ
ทวิปัญญาวินญาณ ๑๐ ดวง และโมหมูลจิตวิจิกิจฉาสัมปยุตต์ เพราะเป็นสภาพธรรมที่
ตรงกันข้ามกัน ถ้าวิจิกิจฉาเจตสิกเกิดที่ไหน ขณะไหน เมื่อไร ขณะนั้นไม่มี
อธิโมกขเจตสิกเกิดร่วมด้วย

เรื่องของเจตสิกเป็นเรื่องที่ไม่ยาก เพราะข้อความในอรรถกถาก็แสดงทั้งลักษณะ ทั้งกิจ ทั้งอาการที่ปรากฏ ทั้งเหตุใกล้ของเจตสิกต่าง ๆ

ลองคิดดู วันหนึ่ง ๆ ง่วงมี หดหู่มี สติปัญฐานระลึกลักษณะนั้น และยังสงสัยว่า นี่นามธรรมหรือรูปธรรม บางคนสงสัยมาก อิมนี้เป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรม เมื่อการพิจารณาธรรมยังไม่พอ ก็ยังสงสัยอยู่ว่า ลักษณะนั้นเป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรม รูปธรรมไม่ใช่สภาพรู้ ไม่ใช่ธาตุรู้ ไต่ชิมได้ไหม ไม่ได้ เพราะฉะนั้น อิมเป็นอะไร แต่ไม่ใช่ตอบเพราะอาศัยหลักที่ทราบเพียงคร่าว ๆ นั้นเป็นการพิจารณา แต่ยังไม่ประจักษ์แจ้ง

ขั้นพิจารณา เป็นขั้นเทียบเคียงให้เข้าใจลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ แต่สติจะต้องระลึกร้อย ๆ เนือง ๆ ที่ลักษณะของสภาพธรรมแต่ละอย่างที่กำลังปรากฏ จนกว่าจะประจักษ์ในลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน เพราะเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เป็นอาการรู้ หรือว่าเป็นลักษณะของรูปซึ่งไม่ใช่สภาพรู้

สำหรับอิโมกขเจตสิก ไม่ยากที่จะจำได้ คือ ไม่เกิดกับทวิปัญจวิญญาณ ๑๐ ดวง และไม่เกิดกับโมหมูลจิตวิจิกิจฉาสัมปยุตต์ ๑ ดวง เพราะฉะนั้น จึงเกิดกับจิต ๗๘ ดวง

โลภมูลจิต มีอิโมกขเจตสิกใหม่ มี เพราะเว้นจิต ๑๑ ดวงเท่านั้น

สำหรับปกิณณกเจตสิกดวงที่ ๔ คือ วิริยเจตสิก เพียร ดีหรือไม่ดี อย่าลืม ปกิณณกเจตสิกเกิดกับกุศลก็ได้ อกุศลก็ได้ เพียรที่เป็นกุศลก็ได้ เพียรที่เป็นอกุศลก็ได้ เพราะฉะนั้น ก่อนที่จะตอบว่าดีหรือไม่ดี ต้องแล้วแต่ว่าวิริยเจตสิกนั้นเกิดกับกุศลจิต หรืออกุศลจิต สำหรับวิริยเจตสิกที่เว้นนี้จำง่าย คือ เว้น ไม่เกิดกับอเหตุกจิต ๑๖ ดวง นอกจากนั้นเกิดกับจิตทุกดวง

และเมื่ออเหตุกจิตทั้งหมดมี ๑๘ ดวง ลองพิจารณาว่า วิริยเจตสิกควรจะมีเกิดกับอเหตุกจิตใดอีก ๒ ดวง ซึ่งก็คือ มโนทวารารวชนจิต เป็นจิตที่เกิดทุกภุมิ ทุกบุคคล โดยไม่อาศัยตา หู จมูก ลิ้น กาย ขณะเห็นต้องอาศัยตา คือ จักขุปสาท ขณะได้ยินต้องอาศัยโสตปสาท ขณะได้กลิ่น ถ้าไม่มีฆานปสาทจะไม่มีการได้กลิ่นเลย ขณะ

ลึ้มรสต้องอาศัยชีวหาปสาท ขณะรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสว่าอ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน ตึงหรือไหว ต้องอาศัยกายปสาท แต่มโนทวารารมณ์จิตไม่ต้องอาศัยปสาทรูปทั้ง ๕ ด้วยเหตุนี้มโนทวารารมณ์จิตจึงมีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย และอีกอเหตุกะดวงหนึ่ง คือ หลิตุปปาทจิต จิตที่ทำให้เกิดการแย้มหรือการยิ้มของพระอรหันต์ ซึ่งเป็นชวนจิต จิตใดก็ตามทำกิจชวนะ ต้องเป็นจิตที่มีกำลังกว่าจิตซึ่งไม่ใช่ชวนจิต เพราะฉะนั้น หลิตุปปาทจิตจึงมีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย รวมวิริยเจตสิกเกิดกับจิต ๗๓ ดวง เว้น ไม่เกิดกับอเหตุกจิต ๑๖ ดวง

ขณะนี้วิริยเจตสิกเกิดหรือเปล่า ถ้าไม่ศึกษาเรื่องขณะจิต ถ้ากำลังเกียจคร้าน กำลังไม่ขยัน อาจจะบอกว่าไม่มีวิริยะ ไม่มีความเพียร แต่ถ้าศึกษาโดยละเอียดแล้ว วิริยเจตสิกไม่เกิดกับอเหตุกจิต ๑๖ ดวง เพราะฉะนั้น ขณะนี้เป็นโลกมูลจิตหรือเปล่า เป็นโทสมูลจิตหรือเปล่า เป็นแม่โมหมูลจิตหรือเปล่า เป็นมหากุศลจิตหรือเปล่า ถ้าเป็น ต้องมีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย เพราะเว้น ไม่เกิดกับอเหตุกจิตเพียง ๑๖ ดวง เท่านั้น

ถ้าไม่ศึกษาก็ตอบง่าย ๆ ว่า กำลังขี้เกียจ แต่จริง ๆ ขณะนั้นเป็น โลกมูลจิตหรือเปล่า ถ้าเป็น ก็ต้องมีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย

นั่งเฉย ๆ ฟังเพลงเพราะ ๆ ไม่ได้ทำอะไร มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วยไหม มี ลูกขึ้นยืน ยังไม่ได้เล่นกีฬาหรืออะไรเลย มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วยไหม มี ขณะที่กำลังเขียนหนังสือ มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วยไหม ต้องบอกด้วยว่า กับจิตดวงไหน ที่ตอบมาตลอดว่า มี แต่วิริยเจตสิกไม่เกิดกับอเหตุกจิต ๑๖ ดวง เพราะฉะนั้น ในขณะที่เห็น ไม่มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย

ในขณะที่กำลังเขียนจดหมาย เห็นมี ขณะใดที่จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเห็น ขณะนั้นไม่มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย แต่ไม่ใช่มีแต่เฉพาะเห็น คตินี้ก็มี โลภะมี โทสะมี โมหะมี กุศลจิตเกิด จิตอื่นทั้งหมดที่ไม่ใช่อกเหตุกจิต ๑๖ ดวง มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย

อย่าลืม เมื่อปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น ๑ ขณะ ทำกิจสืบต่อจากจิตติชิตของชาติก่อน เมื่อปฏิสนธิจิตดับไป ภาวังคจิตเกิดต่อ มโนทวารารมณ์จิตเกิดหลังจากที่ภาวังคจิตเกิด

และดับไปแล้ว ขณะนั้นไม่รู้สึกรู้สีกตัวเลย แต่เมื่อเริ่มจะรู้สึกตัวในชาติหนึ่งชาติใด ต้องเป็นทางมโนทวารวิถี ซึ่งมีมโนทวารารวชชนจิตเกิดก่อนวิถีอื่น ขณะนั้นมีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วยไหม ขณะเดียวกันนั้นเองที่เกิดขึ้นรู้สึกตัวทางมโนทวาร มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วยไหม มี เพราะวิริยเจตสิกไม่เกิดกับอเหตุกจิต ๑๖ ดวงเท่านั้น แต่เกิดกับมโนทวารารวชชนจิตและหสิตุปปาทจิต

ขณะที่ปฏิสนธิจิตเกิดในนรก ปฏิสนธิจิตเป็นสันตிரณอกุศลวิบาก ขณะนั้นมีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วยไหม

อุเบกขาสันตிரณะทำกิจปฏิสนธิในนรก สืบต่อจากจุติจิตของชาติที่เป็นมนุษย์ก็ได้ เมื่อเป็นผลของอกุศลกรรมจิตที่ปฏิสนธิต้องเป็นอกุศลวิบาก คือ อุเบกขาสันตிரณอกุศลวิบาก ทำกิจปฏิสนธิในนรก ในขณะที่อุเบกขาสันตிரณอกุศลวิบากทำกิจปฏิสนธิในนรก มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วยไหม ไม่มี เพราะวิริยเจตสิกเกิดกับอเหตุกจิตเพียง ๒ ดวงเท่านั้น คือ มโนทวารารวชชนจิตและหสิตุปปาทจิต ไม่เกิดกับสัมปฏิจฉนจิต สันตிரณจิต หรือทวิปัญญวิญญาณ หรือปัญญทวารารวชชนจิตเลย

ถ้าเกิดในภูมิมนุษย์ ซึ่งทุกท่านเกิดแล้ว ย้อนกลับไปถึงครั้งแรกที่ปฏิสนธิจิตเกิด สำหรับผู้ที่ไม่พิจารณาตั้งแต่กำเนิด ขณะนั้นเป็นมหาวิบากดวงหนึ่งดวงใดใน ๘ ดวง ทำกิจปฏิสนธิ มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วยไหม มี น่าสงสัยไหม ถ้าสงสัย คงจะมีเรื่องสงสัยมาก ถ้าไม่สงสัย ก็ฟังไปเรื่อย ๆ

แต่มีท่านผู้หนึ่งมีคำถามที่น่าสนใจมากกว่า สัมปฏิจฉนจิตที่เกิดต่อจากจักขุวิญญาณ เป็นวิบากจิต เป็นอเหตุกจิต คือ จิตที่ไม่ประกอบด้วยเหตุ ๖ มีเจตสิกประกอบ ๑๐ ดวงเท่ากับสันตிரณจิตซึ่งเป็นชาติวิบากเช่นเดียวกัน ซึ่ง ๑๐ ดวงนั้นได้แก่ สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗ และปกิณณกเจตสิก ๓ รวมเป็น ๑๐ แต่ทำไมสัมปฏิจฉนจะจึงไม่ทำปฏิสนธิกิจ นี่คือน่าคิด

สันตிரณอกุศลวิบากทำกิจปฏิสนธิได้ สันตிரณอกุศลวิบากทำกิจปฏิสนธิได้ เจตสิกที่ประกอบเท่ากับสัมปฏิจฉนนะ แต่ทำไมสัมปฏิจฉนนะไม่ทำกิจปฏิสนธิ

ถ้าไม่คิดก็ผ่านไปเลย ธรรมมีทางที่จะคิดได้มาก ซึ่งเป็นการฝึกฝนและอบรม หรือเป็นการลับปัญญาให้คมขึ้น มีท่านผู้ใดจะตอบบ้าง

ผู้ฟัง เพราะจิตมีกำลังอ่อน

ส. เพราะสัมปฏิจฉันนะทำได้กิจเดียว เป็นพระปัญญาคุณที่ได้ทรงแสดงไว้ เกี่ยวกับฐานหรือที่เกิดของจิตแต่ละประเภทว่า เมื่อจิตเกิดขึ้นทำสัมปฏิจฉันนกิจ จะต้องทำระหว่างฐาน คือ จักขุวิญญาณและสันตிரณะ หรือโสตวิญญาณและสันตிரณะ หรือขานวิญญาณและสันตிரณะ หรือชีวหาวิญญาณและสันตிரณะ หรือกายวิญญาณและสันตிரณะ สัมปฏิจฉันนะไม่สามารถไปทำกิจสัมปฏิจฉันนะ ในระหว่างจิตอื่นได้เลย นอกจากระหว่างทวิปัญจวิญญาณ ๑๐ และสันตிரณะเท่านั้น นี่คือกิจของจิตประเภทนี้ซึ่งไม่สามารถทำกิจอื่นได้ เพราะต้องทำกิจนี้ในระหว่างฐานนี้เท่านั้น

เมื่อจิตเกิดขึ้นเห็นและดับไป เป็นอนันตรปัจจัยให้จิตดวงต่อไปเกิดขึ้นทำสัมปฏิจฉันนกิจ เมื่อสัมปฏิจฉันนจิตดับไป เป็นอนันตรปัจจัยให้จิตต่อไปเกิดขึ้นทำสันตிரณกิจ แม้ว่าเป็นวิบากจิตด้วยกัน และมีเจตสิกประกอบเท่ากัน แต่โดยฐานะแล้ว เป็นจิตต่างประเภท เนื่องจากสันตிரณะทำสัมปฏิจฉันนกิจไม่ได้ ในเมื่อจิตที่เกิดต่อจาก จักขุวิญญาณ หรือโสตวิญญาณ ขานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ ต้องเป็นสัมปฏิจฉันนจิต เพราะทำสัมปฏิจฉันนกิจ เพราะฉะนั้น สันตிரณกิจไม่ใช่สัมปฏิจฉันนกิจ สันตிரณจิตทำสัมปฏิจฉันนกิจไม่ได้ และสันตிரณจิตต่างกันกับสัมปฏิจฉันนะนอกจากโดยกิจแล้ว ยังมีถึง ๓ ดวง ซึ่งสัมปฏิจฉันนจิตมีเพียง ๒ ดวงเท่านั้น

สำหรับสันตிரณจิตมี ๓ คือ เป็นอกุศลวิบาก ๑ ได้แก่ อุเบกขาสันตிரณ-อกุศลวิบาก เป็นกุศลวิบาก ๒ ได้แก่ อุเบกขาสันตிரณกุศลวิบาก และโสมนัส-สันตிரณกุศลวิบาก

เพราะฉะนั้น โดยประเภท สันตிரณจิตไม่ใช่สัมปฏิจฉันนจิต นี่คือนั่นที่จะต้องเข้าใจ ไม่ปนกันระหว่าง ๒ จิตนี้ และเมื่อเข้าใจแล้วจะรู้ว่า สัมปฏิจฉันนจิตทำ

ปฏิสนธิกิจไม่ได้ โดยฐานที่จะต้องเกิดระหว่างทวิปัญจวิญญาณและสันตிரณะเท่านั้น และทรงแสดงไว้ด้วยว่า จิตแต่ละประเภทนั้นทำกิจได้กี่กิจ เพราะฉะนั้น เมื่อ อกุศลวิบากจิตมีเพียง ๗ จักขุวิญญาณทำกิจปฏิสนธิไม่ได้ โสทวิญญานทำกิจปฏิสนธิไม่ได้ ฆานวิญญาน ชิวหาวิญญาน กายวิญญานทำกิจปฏิสนธิไม่ได้ สัมปฏิจฉันนะ ทำกิจปฏิสนธิไม่ได้ จึงมีแต่เพียงสันตริณจิตเท่านั้นที่ทำกิจปฏิสนธิได้

ถ. ปัญจทวาราวชชนจิตก็เป็นเหตุกจิต และมีเจตสิกประกอบ ๑๐ ดวง เช่นกัน ทำไมปัญจทวาราวชชนจิตไม่ทำปฏิสนธิกิจ

ส. ปัญจทวาราวชชนจิตเป็นกิริยาจิต กิริยาจิตทุกดวงทำปฏิสนธิกิจไม่ได้ จิตที่ทำปฏิสนธิกิจได้ ต้องเป็นวิบากจิตประเภทเดียว

ปภินณกเจตสิกดวงที่ ๕ คือ ปิติเจตสิก สภาพที่ปลาบปล้ำ เคยมีบ้างไหม ในวันหนึ่ง ๆ มากหรือน้อย บ่อยหรือไม่บ่อย แต่ทุกคนต้องมี

ขณะที่เกิดความรู้สึกดีใจ ตามปกติธรรมดาจะต้องมีปิติเจตสิกเกิดร่วมด้วย นั่นเป็นสภาพลักษณะอาการที่ปรากฏ ที่ปลาบปล้ำ ความดีใจ เป็น ปิติเจตสิก ซึ่งไม่เกิดกับจิตที่ประกอบด้วยอุเบกขาเวทนาทั้งหมด และสุขเวทนา ทุกขเวทนาทางกาย เพราะฉะนั้น จึงเกิดกับจิต ๕๑ ดวง คือ เกิดกับกามาวจรจิตที่เกิดร่วมกับโสมนัสเวทนา ๑๔ ดวง ถ้านับโดยนัยของโลกุตตรธรรมด้วย ก็เป็น ปฐมฌาน ๑๑ ดวง ทุตติยฌาน ๑๑ ดวง ตติยฌาน ๑๑ ดวง เพราะฌานที่ ๑ ฌานที่ ๒ และฌานที่ ๓ ต้องประกอบด้วยโสมนัสเวทนา แต่ฌานที่ ๔ คือ จตุตถฌานนั้น ละปิติ จึงเป็นฌานที่มีสุข คือ โสมนัสเวทนา เกิดร่วมด้วย โดยไม่มีปิติเกิดร่วมด้วย นอกจากจตุตถฌานจิตแล้ว จิตใดมีโสมนัสเวทนาเกิดร่วมด้วย จิตนั้นต้องมี ปิติเจตสิกเกิดร่วมด้วยทุกครั้ง

๑๓๑๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษาามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๖๗

สำหรับปณิกเจตสิกดวงที่ ๖ คือ จันทเจตสิก เป็นสภาพที่พอใจ ใครใน การที่จะกระทำ เพราะฉะนั้น จันทเจตสิก ไม่เกิดกับจิต ๒๐ ดวง คือ ไม่เกิดกับ อเหตุกจิตทั้ง ๑๘ ดวง และโมหมูลจิต ๒ ดวง

สำหรับอกุศลจิต มี ๑๒ ดวง จันทเจตสิกเกิดกับโลภมูลจิต ๘ ดวง โทสมูลจิต ๒ ดวง แต่ไม่เกิดกับโมหมูลจิต ๒ ดวง และไม่เกิดกับอเหตุกจิตทั้ง ๑๘ ดวง เพราะเหตุใด เพราะเหตุว่า เลือกไม่ได้

เสียงเกิดขึ้นกระทบกับโสตปสาท ได้ยินแล้วในขณะนี้ ห้ามได้ไหม ไม่ให้ได้ยิน พอใจจะได้อินก็ได้ยิน พอใจจะไม่ได้อินก็ไม่ได้ยิน เป็นอย่างนั้นหรือเปล่า ไม่เป็น ใช่ไหม เพราะฉะนั้น จันทเจตสิกจึงไม่เกิดกับอเหตุกจิตทั้ง ๑๘ ดวง และไม่เกิดกับ โมหมูลจิต ๒ ดวงด้วย เพราะเป็นสภาพที่ไม่รู้อารมณ์ตามความเป็นจริง จึงไม่มี จันทเจตสิกเกิดร่วมด้วย

ใครมีฉันทะที่จะให้โมหมูลจิตเกิดบ้างไหม ก็ไม่มี แต่มีฉันทะที่จะให้โลภะเกิด ใช่ไหม มีฉันทะที่จะให้โทสะเกิดใช่ไหม มีแน่ๆ ใช่ไหม

ธรรมเป็นเรื่องตรง เป็นเรื่องจริง เป็นเรื่องน่าอนุโมทนาสำหรับผู้รู้จักตัวเอง ตามความเป็นจริง

ผู้ฟัง เรื่องการยุให้คนแตกแยกกัน เคย เหตุการณ์นี้เป็นความจริง สมัยก่อน ยังไม่ได้เรียนธรรม ไม่พอใจเพื่อนคนหนึ่ง ก็ต้องยุอีกคนหนึ่งว่า คนนี้ไม่ดีอย่าไปคบ ด้วย ที่จริงเขาไม่ใช่เป็นคนไม่ดี เราต่างหากที่คิดผิด ต้องการให้เขาแตกแยกกัน จึงยุให้โกรธกัน แยกความสามัคคีกัน เพราะยังไม่ทราบว่าจะอะไรดีอะไรไม่ดี ศึกษา ธรรมแล้วก็รู้ว่าตัวเองดีหรือไม่ดี ก่อนศึกษาจะเข้าข้างว่าตัวเองดี ตัวเองถูก ตัวเองเลิศจ อยู่เสมอ

ส. ขออนุโมทนา

ถ. หลิตุปปาทจิต ทำไมไม่มีฉันทะประกอบด้วย

ส. เลือกอารมณ์ไม่ได้ ขณะใดที่เป็นอเหตุกจิต คือ ไม่ประกอบด้วยเหตุ ๖ ขณะนั้นจะไม่มีฉันทเจตสิกเกิดร่วมด้วย

ถ. ฉันทะเป็นความพอใจ

ส. ความพอใจในการที่จะทำ

ถ. โมหะไม่น่าสงสัย เพราะโมหะไม่น่าพอใจอยู่แล้ว แต่หลิตุปปาทจิต ผมยังสงสัย

ส. ถ้าคิดว่า เลือกอารมณ์ไม่ได้ จะสงสัยไหม

ถ. ก็ยังไม่เข้าใจ อาจารย์ช่วยยกตัวอย่างว่า เลือกอารมณ์อย่างไร

ส. ทุกคนเกิดมามีอยากเห็นสิ่งที่ดี ๆ อยากจะได้กลิ่นดี ๆ แต่ขณะใดที่ได้กลิ่นไม่ดี จะเลือกได้ไหม

ถ. เลือกไม่ได้

ส. เพราะฉะนั้น จึงไม่มีฉันทเจตสิกเกิดร่วมด้วย เพราะว่าฉันทเจตสิกเป็นสภาพที่พอใจที่จะกระทำ คือ สามารถที่จะเกิดด้วยความพอใจ สามารถที่จะเลือกอารมณ์ได้ เลือกที่จะพอใจ คือ เลือกเป็นโลภะก็ได้ หรือจะเลือกเป็นโทสะก็ได้ ในสิ่งเดียวกัน คนหนึ่งอาจจะเป็นโทสะ อีกคนหนึ่งอาจจะเป็นโลภะ ตามฉันทะตามการสะสมมาที่จะเป็นโลภะหรือที่จะเป็นโทสะ แต่การเห็น บังคับหรือเลือกไม่ได้ไม่ว่าใครทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น อเหตุกจิตทั้ง ๑๘ ดวง จึงไม่มีฉันทเจตสิกเกิดร่วมด้วย เป็นไปตามการกระทบของอารมณ์ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย

ถ. ถ้าเราเลือกได้เป็นฉันทะ ส่วนโทสะ เราจะโกรธหรือไม่โกรธ เราเลือกได้หรือเปล่า บางทีก็เลือกไม่ได้ อดโกรธไม่ได้

ส. บางคนชอบโกรธ

ถ. ชอบโกรธก็มี ไม่ชอบโกรธก็มี รู้ว่าโกรธไม่ดี แต่ทนไม่ได้ ต้องโกรธ

ส. โกรธไม่ดี แต่ก็ยังอยากจะโกรธเหมือนกัน

ถ. ห้ามไม่ได้

ส. มีความพอใจอยู่บ้างไหมในขณะที่โกรธ พอใจที่จะโกรธ ต้องโกรธ เรื่องนี้ต้องโกรธ ไม่โกรธไม่ได้

ถ. หมายความว่า ที่เราโกรธนั้นเพราะเราพอใจ ถ้าเราไม่พอใจที่จะโกรธ ก็ไม่โกรธ ใช่ไหม

ส. ต้องมีขั้นทะ ความพอใจอยู่ด้วย พร้อมกับเจตสิกอื่น

สำหรับอกุศลเจตสิก ๑๔ ดวง ขอกล่าวตามลำดับ คือ เมื่อโลภมูลจิตเป็นชนวนวิธีแรกในภพหนึ่งชาติหนึ่ง ก็ควรที่จะทราบว่า เมื่อโลภมูลจิตเกิดจะมีเจตสิกอะไรเกิดร่วมด้วย และได้กล่าวถึงแล้ว คือ มีปกิณณกเจตสิกเกิดร่วมด้วย นอกจากปกิณณกเจตสิกแล้ว ยังมีอกุศลเจตสิกเกิดร่วมด้วย แต่ไม่มีโสภณเจตสิกเกิดร่วมกับโลภมูลจิตเลย เพราะโลภมูลจิตเป็นอกุศลจิต

สำหรับอกุศลเจตสิก ๑๔ ดวง จำแนกออกเป็น ๒ ประเภท คือ เป็นอกุศลสาธารณะ ๔ ดวง ได้แก่ เจตสิกซึ่งต้องเกิดกับอกุศลจิตทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นโลภมูลจิต หรือโทสมูลจิต หรือโมหมูลจิต จะต้องมีอกุศลสาธารณะเจตสิก ๔ ดวงนี้เกิดร่วมด้วยเสมอไปทุกครั้ง

อกุศลสาธารณะเจตสิก ๔ คือ โมหเจตสิก ๑ อหิริกเจตสิก ๑ อนินตตัปปเจตสิก ๑ และอุทริจเจตสิก ๑

ควรสังเกตและพิจารณาสภาพของอกุศลธรรม เพื่อจะได้ละคลาย ถ้าไม่สังเกต ไม่พิจารณา จะไม่รู้ว่ขณะนั้นเป็นอกุศล และย่อมไม่เกิดความคิดที่จะละอกุศลนั้น ๆ ต่อเมื่อใดที่ได้พิจารณาลักษณะสภาพของอกุศลธรรม และเห็นว่าเป็นอกุศลธรรมจริง ๆ เมื่อนั้นจะละคลายตามสมควรแก่การพิจารณานั้น ๆ แล้วแต่ว่าจะเป็นในขั้นใด

สำหรับลักษณะของโมหเจตสิกตามที่ได้กล่าวถึงในคราวก่อนว่า เป็นสภาพธรรมที่แม้ว่ามีอารมณ์ปรากฏแก่โมหมูลจิต ลักษณะของโมหเจตสิกก็เป็นสภาพธรรมที่ปิดบังลักษณะที่แท้จริงของอารมณ์นั้น เหมือนกับความมืดบอด ไม่

สามารถที่จะเห็นอารมณ์นั้นตามความเป็นจริงได้ คือ เป็นสภาพธรรมที่ไม่เที่ยง และไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ตามืดบอด กับตามืด ไม่เหมือนกันใช่ไหม ขณะใดที่หลับตาหรือมองอะไรไม่เห็นเพราะมืด จะไม่เหมือนกับขณะที่มืดบอดหรือบอด เพราะฉะนั้น ลักษณะของโมหเจตสิกเหมือนกับควมมืดบอดจริง ๆ คือ ขณะใดที่โมหเจตสิกเกิดกับจิตใด ขณะนั้นไม่สามารถที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริงได้

สำหรับอหิริกเจตสิก ข้อความใน **อวัฐฐาสาลินี พรรณนาอกุศลบทภาชนียะ จิตตูปาทกัณท์** มีว่า

อหิริกะเป็นสภาพธรรมที่ไม่ละอายต่อบาปอกุศล

ยังไม่วู้เลยว่าอะไรเป็นบาปเป็นอกุศลจะละอายได้ไหม เพราะฉะนั้น ด้วยความไม่รู้ คือ จะขาดโมหะไม่ได้เลย ไม่ใช่มีแต่อหิริกะ หรืออโนตตปปะ หรืออุทถัจจะ แต่ต้องมีโมหเจตสิกเกิดร่วมด้วย และมีอหิริกะ อโนตตปปะ อุทถัจจะเจตสิก เป็นอกุศลสาธารณเจตสิก เพราะฉะนั้น ที่ไม่ละอายก็เพราะไม่วู้ว่า สภาพธรรมใดเป็นกุศล และอกุศล

ข้อความใน **อวัฐฐาสาลินี** มีว่า

อหิริกะนั้น

กายทุจจริตาทีหิ อชิตุจจนลักขณัง อลัชชชนลักขณัง วา

มีการไม่เกลียดกายทุจจริตเป็นต้นเป็นลักษณะ หรือมีความไม่ละอายกายทุจจริตเป็นต้นเป็นลักษณะ

ปาปานังกรณรสัง

มีการกระทำบาปเป็นรสะ คือ เป็นกิจ

อสังโกจนปัจจุภูฐานัง

มีความไม่เกลียดต่อบาปธรรมเป็นอาการปรากฏ

อตัตตอการวปทภูฐานัง

ไม่มีความเคารพตนเป็นเหตุไกล้

สำหรับลักษณะของอหิริกะ คือ มีการไม่เกลียดกายทุจริตเป็นต้นเป็นลักษณะ หรือมีความไม่ละอายกายทุจริตเป็นต้นเป็นลักษณะ

เวลาโลภะเกิด ไม่เคยละอายเลยที่จะมีโลภะ ไข่มุขใหม่ แม้พระผู้มีพระภาคจะ ทรงแสดงว่า เป็นอกุศลธรรม เป็นธรรมที่ไม่สะอาด แต่ทุกคนก็พอใจที่จะมีโลภะต่อไป เพราะไม่ละอาย หรือไม่เกลียดอกุศลธรรม

ทำอย่างไรจึงจะเห็นและละอายได้ มีหนทางใหม่ หรือยังคงไม่ละอายไปเรื่อย ๆ ไม่ว่าโลภะจะเกิดทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายมากมายสักเท่าไร

ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าเป็นอกุศล อยากจะละอาย แต่เวลาที่อกุศลเกิด ขณะนั้นแสดงว่า ไม่ละอายจึงเป็นอกุศลแล้ว เพราะธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา ต่อเมื่อใดอบรมเจริญปัญญา สามารถที่จะเห็นอกุศลเป็นอกุศลที่น่ารังเกียจ และน่าละอาย เมื่อนั้นจึงจะค่อย ๆ ละคลายตามลำดับขั้นของการรู้แจ้งอริยสัจธรรม แต่ถ้ายังไม่รู้แจ้งอริยสัจธรรม รู้ว่าควรละอาย แต่ขณะใดที่อกุศลจิตระดับใดก็ตาม เกิดขึ้น ให้ทราบว่าเป็นความไม่ละอายในอกุศลขั้นนั้น ๆ อกุศลขั้นนั้น ๆ จึงเกิดได้

ทุกคนมีโลภะ แต่ว่ามีกายทุจริตหรือเปล่า นี่ก็แสดงระดับขั้นที่ต่างกัน

ไม่ละอายโลภะขั้นที่ยังไม่ได้เป็นกายทุจริต แต่ถ้ามีกายทุจริตเกิดขึ้นขณะใดก็เป็นเครื่องพิสูจน์ว่า ขณะนั้นไม่มีความละอายในกายทุจริตขั้นนั้นแล้ว กายทุจริตขั้นนั้นจึงเกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น การกระทำของแต่ละบุคคล ทางกาย ทางวาจา แม้ทางใจ ก็เป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงอหิริกะ ซึ่งเป็นธรรมที่ไม่ละอายต่อบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงในขณะนั้น ๆ ไม่หลอกตัวเอง

การศึกษารวมจะทำให้เข้าใจธรรมตามความเป็นจริงว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน บางครั้งกุศลธรรมก็เกิด บางครั้งอกุศลธรรมก็เกิด แล้วแต่ว่าจะมีปัจจัยทำให้อกุศลธรรมขั้นใดเกิด อกุศลธรรมขั้นนั้นก็เกิด แม้จะรู้ว่าเป็นอกุศลธรรม แต่ปัญญาไม่มีกำลังพอที่จะละคลายอกุศลธรรมขั้นนั้น ๆ เพราะฉะนั้น อหิริกะจึง มีการไม่เกลียด

กายทุจริตเป็นต้นเป็นลักษณะ หรือมีความไม่ละอายกายทุจริตเป็นต้นเป็นลักษณะ มีการกระทำบาปเป็นกิจ มีความไม่เกลียดต่อบาปกรรมเป็นอาการปรากฏ

ทุกคนไม่เกลียดบาปกรรม ชวนกันมีโลภะมาก ๆ สนุกขณะใด ขณะนั้นเป็นอาการปรากฏ คือ ไม่เกลียดต่อบาปกรรม เป็นอาการที่ปรากฏ บางคนมุสาและคิดว่าไม่เป็นไร เป็นธรรมดา แสดงให้เห็นว่า ไม่เกลียดต่อบาปกรรมชั้นมุสา เป็นอาการที่ปรากฏในขณะที่มีมุสา

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่แต่เฉพาะกาย วาจา แม้ใจก็ต้องรู้ว่า มีอกุศลธรรมระดับชั้นต่าง ๆ และเมื่อยังไม่ใช้พระอริยบุคคล สติก็ควรที่จะระลึกถึงลักษณะสภาพของจิตในแต่ละขณะ ให้เป็นผู้ที่ตรงต่อลักษณะของสภาพธรรมในขณะนั้น ถ้ายังกด คือ ไม่ตรงต่อลักษณะของสภาพธรรม ก็ไม่สามารถที่จะละอกุศลธรรมได้ อาจจะทำให้เข้าใจว่า อกุศลธรรมไม่เป็นไร เพราะไม่เกลียดต่อบาปกรรม

สำหรับเหตุใกล้ให้เกิดที่ว่า *อตฺตอคาวรปทกฺขณํ* ไม่มีการเคารพตน โดยที่ไม่เห็นว่า ตนเป็นผู้ที่ไม่ควรจะมีอกุศลธรรมนั้น ๆ ถ้าขณะใดคิดว่าตนเป็นผู้ที่ไม่ควรจะมีอกุศลธรรมนั้น ๆ จะทำให้เกิดหิริ ความละอายต่ออกุศลธรรม แต่ถ้าไม่คิดอย่างนั้น ขณะนั้นก็จะเป็นเพราะอหิริกะ มีเหตุใกล้ คือ ไม่เห็นว่าตนเป็นผู้ที่ไม่ควรจะมีอกุศลธรรมนั้น ๆ

อนัตตปฺปเจตสิก เป็นสภาพธรรมที่ไม่กลัว คือ ไม่หวั่นเกรงอกุศลธรรม บางท่านอาจจะคิดว่า ท่านกลัวบาป แต่กลัวอกุศลจิตชั้นไหน ชั้นที่เป็นอกุศลกรรม หรือหวั่นเกรงแม้ภัยของโทษเพียงเล็กน้อยที่เกิดอกุศลจิตขึ้น เพราะฉะนั้น แม้แต่อกุศลจิตจะเกิดขึ้นเป็นไปในโลภะ หรือโทสะ หรือโมหะเล็ก ๆ น้อย ๆ อย่างไม่รู้ก็ตาม ในขณะนั้นต้องมีสภาพของอนัตตปฺปเจตสิก ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ไม่หวั่นเกรงอกุศลธรรมเกิดร่วมด้วย

อภฺรฺสุสาลินี จิตตูปปาทกัณฺท์ พรณนาอกุศลสททภาชนียะ มีข้อความว่า

อนัตตปฺปะนํ

อสารัชชลักขณํ อนุตตาสลักขณํ วา

มีความไม่กลัว คือ ไม่พรั่นพรึง ไม่เดือดร้อนต่อกายทุจริตเป็นต้นนั้นแหละ เป็นลักษณะ หรือไม่หวั่นเกรง ไม่สะทกสะท้านกายทุจริตเป็นต้นนั้นแหละ เป็นลักษณะ

โดยมากข้อความที่กล่าวถึงลักษณะ มักกล่าวถึงข้อความที่เห็นได้ชัด เช่น ในขณะที่ไม่หวั่นเกรงต่อกายทุจริตหรือวจีทุจริต แต่ความจริงควรจะมีภัยแม้โทษเพียงเล็กน้อย คือ ในขณะที่อกุศลจิตเกิดด้วย ไม่ว่าจะเป็นขั้นใด เพราะในขณะนั้น ไม่พรั่นพรึง ไม่เดือดร้อนต่ออกุศลธรรมขั้นนั้นนั่นเอง

ปาปานังกรณังรสัง

มีการกระทำบาปเป็นกิจ

อสังโกจนปัจจุภูฐานัง

มีความไม่เกลียดต่อบาปกรรมเป็นอาการปรากฏ

ปรอคารวปัทภูฐานัง

ไม่มีการเคารพผู้อื่นเป็นเหตุไถ่

เพียงอกุศลจิต คือ โภคะ เกิดขึ้นขณะหนึ่ง อาจจะพอใจในรูป หรือในเสียง หรือในกลิ่น หรือในรส หรือในโผฏฐัพพะ เพียงเล็กน้อยเท่านั้นหรือ ที่มือโนตตปปเจตสิกเกิดร่วมด้วยแล้ว เพราะข้อความมีว่า ปรอคารวปัทภูฐานัง แปลโดยศัพท์โดยอรรถว่า ไม่มีการเคารพผู้อื่นเป็นเหตุไถ่ เพราะไม่เห็นภัยว่า เมื่ออกุศลนั้น ๆ เกิดขึ้นแล้ว สะสมแล้ว จะเป็นเหตุให้ตนเองเป็นผู้ที่เดือดร้อน โดยปรมาัตถธรรม เอาสัตว์ เอาบุคคล ตัวตน บุคคลอื่นออก แสดงว่าเป็นผู้ที่ไม่หวั่นเกรงต่อภัยที่จะได้รับ เพราะอกุศลธรรมนั้น ๆ ในขณะนั้นก็เป็นลักษณะของอโนตตปปเจตสิก

เห็นยากไหมธรรม แสหายากทีเดียว แม้แต่อวิชชาซึ่งเป็นปัจจัยที่จะให้สังขารทั้งที่เป็นปัญญากิเลสขารและอปัญญากิเลสขารเกิดขึ้น ก็ยากที่จะเห็น เพราะเหตุว่าพอใจแล้วในผลที่ดี ๆ เมื่อพอใจในผลที่ดี ๆ ที่จะได้รับทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ในการเกิดในภพที่ดี ๆ ขณะนั้นก็ชื่อว่า อวิชชาปิดบังไม่ให้เห็นโทษของบุญ ซึ่งมีโทษ เพราะแม้บุญที่เกิดขึ้น เป็นผลของกุศลกรรมที่ได้กระทำแล้ว

ก็ไม่เที่ยง คือ เกิดขึ้นและดับไปอย่างรวดเร็ว เพราะฉะนั้น ถ้าใครยังติดอยู่ในบุญหรือในผลของบุญ ก็เป็นเพราะอวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดการแสวงหา ทั้งกุศลธรรมและอกุศลธรรม ถ้าเป็นบุคคลที่เห็นโทษของอกุศลธรรม ก็หลีกเลี่ยงแต่เฉพาะอกุศลธรรมและแสวงหากุศลธรรม แต่ทั้งหมดนี้ก็เพราะอวิชชายังปิดบังไม่ให้เห็นโทษของกุศลอยู่

เรื่องของธรรมทั้งหมด เป็นเรื่องที่จะเอียง แม้แต่ลักษณะของเจตสิก เช่น อนัตตตปเจตสิก ซึ่งเกิดร่วมกับอหิริกเจตสิกและโมหเจตสิกทุกครั้งที่ถูกผัสสจิตเกิด

๑๓๑๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๖๗

ข้อความใน **อัฐรสาลินี สุตตันติกทุกนิคเขปกถา พระบาลีแสดงนิทเทศ**
พาลทุกะ ข้อ ๑๓๐๗ มีว่า

พาลธรรมเป็นไฉน

คือ อหิริกะ อโนตตปปะ สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่าพาลธรรม

บัณฑิตธรรมเป็นไฉน

คือ หิริ โอตตปปะ สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่าบัณฑิตธรรม กุศลธรรมแม้
ทั้งหมดจัดเป็นบัณฑิตธรรม

ข้อความอีกตอนหนึ่งมีว่า

คนที่ไม่มีหิริและไม่มีโอตตปปะ ที่ชื่อว่าจะไม่กระทำกุศลอะไร ๆ หามิได้

เพราะฉะนั้น ลักษณะของอหิริกะและอโนตตปปะมีตั้งแต่ขั้นละเอียดซึ่งเห็นยาก
ซึ่งเวลาที่เกิดกับอกุศลจิตในชีวิตประจำวัน ถ้าขาดการพิจารณาบ่อยจะไม่เห็นลักษณะ
ของอหิริกะและอโนตตปปะ แต่ถ้าเป็นกรรมใหญ่ที่หนัก หรือมองเห็นชัด เช่น
ทุจริตกรรม จึงสามารถเห็นพาลธรรมคืออหิริกะและอโนตตปปะได้ว่า **คนที่ไม่มีหิริและ**
ไม่มีโอตตปปะ ที่ชื่อว่าจะไม่กระทำกุศลอะไร ๆ หามิได้ เพราะฉะนั้น ธรรมทั้งหมด
สำหรับแต่ละท่านที่จะพิจารณาตัวเองจริง ๆ แม้ในเรื่องของอหิริกะและอโนตตปปะด้วย

ขณะนี้ใหม่ ข้อสำคัญที่สุด ขณะที่เป็นกุศลไม่มี แต่ขณะใดที่เป็นอกุศล
แม้เพียงเล็กน้อยก็มี อย่าประมาทต่ออหิริกะและอโนตตปปะ เพราะถ้ามีและไม่เห็นว่า
เป็นอกุศล อหิริกะและอโนตตปปะก็จะเพิ่มกำลังขึ้นจนกระทั่งสามารถที่จะกระทำ
ทุจริตกรรมได้

เจตสิกต่อไปที่เป็นอกุศลสาธารณเจตสิก คือ อุทธัจจเจตสิก เป็นสภาพธรรมที่มีลักษณะไม่สงบ ถ้าสติไม่ระลึกรู้ในขณะที่กุศลจิตเกิด ไม่มีทางที่จะเทียบเคียงได้ว่าเวลาที่อกุศลจิตเกิดนั้นไม่สงบ ต่อเมื่อใดที่สติปัฏฐานเริ่มระลึกรู้ลักษณะสภาพของกุศลจิตและเห็นความผ่องใสปราศจากอกุศลธรรมจึงจะรู้ว่า สภาพที่สงบต้องเป็นกุศล และสภาพที่ไม่สงบทั้งหมดต้องเป็นอกุศล เพราะอุทธัจจเจตสิกเป็นสภาพธรรมที่มีลักษณะไม่สงบ

ไม่เหมือนกับโมหะ ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่มีติดบอด ไม่รู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ อหิริกะเป็นสภาพธรรมที่ไม่ละอาย ไม่รังเกียจอกุศลธรรม อนัตตปปะเป็นสภาพธรรมที่ไม่หวั่นเกรง ไม่พรั่นพรั่นต่ออกุศลธรรม แต่สำหรับอุทธัจจเจตสิกนั้น เป็นสภาพธรรมที่มีลักษณะไม่สงบ ซึ่งจะปรากฏได้ในขณะที่จิตฟุ้งซ่าน

ชีวิตของแต่ละคนย่อมมีความสนุกสนานรื่นเริง มีโลภะมาก แต่ในขณะนั้นไม่รู้เลยสักนิดเดียวว่า แท้ที่จริงมีอุทธัจจเจตสิกเกิดร่วมด้วยในขณะที่มีความสนุกสนาน หรือขณะที่เป็นสุขทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย แต่เข้าใจผิดว่า จะมีอุทธัจจจะ ความไม่สงบ เฉพาะในขณะที่จิตฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนาหรือน่าปรารถนา จนปรากฏลักษณะสภาพที่ฟุ้งซ่านของจิต

อภฺรฺสุสาลินี จิตตูปปาตทกัณฺท์ พรณฺณอกุสฺสลบทภาชนียะ มีข้อความว่า

เจตโส อวฺปสมลักขณัง

มีความไม่ทำให้จิตสงบเป็นลักษณะ เปรียบเหมือนน้ำที่กระเพื่อมเพราะถูกลมพัด

อนวฺฐฺฐานรสัง

มีความไม่ตั้งมั่นเป็นรสะ เป็นกิจ เปรียบเหมือนธงชายและธงแผ่นผ้าอันโบกพลิ้วเพราะถูกลมพัด

กัณฺตตตปจฺจุปฺฐานัง

มีความหวั่นไหวฟุ้งซ่านเป็นอาการปรากฏ เปรียบเหมือนง้าวที่ฟุ้งเพราะถูกหินทุ้มลงไป

เจตโส อุပ္ปสโม อโยนิโสมนสิการปทัฏฐานัง

มีอโยนิโสมนสิการ คือ การไม่พิจารณาโดยแยบคายให้จิตสงบเป็นเหตุใกล้

ขณะที่อกุศลจิตเกิด ต้องมีอุทัจจเจตสิก ซึ่งมีลักษณะที่ทำให้จิตไม่สงบ เพราะฉะนั้น ที่เคยพอใจในปาชาลำนามะ หรือที่เสียบ ๆ สงบ ๆ ขณะนั้นเมื่อเป็นอกุศลจิตแล้ว ย่อมไม่สงบ เพราะมีความติดข้องในอารมณ์ที่ปรากฏจะชื่อว่า สงบไม่ได้ และไม่ใช้การสละอย่างขณะที่เป็นทาน หรือในขณะที่วิริยเหตุจริต หรือในขณะที่อบรมสมณะ คือ ความสงบของจิต หรือในขณะที่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

ข้อความใน **อฏฐสาลินี** ข้อ ๔๒๙ มีว่า

อุทัจจจะเกิดในสมัยนั้นเป็นไฉน

คือ จิตตัสสะ อุทัจจัง ความฟุ้งซ่านแห่งจิต

จะสังเกตลักษณะของอุทัจจที่ปรากฏให้เห็นได้ คือ ในขณะที่เกิดความฟุ้งซ่านของจิต

อุပ္ปสโม ความไม่สงบแห่งจิต

ถ้าเป็นเพียงโลภะ จะไม่รู้สีกตัว แต่ถ้าขณะที่มีใครบอกว่า วันนี้ไม่สงบเลย มีแต่เรื่องวุ่นวายทั้งวัน ขณะนั้นแสดงให้เห็นว่าลักษณะของอกุศลมีกำลังจนกระทั่งสามารถทำให้เห็นความต่างกันของสภาพธรรมว่า เวลาที่เป็นอุทัจจจะมีลักษณะที่ฟุ้งซ่าน จนต้องถึงกับเอ่ยปากว่า วันนี้วุ่นวายจริง หรือว่าไม่สงบเลย

เจตโส วิเชโป ความวุ่นวายใจ

ไม่ทราบขณะนี้มีท่านผู้ใดรู้สึกอย่างนั้นบ้างหรือเปล่า แต่ในชีวิตจริงคงจะต้องมี

ภันตัตตัง จิตตัสสะ ความพล่านแห่งจิตในสมัยนั้นอันใด ที่ชื่อว่าอุทัจจจะเกิดในสมัยนั้น

คำว่า ความพล่านแห่งจิต ได้แก่ ภาวะที่จิตพล่านไป เหมือนอย่างยานที่เคลื่อนไป และโคที่พล่านไป เป็นต้น

ถ. ต้องสะสมเหตุปัจจัยที่เป็นกุศลใช้ใหม่ จึงจะแก้อุทธัจจะได้

สุ. มีวิธีแก้โดยการเจริญกุศลทุกประการ ในขณะที่รู้สึกว่าเป็นอกุศลกลุ่มรุ่ม เช่น อาจจะเป็นไปในทาน หรือถ้ารู้ว่าจะจิตที่สงบจะเกิดได้เพราะระลึกถึงอารมณ์ที่ทำให้จิตสงบ เช่น ในขณะที่โกรธแล้ววุ่นวายใจ เกิดระลึกได้ว่าความโกรธนั้นไม่มีประโยชน์เลย ไม่ควรสะสมความโกรธติดตามไปถึงภพชาติต่อไป เพราะทุกอย่างก็จบสิ้นลงเพียงแต่ในชาติหนึ่ง ๆ หรือเพียงชั่วขณะจิตเดียวเท่านั้นเอง ถ้าระลึกได้อย่างนี้ จะเป็นทางให้กุศลจิตเกิด และขณะนั้นไม่มีอุทธัจจะ

หรือทางที่ดีที่สุด คือ สติระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ โดยไม่พยายามไปจ้องให้รู้ลักษณะของอุทธัจจะ แล้วแต่ว่าสภาพธรรมใดปรากฏ แต่ก่อนอื่นต้องรู้ว่า ลักษณะนั้นเป็นนามธรรมที่ต่างกับรูปธรรม คือ จะต้องแยกลักษณะของนามธรรมที่ต่างจากรูปธรรมออกจากกัน ความรู้สึกว่าเป็นเราจึงจะไม่มี เมื่อไม่มีเราขณะนั้นย่อมเป็นกุศล ซึ่งสามารถถึงขั้นที่จะดับอุทธัจจะได้เป็นสมุจเฉท แต่ให้ทราบว่าการดับอุทธัจจะเป็นสภาพธรรมที่อรหัตตมรรคเท่านั้นที่จะดับได้

ถ้ายังเป็นพระโสดาบันบุคคล พระสกทาคามีบุคคล พระอนาคามีบุคคล อกุศลธรรมก็ยังมีโอกาสมีปัจจัยที่จะเกิดตามสมควรแก่ระดับขั้นของความเป็นพระอริยบุคคล ต้องเป็นพระอรหันต์เท่านั้น เมื่ออรหัตตมรรคเกิดขึ้นจึงจะดับอุทธัจจะเจตสิกเป็นสมุจเฉท ไม่เกิดขึ้นอีกเลย

ผู้ฟัง ที่พระพุทธองค์ตรัสกับภราทวาทพราหมณ์ว่า คนมักโกรธเป็นคนเลวทราม คนโกรธตอบเลวยิ่งกว่า เวลาเกิดความโกรธขึ้นระลึกได้ว่า เรากำลังเป็นคนเลว รู้สึกว่าจะระงับไปได้มาก ผมใช้อยู่เป็นประจำ

สุ. ข้อความในพระไตรปิฎกทั้งหมดก็ออกสู่การที่จะให้กุศลจิตเกิด แม้แต่ข้อความที่ว่า พาลธรรมเป็นไฉน คือ อหิริกะ อนิตตัมปะ ทำให้ทุกท่านที่เคยมองคนอื่นว่าเป็นพาลได้รู้สึกตัวว่า แท้ที่จริงตัวท่านเอง ในขณะที่ใดที่เป็นอกุศล ขณะนั้นเป็นพาลแล้ว ไม่ต้องคำนึงถึงบุคคลอื่นว่าจะเป็นคนพาลระดับไหน ซึ่งนั่นก็แล้วแต่ว่า อกุศลธรรมระดับไหนจะเกิด เป็นเรื่องของบุคคลอื่น แต่สำหรับตัวท่านเองเป็นบัณฑิต

หรือเป็นพาลในขณะไหน ขณะใดที่เป็นอกุศล ขณะนั้นเป็นพาล ขณะใดที่เป็นกุศล ขณะนั้นจึงเป็นบัณฑิต

เพราะฉะนั้น สำหรับท่านเอง วันหนึ่ง ๆ เป็นพาลมาก หรือเป็นบัณฑิตมาก แทนที่จะคิดถึงคนอื่น นี่คือประโยชน์ของการศึกษาพระธรรม เพื่อพิจารณาน้อมนำ ที่จะขัดเกลากิเลสทุกประการ

ถ. ที่เราเป็นห่วงบิดามารดาที่ป่วย เป็นอุทธัจจะหรือเปล่า

สุ. ต้องสติสัมปชัญญะเกิดระลึกลักษณะสภาพจิตในขณะนั้นจึงจะรู้ว่า เป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ข้อสังเกต คือ เวทนาเจตสิก ขณะนั้นสบายใจไหม ที่กำลัง เป็นห่วง

ถ. ไม่สบายใจ

สุ. ความไม่สบายใจทั้งหมด ต้องเป็นอกุศลจิตประเภทโทสมูลจิต อย่างอ่อน คือ อย่างไม่สบายใจ ไม่ใช่อย่างโศกเศร้าจนกระทั่งถึงกับร้องไห้ แต่ถ้า กังวลมาก ๆ ก็อาจจะเป็นได้ เพราะฉะนั้น ให้ทราบว่ ขณะใดเป็นกุศล ขณะใดเป็น อกุศล เพื่อจะได้ละอกุศล

พระผู้มีพระภาคไม่ทรงสรรเสริญอกุศลใด ๆ ทั้งสิ้น เป็นของธรรมดาที่บุตร จะต้องเป็นห่วงมารดาบิดา แต่ในขณะนั้นควรมีสติระลึกลักษณะสภาพธรรมที่ปรากฏ ถ้ารู้ว่าห่วงเป็นอกุศล และปัญญาเกิดจริง ๆ ในขณะนั้นจะเปลี่ยนความห่วงเป็นอย่างอื่นได้ เช่น คิดที่จะตอบแทนพระคุณของท่านแทนที่จะเป็นห่วงกังวล ซึ่งขณะที่ ตอบแทนพระคุณของท่านด้วยทางหนึ่งทางใดเป็นกุศลจิต การคิดห่วงเป็นอกุศลจิต แต่ขณะที่ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ทันที ขณะนั้นเป็นกุศล

ไม่อยากจะมีความวิตกกังวลห่วงใย ก็เป็นไปไม่ได้ เพราะสภาพธรรมทั้งหลาย ที่จะเกิด ย่อมเกิดเพราะเหตุปัจจัย เพราะฉะนั้น การที่จะดับอกุศลธรรมจึง ต้องค่อย ๆ เป็น ค่อย ๆ ไป ด้วยการอบรมเจริญปัญญาจริง ๆ เพื่อที่จะรู้ลักษณะของ สภาพธรรมที่ปรากฏว่าเป็นนามธรรมหรือรูปธรรมให้ชัดเจน ก่อนที่จะคิดว่า ไม่อยากมี อกุศลประเภทนั้นประเภทนี้

ขอกล่าวถึงข้อความใน **โมหวิจเจตนิ** ซึ่งเป็นคัมภีร์รุ่นหลังวิสุทธิมรรค ที่ท่านพระกัสสปเถระแห่งแคว้นโจละในอินเดียตอนใต้ ซึ่งท่านมีชีวิตอยู่ระหว่าง พ.ศ. ๑๗๐๓ - ๑๗๗๓ คือ ถอยไปประมาณ ๘๐๐ ปี เป็นผู้จนา

โหวจัสสตาทูกะ ข้อ ๑๓๓ ได้กล่าวถึงอหิริกะและอนัตตปปะโดยลักษณะ มีข้อความว่า

ควรรู้แจ้งโดยง่ายที่เดียว

แต่ไม่ใช่เป็นการรู้ลักษณะของอุทฺธัจจะในขณะที่อุทฺธัจจะกำลังเกิดดับ ซึ่งขณะนั้นเป็นการยาก แต่ถ้าจะพิจารณาเพียงว่า ขณะใดที่กระทำอกุศลกรรม ก็เพราะขณะนั้นอหิริกะและอนัตตปปะมีกำลัง ก็จะพอสามารถเข้าใจลักษณะของอหิริกะและอนัตตปปะได้

ข้อความต่อไป แสดงให้เห็นถึงบุคคลต่าง ๆ ซึ่งเมื่อปฏิสนธิจิตเกิดและยังไม่มี การเจริญเติบโต ย่อมไม่ทราบว่ เมื่อเจริญเติบโตขึ้นแต่ละบุคคลจะเป็นบุคคลประเภทใด

ข้อความใน **โมหวิจเจตนิ** มีว่า

บุคคลชื่อว่าทุพพะ เพราะการว่ากล่าวในบุคคลผู้ไม่เอื้อเพื่อ ชอบเป็นฝ่ายตรงข้าม มีความดำเนินนำรังเกียจนี้ยาก

มีผู้ที่ยาก และมีผู้ที่ว่าง่าย เพราะฉะนั้น แต่ละท่านจะได้พิจารณาว่า ท่านเป็นบุคคลประเภทใด คือ

บุคคลผู้ทำความไม่เอื้อเพื่อ ในเมื่อถูกกล่าวสอนแสดงธรรม กรรมของ ทุพพะจะนั้น ชื่อว่าโหวจัสสะ ภาวะแห่งโหวจัสสะนั้น ชื่อว่าโหวจัสสตา

ทราบใหม่ว่าเป็นอกุศลจิตดวงไหน โดยจำนวน อกุศลจิตมีเพียง ๑๒ ดวง คือ โภสมุจจิต ๘ ดวง โทสมุจจิต ๒ ดวง โมหมุจจิต ๒ ดวง แต่บุคคลมีต่างกันไปตามการ สะสมอย่างวิจิตรของอกุศลธรรม เพราะฉะนั้น สำหรับทุพพบุคคล ในขณะที่เป็นผู้ที่

ไม่เอื้อเฟื้อ ชอบเป็นฝ่ายตรงข้าม มีความดำนินารังเกียจ ในเมื่อถูกกล่าวสอน แสดงสธรรม ขณะนั้นเป็นจิตดวงไหน

เป็นโทสมูลจิต ๒ ดวง เพราะในขณะนั้นไม่เอื้อเฟื้อ ไม่พอใจ ไม่เต็มใจที่จะรับฟังสิ่งที่ถูกและพิจารณาว่าเป็นสิ่งที่ถูก เพราะฉะนั้น ยากที่จะให้บุคคลนั้นได้เห็นว่าจะอะไรเป็นกุศล และอะไรเป็นอกุศล

บางคนอาจจะไม่กล้าเป็นผู้ตรงที่จะพิจารณาจิตของตนเองแต่ละขณะ เพราะกลัวว่าถ้าพิจารณาแล้วที่เข้าใจว่าตัวเองเป็นกุศล อาจจะเป็นอกุศลก็ได้ ถ้าไม่เป็นผู้ตรง ไม่กล้าที่จะรับตามความเป็นจริง เพราะไม่อยากจะมีอกุศล ก็ไม่มีทางที่จะพ้นจากอกุศลได้ เพราะไม่กล้าที่จะพิจารณาสภาพธรรมตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น ขณะใดที่มีลักษณะอย่างนั้น ให้ทราบว่า เป็นลักษณะของอกุศลจิตประเภทโทสมูลจิต

ถ้าไม่ทรงแสดงไว้อาจจะเข้าใจผิดว่า เป็นอกุศลจิตประเภทอื่น แต่ถ้าพิจารณาจริงๆ จะรู้ว่า ในขณะนั้นจิตมีสภาพอย่างไร เวทนาในขณะนั้นเป็นอย่างไร ก็ต้องเป็น โทมนัสเวทนา ความไม่สบายใจ ความไม่ชอบใจ ความไม่พอใจ

ข้อความต่อไปมีว่า

ภาวะแห่งโทวจัสสนั้น ชื่อโทวจัสสตา คือ ปฏิฆจิต ๒ ดวง (โทสมูลจิต) อันเป็นไปแล้วด้วยอำนาจความไม่เอื้อเฟื้อ และธรรมอันสัมปยุตต์ด้วยปฏิฆจิต ๒ ดวง นั้น

ถ้าศึกษาต่อไป จะได้พิจารณาต่อไปว่า ในขณะที่โทสมูลจิตเกิด มีธรรมอื่นซึ่งเป็นอกุศลที่สามารถจะเกิดกับโทสมูลจิตได้ เช่น อิสสาเจตสิก มัจฉริยเจตสิก และ กุกกุจเจตสิก

ในขณะที่ไม่ยอมรับฟังโดยเอื้อเฟื้อด้วยดี เมื่อรู้ว่าเป็นอกุศลจิตประเภทโทสมูลจิตแล้ว ต้องพิจารณาต่อไปอีกว่า ในขณะที่เป็นโทสมูลจิตนั้น มีอกุศลธรรมอื่นซึ่งเกิดกับโทสมูลจิตในขณะนั้นหรือเปล่า เช่น อิสสา หรือมัจฉริยะ หรือกุกกุจจะ ซึ่งจะยังไม่กล่าวถึงลักษณะและกิจการงาน เพียงแต่ให้ทราบว่า อิสสา ได้แก่ ความริษยา มัจฉริยะ ได้แก่ ความตระหนี่ กุกกุจจะ ได้แก่ ความรำคาญใจ

ไม่รู้เลยว่า เกิดมาแล้วจะมีนิสัยอย่างนี้หรือเปล่า จะเป็นอย่างนี้ในวันไหน เดือนไหนหรือเปล่า

ชีวิตของแต่ละคน สิ่งแวดล้อม เหตุการณ์ต่างๆ การสะสมกิเลสอกุศลต่าง ๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ย่อมทำให้บุคคลนั้น ในชาตินั้น จะสะสม อกุศลประเภทใด ก็แล้วแต่ความละเอียดที่จะพิจารณา

๑๓๑๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๖๒

บุคคลอีกประเภทหนึ่ง ไม่ทราบว่าใครจะเป็นบุคคลนี้หรือเปล่า ซึ่งตอนปฏิสนธิ ไม่ทราบแน่ แต่เมื่อโตแล้วอาจจะทราบได้ เมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นทำให้สภาพธรรม นั้น ๆ ปรากฏจึงรู้ได้ แต่ทราบใดที่สภาพธรรมนั้น ๆ ยังไม่ปรากฏ ย่อมรู้ไม่ได้ว่า ตนเองยังมีสภาพธรรมนั้น ๆ อยู่

บุคคลชื่อว่าปาปมิตตะ เพราะพวกคนลามก ไม่มีศรัทธา เป็นมิตรของบุคคล นั้น ภาวะแห่งปาปมิตตะนั้น ชื่อว่าปาปมิตตตา อันเป็นไปแล้วด้วยอำนาจ ความกำตึ่มมั่นในพวกปาปบุคคล และด้วยอำนาจความเป็นผู้เียงไปทางบุคคลนั้นด้วย กายและจิต

เวลาที่มีมิตรชั่ว เป็นจิตดวงไหน โดยมากจะนึกถึงโมหมูลจิต แต่ที่จริงแล้ว โมหเจตสิกเกิดกับอกุศลจิตทุกดวง จึงไม่รู้ว่ามีมิตรดีคืออย่างไร มิตรชั่วคืออย่างไร แต่ในขณะที่คบหาสมาคมกับปาปมิตร ขณะนั้นเป็นจิตประเภทไหน

คำตอบ คือ เป็นโลภมูลจิต

การศึกษาธรรม ควรพิจารณาถึงธรรมที่ทรงแสดงไว้ด้วย เพื่อความชัดเจน

และมีทางที่จะรู้ได้ใหม่ในขณะที่กำลังมีปาปมิตร มิตรซึ่งไม่ใช่กัลยาณมิตร ถ้าสติสัมปชัญญะไม่เกิดจะรู้ใหม่ว่ากำลังเียง เพราะข้อความมีว่า ด้วยอำนาจความ เป็นผู้เียงไปทางบุคคลนั้นด้วยกายและจิต

จิตเป็นสภาพที่รู้ยาก ซึ่งโดยมากมักจะคิดถึงจิตคนอื่น แต่ลืมว่าจิตของตนเอง ตรงหรือเียง พระธรรมมีประโยชน์ใหม่ เวลาจะเียงก็อาจจะกลับมาตรงได้ ถ้าพิจารณา แต่ถ้าไม่พิจารณาก็ค่อย ๆ เียงไปที่ละน้อย ๆ เพราะขาดการพิจารณา พระธรรมที่ได้ทรงแสดงไว้ มิฉะนั้นแล้ว พระผู้มีพระภาคคงจะไม่ทรงแสดงพระธรรมไว้

โดยละเอียด แม้แต่การที่บุคคลใดเกิดมาในสังสารวัฏฏ์ ในภพหนึ่งชาติหนึ่ง จะมีมิตรดีมิตรเลวอย่างไร ก็ได้ทรงแสดงไว้ด้วยว่า เป็นเพราะจิตประเภทไหน

สำหรับผู้ที่มีมิตรดี ก็ตรงกันข้าม คือ

ไสวจัสสตา และกัลยาณมิตตตา พึงทราบโดยตรงกันข้ามกับคำที่กล่าวแล้ว

สำหรับผู้ที่มีศรัทธาบวชในพระธรรมวินัย ก็แล้วแต่ว่าบรรพชิตท่านนั้นจะเป็นผู้ฉลาดในอาบัติ ๕ หรือ ๗ และเป็นผู้ฉลาดในการออกจากอาบัติหรือเปล่า เป็นผู้ฉลาดในธาตุ ๑๘ ชื่อว่าธาตุกุศลตา คือ ปัญญาเป็นเครื่องฟัง เป็นเครื่องทรงจำ เป็นเครื่องแทงตลอด และเป็นเครื่องปัจจุเวกขณะ ความเป็นผู้ฉลาด ในการทำไว้ในใจ ซึ่งธาตุเหล่านั้นแล ชื่อว่ามนสิการกุศลตา

เรื่องของการอบรมเจริญปัญญามีมาก ซึ่งต้องอาศัยการพิจารณาธรรมโดยแบบคายที่จะเป็นกุศล คือ มนสิการกุศลตา

นอกจากนั้น ก็เป็นผู้ฉลาดในฐานะและฐานะ คือ เหตุและผลของธรรมต่างๆ

ข้อ ๑๓๔

ความเป็นผู้ตรง ชื่อว่าอาชชวะ ความเป็นผู้อ่อนน้อม ชื่อว่ามัททวะ ได้แก่คุณธรรมทั้ง ๒ คือ ความตรงและความอ่อนน้อมแห่งกายและจิต

อุชุปฏิปันโน

ถ้าไม่ตรง ไม่สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ เพราะฉะนั้น ทุกอย่างต้องตรง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของโลก หรือในเรื่องชีวิตประจำวัน หรือในเรื่องของการอบรมเจริญปัญญา ตราบใดที่ยังรู้สึกตัวเองว่ายังไม่ตรง จะเป็นพระอริยบุคคลได้ไหม ก็ไม่มีทาง ต้องเป็นผู้ตรงก่อน และพิจารณาธรรมตรงขึ้น ถูกต้องขึ้น จึงสามารถที่จะละอกุศลธรรมได้

ในข้อ ๑๓๔ ได้กล่าวถึงธรรม ๒ ข้อ คือ ความเป็นผู้ตรง ชื่อว่าอาชชวะ ความเป็นผู้อ่อนน้อม ชื่อว่ามัททวะ แม้ว่าจะเป็นผู้ตรง แต่ขาดความอ่อนน้อม กุศลก็ไม่ครบ เพราะฉะนั้น การที่จะดับกิเลสก็ห่างไกลไปอีกมาก เพราะเมื่อเป็นผู้ตรงแล้ว

ทำไมจึงไม่อ่อนน้อมด้วย ถ้ายังมีความสำคัญตนอยู่ ขณะนั้นก็ยากที่จะอบรมเจริญกุศล และละคลายอกุศลอื่นๆ ด้วย

ความอดทน กล่าวคือ ความอดกลั้น ชื่อว่าขันติ คือ กามาวจรชวณะ อันเป็นไปแล้วโดยประการนั้น บุคคลชื่อว่าโสโรตะ (ผู้สงบเสงี่ยม) โดยอรรถวิเคราะห์ว่า งดเว้นด้วยดีจากบาป ภาวะแห่งโสโรตะ (ผู้สงบเสงี่ยม) นั้น ชื่อว่าโสรัจจะ

ในขณะที่วิริยวิมุตติทั้งหมด ในขณะนั้นถึงดเว้นด้วยดีจากบาป คือ โลภียชวณะ และโลกุตตรชวณะ อันได้แก่ ศีล คือ ความสำรวมด้วยกาย วาจา และใจ

ข้อความในอรรถกถา ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า กล่าวโดยตลอดไปเลย สำหรับผู้ที่ ได้ศึกษาแล้ว เข้าใจแล้ว หรือสามารถที่จะเข้าใจได้โดยไม่ต้องแสดงไว้เป็นขั้นตอน เช่น ที่ชื่อว่าโสโรตะ ภาวะแห่งโสโรตะนั้น ชื่อว่าโสรัจจะ คือ โลภียชวณะและโลกุตตรชวณะ ถ้ายังไม่ศึกษาเรื่องของโลกุตตรชวณะ ก็ผ่านไปก่อน แต่จะเห็นได้ว่า ข้อความในอรรถกถาสำหรับให้คั้น ให้ศึกษา ให้พิจารณาในเหตุผลว่า การวิริยวิมุตติ มีทั้งที่เป็นโลกียะและโลกุตระ สำหรับที่เป็นโลกียะ ก็เพียงชั่วครั้งชั่วคราว วันนี้ อาจจะวิริยวิมุตติทางกายสักข้อหนึ่ง แต่วันหลังข้อนี้ไม่ได้วิริติแล้ว หรือวันนั้นอาจจะวิริยวิมุตติทางวาจาสักข้อสองข้อ วันหลังก็ไม่ได้วิริติแล้ว นี่คือโลกียชวณะ ซึ่งเป็นกุศลที่ไม่ใช่โลกุตระ แต่ถ้าเป็นโลกุตตรชวณะ คือ มรรคจิต ดับอกุศลธรรมเป็นสมุจเฉท ไม่เกิดอีกเลยตามลำดับขั้น

เพราะฉะนั้น การวิริติ มีทั้งที่เป็นสมุจเฉท คือ ดับโดยไม่เกิดอีก หรือว่า เพียงชั่วครั้งชั่วคราวที่เป็นกามชวณะ ที่เป็นโลกียะ

การที่จะเป็นผู้ฉลาด คือ รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ว่า แต่ละอย่างล้วนเป็นธาตุแต่ละชนิด ซึ่งยากเหลือเกินที่จะรู้ได้ที่จะเห็นว่า ในขณะนี้ที่กำลังนั่งในที่นี่เป็นธาตุอะไรบ้าง ทางตาเป็นธาตุเห็น ทางหูที่กำลังได้ยินเสียงเป็นธาตุได้ยิน ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เป็นแต่ละธาตุ เมื่อไรถึงจะรู้แจ้งอย่างนี้ สักที

ได้ฟังเรื่องของปรมาตมธรรมมาก็นาน ไม่ใช่แต่เฉพาะในชาตินี้ชาติเดียวเท่านั้น และที่จะได้ฟังต่อไป ก็ไม่พ้นจากเรื่องของธาตุต่าง ๆ แต่ถึงกระนั้น ที่สติจะเกิดระลึก ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏจนกว่าจะประจักษ์แจ้ง ก็ต้องอาศัยการอบรม เจริญปัญญาจริง ๆ ในชีวิตประจำวันของแต่ละภพแต่ละชาติ จนกว่าจะถึงโอกาสที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

และการที่จะรู้ลักษณะของธาตุทั้งหลายที่กำลังเกิดดับในขณะนี้ตามความเป็นจริงได้นั้น ต้องเป็นผู้ตรง เป็นผู้ที่อ่อนน้อมด้วย ซึ่งเป็นลักษณะของอาชชวะ และ มัททวะ คือ ไม่เป็นผู้ว่ายากต่อการอบรมเจริญปัญญาเพื่อที่จะละอกุศลธรรม

ข้อความใน **อวัฐสาสนี** ได้อธิบายลักษณะของอาชชวะและมัททวะว่า

อาชชวะเป็นไฉน

คือ ความซื่อตรง ความไม่คด ความไม่งอ ความไม่โก่ง อันใด นี้เรียกว่า อาชชวะ

มัททวะเป็นไฉน

คือ ความอ่อนโยน ความละมุนละไม ความไม่แข็ง ความไม่กระด้าง ความเจียมใจ อันใด นี้เรียกว่า มัททวะ

บุคคลชื่อว่าเจียมใจ เพราะอรรถว่า มีใจเจียมด้วยไม่มีมานะ ภาวะแห่งบุคคลผู้เจียมใจ ชื่อว่าความเจียมใจ

เป็นชีวิตประจำวันซึ่งต้องอาศัยการสังเกตจริง ๆ มิฉะนั้นไม่สามารถจะรู้จักสภาพธรรมในขณะที่สภาพธรรมนั้น ๆ กำลังปรากฏ

สำหรับการที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ทุกคนคงจะทราบแล้วว่า ไม่ใช่เพียงการอบรมเจริญปัญญาเพียงหนึ่งชาติ สองชาติ สามชาติ ซึ่งในแต่ละชาติก็สั้นมาก การที่บุคคลใดเกิดมาในชาตินี้ที่จะมีชื่อเสียง มีสกุล มีมิตรสหาย มีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้น ถ้าพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่า ขณะที่เป็นอกุศล มีมากกว่าขณะที่เป็นกุศล

ถ้าชาตินี้หมดไป คือ ผ่านไป ซึ่งก็ต้องหมดไปแน่นอน ผ่านไปโดยไม่มีสิ่งใดเหลือในความเป็นบุคคลนี้อีก เมื่อเกิดชาติหน้าและสามารถจะระลึกได้ ก็อาจจะรู้สึก

เสียตายว่า ชาตินี้ทำกุศลน้อยไป หรือเสียเวลาให้กับสิ่งซึ่งไม่มีสาระมากไป แต่ในขณะนี้ กำลังเป็นชาตินี้อยู่ และทั้ง ๆ ที่รู้ ก็ไม่สามารถที่จะเอาชนะกิเลสหรือว่าหมดกิเลสได้

ถ้ากล่าวถึงกิเลสมากมายที่สะสมมาในอดีตอนันตชาติ ก็เป็นของแน่นอนที่เห็นชัดว่า ช่างละยาก เพราะสะสมมามาก แต่ลองคิดถึงกิเลสเพียงขณะเดียว ไม่ต้องคิดถึงกิเลสมาก ๆ ที่ได้สะสมมาที่จะดับเป็นสมุจเฉท ขอเป็นเพียงกิเลสขณะหนึ่งขณะใดที่จะละในขณะนั้น ละได้ไหม ลองคิดดู

กำลังสนุก ละกิเลสในขณะนั้นเพียงขณะเดียว ไม่ต้องคิดถึงขณะที่สะสมมากมาย เพียงแต่ละขณะ ๆ ที่นี้จะละกิเลส ขณะที่กำลังมีกิเลสอยู่ ก็ยังละไม่ได้ เพราะฉะนั้น ตามความเป็นจริง เมื่อกิเลสมียิ่งกว่าเพียงขณะเดียว ๆ การที่จะละกิเลสจึงเป็นเรื่องที่ต้องอบรมเจริญปัญญาอีกนานมาก

ขอกล่าวถึงชีวิตความเป็นมาของพระเถระในชาดกต่าง ๆ ซึ่งเป็นลักษณะของกุศลธรรม อกุศลธรรม ลักษณะของhiri โอตตปปะ หรืออหิริกะ อนินตตปปะในชีวิตจริง ๆ ของพระอริยเจ้าทั้งหลายที่ผ่านมาแล้ว

สำหรับผู้ที่ยังเป็นปุถุชน ก็ต้องมีชีวิตที่แน่นเหมือน หรือคล้ายคลึงกับชีวิตในครั้งที่พระอริยสาวกทั้งหลายยังไม่ได้เป็นพระอริยเจ้า ซึ่งก็มีชีวิตเหมือนอย่างปุถุชนธรรมดา

และเหตุที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงชาดก คือ ชีวิตในอดีตของแต่ละบุคคลนั้น ก็เพราะมีเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในครั้งนั้น เป็นเหตุให้พระองค์ตรัสถึงสภาพในอดีต คือ ชาดกต่าง ๆ ของบุคคลทั้งหลายเหล่านั้น ซึ่งทุกท่านควรจะเห็นว่าเป็นประโยชน์ เพราะเป็นพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดง ถ้าชาดกต่าง ๆ ไม่มีประโยชน์ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าย่อมไม่ทรงแสดง แต่ที่จะได้รับประโยชน์จากชาดกแต่ละชาดกนั้นก็ขึ้นอยู่กับผู้ฟังว่า สามารถจะพิจารณาประโยชน์ของชาดกนั้น ๆ มากน้อยแค่ไหน ซึ่งในครั้งที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงชาดกด้วย

พระองค์เองนั้น ผู้ฟังเมื่อได้ฟังแล้วเป็นพระโสดาบันก็มี เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้พิจารณาประโยชน์จากชาดก

อรรถกถา ราโชวาทชาดกที่ ๑ มีข้อความว่า

เมื่อครั้งที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน วันหนึ่งพระเจ้าโกศล ทรงวินิจฉัยคดีเรื่องหนึ่ง ซึ่งพระองค์วินิจฉัยไว้ไม่ดี มีอคติ แต่เมื่อพระองค์ได้วินิจฉัยอีกครั้งหนึ่ง ก็ได้วินิจฉัยด้วยดี เมื่อวินิจฉัยคดีนั้นเสร็จแล้ว เสวยพระกระยาหารเช้า ทั้ง ๆ ที่มีพระหัตถ์เปื่อยก เสด็จขึ้นทรงราชรถที่จัดไว้เรียบร้อยแล้ว เสด็จไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ทรงหมอบลงแทบพระบาท ถวายบังคมพระศาสดา ประทับนั่ง ณ ที่สมควรข้างหนึ่ง

พระศาสดาได้ตรัสปฏิสันถารกับพระเจ้าโกศลว่า

พระองค์เสด็จมาจากไหนแต่ยังวัน

พระเจ้าโกศลกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วันนี้ข้าพระองค์วินิจฉัยคดีเรื่องหนึ่งซึ่งวินิจฉัยไว้ไม่ดี จึงไม่มีโอกาส บัดนี้พิจารณาคดีนั้นเสร็จแล้ว จึงบริโภคอาหารทั้ง ๆ ที่มีมือยังเปื่อยก มาเฝ้าพระองค์ พระเจ้าข้า

พระศาสดาตรัสว่า

ขอถวายพระพร ชื่อว่าการวินิจฉัยคดีโดยทำนองคลองธรรมเป็นความดี เป็นทางสวรรค์แท้ ก็ข้อที่มหาบพิตรได้โอวาทจากสำนักของผู้เป็นสัพพัญญูเช่นตถาคต ทรงวินิจฉัยคดีโดยทำนองคลองธรรมนี้ ไม่อัครรรยเลย การที่พระราชาทั้งหลายในกาลก่อนทรงสดับโอวาทของเหล่าบัณฑิต ทั้งที่ไม่ใช่สัพพัญญู แล้วทรงวินิจฉัยคดีโดยทำนองคลองธรรม เว้นอคติ ๔ อย่าง บำเพ็ญทศพิธราชธรรมไม่ให้เสื่อมเสีย เสวยราชสมบัติโดยธรรม บำเพ็ญทางสวรรค์ เสด็จไปแล้ว นี่แหละน่าอัครรรย

นี่เป็นเหตุการณ์ของทุกท่านในชีวิตหรือเปล่า หรือว่าไม่เคยมีเรื่องที่จะต้องวินิจฉัยคดีใด ๆ ทั้งสิ้น แต่เป็นชีวิตประจำวันที่จะให้เห็นว่า เป็นผู้ตรงเพียงใดจากการ

วินิจฉัยคดีแต่ละคดี แต่ละเรื่อง มิฉะนั้นแล้ว ถ้าวินิจฉัยผิดพลาด แทนที่จะเป็นกุศล ก็จะทำให้กุศลเจริญขึ้น

เมื่อพระเจ้าโกศลกราบทูลอาราธนา พระผู้มีพระภาคจึงตรัสเรื่องในอดีตว่า
ในอดีต ครั้งเมื่อพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติอยู่ในกรุงพาราณสี พระโพธิสัตว์ทรงปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระอัครมเหสีของพระราชานั้น ทรงประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดา พระชนกชนนีได้ทรงตั้งพระนามของพระโพธิสัตว์ว่า พรหมทัต कुमार

เมื่อพรหมทัต कुमारพระชนมได้ ๑๖ พรรษา ก็เสด็จไปเมืองตักศิลา ทรงสำเร็จศิลปศาสตร์ทุกแขนง เมื่อพระชนกสวรรคต พระองค์ก็ทรงดำรงอยู่ในราชสมบัติครอบครองราชสมบัติโดยทำนองคลองธรรม ทรงวินิจฉัยคดี ไม่ล่วงอคติ มีฉันทาคติเป็นต้น เมื่อพระองค์เสวยราชสมบัติโดยธรรมอย่างนี้ แม้พวกอำมาตย์ต่างก็วินิจฉัยคดีโดยธรรมเหมือนกัน เมื่อคดีทั้งหลายได้รับการวินิจฉัยโดยธรรม จึงไม่มีคดีไกองเกิดขึ้น เพราะไม่มีคดีไกองเหล่านั้น การร้องทุกข์ ณ พระลานหลวงเพื่อให้เกิดคดีก็หมดไป พวกอำมาตย์นั่งบนบัลลังก์วินิจฉัยตลอดวัน ไม่เห็นใคร ๆ มาเพื่อให้วินิจฉัยคดี ต่างก็ลุกกลับไป สถานที่วินิจฉัยคดีก็ถูกทอดทิ้ง

นี่เป็นเหตุการณ์ในครั้งนั้น

ทำให้พระโพธิสัตว์ทรงดำริว่า เมื่อเราครองราชสมบัติโดยธรรม ไม่มีผู้คนมาให้วินิจฉัยคดี ไม่มีผู้มาร้องทุกข์ สถานที่วินิจฉัยคดีก็ถูกทอดทิ้ง บัดนี้เราควรตรวจสอบโทษของตน

เพียงเท่านั้น ก็จะเตือนให้ทุกคนได้พิจารณาตนเองแล้วใช่ไหมว่า แม้พระโพธิสัตว์ก่อนที่จะได้ทรงตรัสรู้ ไม่ว่าทรงเกิดในกำเนิดใด เช่น เป็นพระราชา ก็ยังทรงดำริที่จะพิจารณาสอบโทษของตน บางท่านอาจจะคิดว่าความดีของตัวเอง แต่พระโพธิสัตว์ทรงดำริว่า ควรตรวจสอบโทษของตน

ทรงดำริต่อไปว่า ครั้นเรารู้ว่าเป็นโทษของเรา จักละโทษนั้นเสีย ประพฤติในสิ่งที่เป็นคนเท่านั้น

ในวันหนึ่ง ๆ ถ้าคิดได้อย่างนี้ จะเป็นประโยชน์มาก เป็นทางที่จะทำให้ศึกษา
และปฏิบัติธรรมจริง ๆ คือ ไม่เพียงแต่ศึกษาเรื่องของกุศล อกุศล แต่ยังเป็นผู้ที่เพียร
ละโทษและประพฤตินสิ่งที่เป็นคุณ

๑๓๑๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๒๗

ตั้งแต่นั้นมาพระโพธิสัตว์ก็ทรงสำรวจดูว่า จะมีใคร ๆ พูดถึงโทษของพระองค์บ้าง เมื่อไม่เห็นใคร ๆ กล่าวถึงโทษในระหว่างข้าราชการบริพารภายใน ทรงสดับแต่คำสรรเสริญคุณของพระองค์อย่างเดียว ทรงดำริว่า ชะรอยชนเหล่านี้ เพราะกลัวเรา จึงไม่กล่าวถึงโทษ กล่าวแต่คุณเท่านั้น จึงทรงสอบข้าราชการบริพารภายนอก แม้ในหมู่ข้าราชการบริพารเหล่านั้น ก็ไม่ทรงเห็น จึงทรงสอบชาวเมืองภายในพระนคร ทรงสอบชาวบ้านที่ทวารทั้งสี่นอกพระนคร แม้ในที่นั้น ก็ได้ทรงเห็นใคร ๆ กล่าวถึงโทษ ทรงสดับแต่คำสรรเสริญของพระองค์อย่างเดียว จึงทรงดำริว่า เราจักตรวจสอบชาวชนบทดู

เป็นผู้ที่ต้องการเห็นโทษของตนเองจริง ๆ แม้จะได้สอบถามผู้ที่ใกล้ชิดแล้ว ก็ยังไม่พอ ยังต้องการรู้ถึงบุคคลที่อยู่ไกลว่า พระองค์มีโทษประการใดบ้าง

พระองค์เสด็จขึ้นรถไปกับสารถีเท่านั้น ทรงปลอมพระองค์ไม่ให้ใครรู้จัก เสด็จออกจากพระนคร พยายามสอบสวนชาวชนบท จนเสด็จถึงภูมิภาคชายแดน ก็ได้ทรงเห็นใคร ๆ กล่าวถึงโทษ ทรงสดับแต่คำสรรเสริญพระคุณ จึงทรงบ้ายพระพักตร์สู่พระนคร เสด็จกลับตามทางหลวงจากเขตชายแดน

ในเวลานั้น พระเจ้าโกศลพระนามว่า พัลลิกะ ทรงครอบครองราชสมบัติโดยธรรม ทรงตรวจสอบหาโทษในบรรดาข้าราชการบริพารภายในเป็นต้น ก็ได้ทรงเห็นใคร ๆ กล่าวถึงโทษเลย ทรงสดับแต่คำสรรเสริญพระคุณของพระองค์เหมือนกัน จึงทรงตรวจสอบชาวชนบท และได้เสด็จมาถึงประเทศที่พระโพธิสัตว์กำลังเสด็จกลับพระนคร กษัตริย์ทั้งสองได้ประจันหน้ากันที่ทางเกวียนอันราบลุ่มแห่งหนึ่ง ไม่มีทางที่รถจะหลีกเลี่ยงได้ สารถีของพระเจ้าพัลลิกะจึงพูดกะสารถีของพระเจ้าพาราณสีว่า

จงหลีกกรณของท่าน

สารัตถ์ของพระเจ้าพาราณสีก็ตอบว่า

พ่อมหาจำเริญ ขอให้ท่านหลีกภัยของท่านเถิด บณรณนี้มีพระเจ้าพรหมทัต-
มหาราช ผู้ครอบครองราชสมบัติในกรุงพาราณสีประทับอยู่

สารัตถ์ของพระเจ้าโกศลก็พูดว่า

พ่อมหาจำเริญ บณรณมีพระเจ้าพัลลิกะมหาราช ผู้ครอบครองราชสมบัติใน
แคว้นโกศลก็ประทับนั่งอยู่ ขอท่านได้โปรดหลีกภัยของท่าน แล้วให้โอกาสแก่ภรรยาของ
พระราชาของเราเถิด

ดูคล้ายๆ กับการจรรยาจรในท้องถนนสมัยนี้ว่า ใครจะหลีกให้ใคร แต่ครั้งนั้นเป็น
กษัตริย์สองพระองค์

สารัตถ์ของพระเจ้าพาราณสีก็คิดว่า แม้ผู้ที่นั่งอยู่ในรณนี้ก็พระเจ้าราชา
เหมือนกัน เราจะควรทำอย่างไรดีหนอ นึกขึ้นได้ว่า มีอุบายอย่างหนึ่ง เราจักถามถึง
วัย ให้ภรรยาของพระราชาหนุ่มหลีกไป แล้วให้พระราชาท่านโอกาสแก่พระราชาแก่

ครั้นตกลงใจแล้ว จึงถามถึงวัยของพระเจ้าโกศลกะสารัตถ์ แล้วกำหนดไว้ ครั้น
ทราบว่พระราชาทั้งสองมีวัยเท่ากัน จึงถามถึงปริมาณของราชสมบัติ กำลัง ทรัพย์
ยศ ชาติ โคตร ตระกูล ประเทศ

ต้องสอบหลายอย่าง ในการที่จะรู้ว่าใครควรที่จะหลีกใคร

ครั้นทราบว่ ทั้งสองฝ่ายเป็นผู้ครอบครองรัชสีมาประมาณฝ่ายละ
สามร้อยโยชน์ มีกำลัง ทรัพย์ ยศ ชาติ โคตร ตระกูล และประเทศเท่ากัน สารัตถ์ก็
คิดต่อไปว่า ควรจักให้โอกาสแก่ผู้มีศีล จึงถามว่า

พ่อมหาจำเริญ ศีลและมารยาทแห่งพระราชาของท่านเป็นอย่างไร

เมื่อเขาประกาศสิ่งที่เป็นโทษแห่งพระราชาของตนโดยนี้กว่าเป็นคุณ จึงกล่าว
คาถาแรกว่า

พระเจ้าพัลลิกะราชทรงชนะคนกระด้างด้วยความกระด้าง ทรงชนะคนอ่อนด้วย
ความอ่อนโยน ทรงชนะคนดีด้วยความดี ทรงชนะคนไม่ดีด้วยความไม่ดี พระราชา
พระองค์นี้เป็นเช่นนั้น ดูก่อนสารัตถ์ ท่านจงหลีกทางถวายพระราชาของเราเถิด

ลำดับนั้น สารัตถ์ของพระเจ้าพาราณสี กล่าวกะสารัตถ์ของพระเจ้าพัลลิกะว่า
ท่านกล่าวถึงพระคุณของพระราชาของท่านหรือ
เมื่อเขาตอบว่า ใช่แล้ว สารัตถ์ของพระเจ้าพาราณสีจึงกล่าวต่อไปว่า
ผิว่าเหล่านี้เป็นพระคุณ สิ่งที่เป็นโทษจะมีเพียงไหน

สิ่งที่ไม่ใช่คุณยังเห็นว่าเป็นคุณ เพราะฉะนั้น สิ่งที่เป็นโทษคงจะต้องร้ายแรง
กว่านี้มาก แต่สารัตถ์ของพระเจ้าพัลลิกะก็ไม่สนใจว่าสิ่งที่กล่าวไปแล้วเป็นโทษอย่างไร
แต่ได้ถามว่า

เหล่านี้เป็นโทษก็ตามเกิด แต่พระราชาของท่านมีพระคุณเช่นไรเล่า
สารัตถ์ของพระเจ้าพาราณสีกล่าวว่า

ถ้าเช่นนั้นท่านจงฟัง แล้วกล่าวคาถาที่สองว่า

พระเจ้าพาราณสีทรงชนะคนโกรธด้วยความไม่โกรธ ทรงชนะคนไม่ดีด้วยความ
ดี ทรงชนะคนตระหนี่ด้วยการให้ ทรงชนะคนพูดเหลวไหลด้วยคำสัตย์ พระราชา
พระองค์นี้เป็นเช่นนั้น

ดูก่อน สารัตถ์ ท่านจงหลีกทางถวายพระราชาของเราเถิด

เมื่อสารัตถ์ของพระเจ้าพาราณสีกล่าวอย่างนี้แล้ว พระเจ้าพัลลิกะและสารัตถ์
ทั้งสอง ก็เสด็จและลงจากรถ ปลดม้า ถอยรถ ถวายทางแด่พระเจ้าพาราณสี

เป็นผู้ที่ว่าง่าย ที่จะรู้ว่าควรทำอะไร แม้ในสมัยนั้น

พระเจ้าพาราณสีถวายโอวาทแด่พระเจ้าพัลลิกะว่า

ธรรมดาพระราชาควรทรงกระทำอย่างนี้ ๆ

แล้วเสด็จไปกรุงพาราณสี ทรงกระทำบุญมีทานเป็นต้น ทรงเพิ่มพูนทางสวรรค์
ในเวลาสุดสิ้นพระชนม์

แม้พระเจ้าพัลลิกะก็ทรงรับพระโอวาทของพระเจ้าพาราณสี ทรงสอบสวน
ชาวชนบท เสด็จไปทั่วพระนคร ไม่เห็นมีผู้กล่าวโทษของพระองค์ จึงกระทำบุญ
มีทานเป็นต้น ทรงเพิ่มพูนทางสวรรค์ ในเวลาสุดสิ้นพระชนม์

พระศาสดาทรงนำพระธรรมเทศนานี้มา เพื่อทรงถวายโอวาทแด่พระเจ้าโกศล แล้วทรงประชุมชาดก

นายสารเถีของพระเจ้าพัลลิกะครั้งนั้นได้เป็นพระโมคคัลลานะ พระเจ้าพัลลิกะได้เป็นพระอานนท์ สารเถีของพระเจ้าพาราณสีได้เป็นท่านพระสารีบุตร ส่วนพระราชา คือ ตถาคตเอง

ชีวิตประจำวันในท้องถิ่น ไม่ควรลืมการที่จะเป็นผู้เจริญกุศล ซึ่งข้อความที่สารเถีของพระเจ้าพัลลิกะกล่าว อาจจะเป็นที่พอใจของหลายท่าน ที่ว่าพระเจ้าพัลลิกะทรงชนะคนกระด้างด้วยความกระด้าง ทรงชนะคนอ่อนโยนด้วยความอ่อนโยน ทรงชนะคนดีด้วยความดี ทรงชนะคนไม่ดีด้วยความไม่ดี มีทั้งธรรมที่ดีและที่ไม่ดี เพราะฉะนั้น ต้องเป็นผู้ตรงที่จะรู้ว่า ข้อเหล่านี้ ซึ่งอาจจะมีกับตัวท่าน ธรรมข้อใดไม่ดี เพื่อที่จะละสิ่งนั้น แต่ถ้ายังไม่เห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี ก็ยังไม่ละ

อรรถกถา สุตราชดกที่ ๓ มีข้อความว่า

ครั้งนั้น พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภพระเถระแก่รูปหนึ่ง

ในวันหนึ่ง เมื่อการฟังธรรมยังเป็นไปอยู่ในตอนกลางคืน เมื่อพระศาสดาประทับยืน ณ แผ่นหินแก้วมณี ใกล้ประตูพระคันธกุฎี ประทานสุคโตวาทแก่หมู่ภิกษุ แล้วเสด็จเข้าพระคันธกุฎี พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรถวายบังคมพระศาสดา แล้วได้ไปยังบริเวณของตน ท่านพระมหาโมคคัลลานะก็ไปยังบริเวณของตนเหมือนกัน พักอยู่ครู่หนึ่งจึงมาหาท่านพระสารีบุตร แล้วถามปัญหา

ท่านพระธรรมเสนาบดีได้แก้ปัญหานั้นที่ท่านพระมหาโมคคัลลานะถามแล้ว ๆ ได้ทำให้ชัดเจนดูจะทำพระจันทร์ให้ปรากฏบนท้องฟ้า แม้บริษัทที่ก็นั่งฟังธรรมอยู่

ณ ที่นั้น พระเถระแก่รูปหนึ่งคิดว่า หากเราจะเข้าพระสารีบุตร ถามปัญหาในท่ามกลางบริษัทนี้ บริษัทนี้ก็จะรู้ว่า ภิกษุนี้ (คือ ตัวท่านเอง) เป็นพหูสูต ก็จักกระทำสักการะและยกย่อง จึงลุกขึ้นจากระหว่างบริษัทเข้าไปหาพระสารีบุตร ยืนอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง แล้วกล่าวว่า

ดูก่อน อาวุโสสารีบุตร ข้าพเจ้าจักถามปัญหาข้อหนึ่งกะท่าน ขอจงให้โอกาสแก่เราบ้าง ขอท่านจงให้การวินิจฉัยแก่ข้าพเจ้าโดยอ้อมก็ตาม โดยตรงก็ตาม ในการตีเตียนก็ตาม ในการยกย่องก็ตาม ในการวิเศษก็ตาม ในการไม่วิเศษก็ตาม

ท่านพระสารีบุตรแลดูพระแก่นั่นแล้วคิดว่า ภิกษุนี้ตั้งอยู่ในความวิชยา เขลาไม่รู้อะไรเลย จึงไม่พูดกับพระแก่นั่น ละอายใจ วางพัดวิชนี ลงจากอาสนะเข้าไปยังบริเวณ แม้ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระ ก็ได้เข้าไปยังบริเวณของตนเหมือนกัน

พวกมนุษยพากันลุกขึ้นประกาศว่า

พวกท่านจงจับพระแก่ใจร้ายนี้ ไม่ให้พวกเราได้ฟังธรรมอันไพเราะ

แล้วก็พากันติดตามไป พระเถระนั้นหนีไปตกในวัจจุฏฐิเต็มด้วยคูซึ่งมีไม้เลื้อยหักพังท้ายวิหาร ลุกขึ้นมาทั้งที่เป็นคู พวกมนุษยเห็นดังนั้นพากันรังเกียจ ได้ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคทอดพระเนตรเห็นมนุษยเหล่านั้น จึงตรัสถามว่า

อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย พวกท่านทำไมนอกเวลา

พวกมนุษยพากันกราบทูลเนื้อความนั้นให้ทรงทราบ

พระศาสดาตรัสว่า

อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย ภิกษุแก่นี้ผยอง ไม่รู้กำลังของตน ทำทัตเทียมกับผู้ที่มีกำลังมาก แล้วก็เปื้อนคู มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น แม้เมื่อก่อนภิกษุแก่นี้ก็เคยผยอง ไม่รู้กำลังของตน ทำทัตเทียมกับผู้ที่มีกำลังมาก แล้วก็เปื้อนคู

เมื่ออุบาสกอุบาสิกาทูลอาราธนา จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่า

ในอดีตก็มีเหตุการณ์ที่คล้ายคลึงกันอย่างนี้ เพราะฉะนั้น สิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนี้สำหรับแต่ละท่าน ย่อมเป็นสิ่งที่ได้เคยกระทำมาแล้วในครั้งก่อนซึ่งสะสมมา และถ้ายังไม่เปลี่ยนแปลง สิ่งที่ทำในครั้งนี้เป็นอกุศลซึ่งยังไม่ได้ละ ก็จะเป็นปัจจัยทำให้เกิดการกระทำอย่างนั้นต่อไปอีกในอนาคตด้วย

สำหรับเรื่องต่อไป เป็นเรื่องที่แสดงเหตุเริ่มของการอวยพร ซึ่งมีข้อความใน **อรรถกถา ภคคชาดกที่ ๕** เวลาที่ทุกท่านอวยพรกัน อาจจะยังไม่ใช่ว่าผู้ที่ตรงในการพิจารณาเหตุและผล

ข้อความมีว่า

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ราชิการาม ซึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศลให้ จัดสร้างถวายใกล้พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภการจามของพระองค์ ตรัสพระธรรมเทศนาว่า

มีเริ่มต้นว่า ชีว วสุสส ตัม ภคฺค ดังนี้

เรื่องมีว่า

วันหนึ่งพระศาสดาประทับนั่ง ณ ท่ามกลางบริษัท ๔ ที่ราชิการาม ขณะทรง แสดงธรรมทรงจามขึ้น ภิกษุทั้งหลายได้พากันสงสัยว่า

ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงพระชนม์เถิด ขอพระสุคตเจ้าจงทรงพระชนม์เถิด

เพราะเสียงนั้นได้ทำให้การแสดงธรรมหยุดลง

ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคจึงตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเขากล่าวในเวลาจามว่า ขอให้ท่านจงเป็นอยู่เถิด ดังนี้ เพราะเหตุที่กล่าวดังนั้น คนนั้นจะพึงเป็นอยู่ หรือจะพึงตาย เป็นไปได้ไหม

โดยเพียงคนอื่นอวยพรให้ว่า ขอให้ท่านจงเป็นอยู่เถิด

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า

เป็นไปไม่ได้ พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เธอไม่ควรกล่าวในเวลาเขาจามว่า ขอให้ท่านเป็นอยู่เถิด ผู้ใดกล่าว ผู้นั้นต้องอาบัติทุกกฏ

สมัยนั้น มนุษย์ทั้งหลายกล่าวกะพวกภิกษุในเวลาทีภิกษุเหล่านั้นจามว่า ขอให้พระคุณเจ้าทั้งหลายจงเป็นอยู่เถิด

นี่เป็นคนละเหตุการณ์ เหตุการณ์แรกพระผู้มีพระภาคทรงจามและภิกษุทั้งหลายกล่าว ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสว่า เธอไม่ควรกล่าวในเวลาเขาจามว่า ขอให้ท่านเป็นอยู่เกิด ผู้ใดกล่าว ผู้นั้นต้องอาบัติทุกกฏ แต่สำหรับพวกฆราวาสในสมัยนั้น ได้กล่าวกับพวกพระภิกษุในเวลาทีภิกษุเหล่านั้นจามว่า ขอให้พระคุณเจ้าทั้งหลายจงเป็นอยู่เกิด

ภิกษุทั้งหลายตั้งข้อรังเกียจ ไม่พูดตอบ พวกมนุษย์ก็พากันยกโทษว่า อย่างไรกันนี้ สมณศากยบุตร เมื่อเรากล่าวว่า ขอให้พระคุณเจ้าจงเป็นอยู่เกิด ก็ไม่พูดตอบเลย จึงพากันไปกราบทูลความนั้นแด่พระผู้มีพระภาค พระองค์จึงตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย พวกคฤหัสถ์เข้าใจมวงคลกัน เมื่อคฤหัสถ์เขากล่าวว่า ขอพระคุณเจ้าจงเป็นอยู่เกิด เรานุญาตให้กล่าวตอบว่า ขอให้พวกท่านจงเป็นอยู่เกิด

ตามมารยาท คือ ตามที่พวกคฤหัสถ์ประพฤติกกันครั้งนั้น ซึ่งพระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสกับภิกษุเหล่านั้นแล้วว่า ไม่ว่าใครจะพูดอย่างไร คนที่ได้รับพรนั้น ก็ไม่ใช่ว่าจะพึงเป็นอยู่หรือจะพึงตายด้วยพรนั้น ๆ และก็เป็นโอกาสที่ภิกษุเหล่านั้นจะได้ทูลถามถึงที่มาของการอวยพรนั้น

ภิกษุทั้งหลายพากันกราบทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมดาการกล่าวได้ตอบว่า จงเป็นอยู่เกิด เกิดขึ้นเมื่อไร

พระศาสดาตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาการได้ตอบกันว่า จงเป็นอยู่เกิด เกิดขึ้นแต่โบราณกาล

แล้วทรงนำเรื่องในอดีต ภาควัดกแสดงให้ภิกษุเหล่านั้นฟัง

ถ้าท่านผู้ฟังสนใจ ก็อ่านต่อได้ในอรรถกถาของ **ภาควัดกที่ ๕**

ท่านผู้ฟังเคยขอพรจากผู้ที่ท่านเคารพนับถือในโอกาสพิเศษบ้างไหม เช่น ในวันเกิด มีไหม

เพื่อที่จะได้เข้าใจประเพณี หรือธรรมเนียมที่ปฏิบัติกันอยู่ให้ถูกต้องตรงตาม
สภาพธรรม ขอกล่าวถึงข้อความใน **พระวินัยปิฎก มหาวรรคภาค ๒ จีวรขันธกะ**
เรื่องนางวิสาขา มิครามาดา ข้อ ๑๕๓ ซึ่งมีข้อความว่า

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในพระนครพาราณสี ตามพระพุทธานุภาพ
แล้วเสด็จพระพุทธดำเนินไปทางพระนครสาวัตถี เสด็จพระพุทธดำเนินผ่านระยะทาง
โดยลำดับถึงพระนครสาวัตถี ทราบว่าพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในพระเชตวัน
อารามของท่านอนาถปิณฑิกคหบดี เขตพระนครสาวัตถีนั้น ครั้งนั้น นางวิสาขา
มิครามาดาเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้นางผู้นั่งเรียบร้อยแล้ว เห็นแจ้ง สมทาน
อาภรณ์ ร่ำเริง ด้วยธรรมีกถา นางผู้นั้นพระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง
สมทาน อาภรณ์ ร่ำเริง ด้วยธรรมีกถาแล้ว ได้กราบทูลอาราธนาพระผู้มีพระภาค
ว่า

ขอพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยพระสงฆ์จงทรงพระกรุณา โปรดรับภัตตาหารของ
หม่อมฉัน เพื่อเจริญบุญกุศลและปติปราโมทย์ในวันพรุ่งนี้ด้วยเถิด พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคทรงรับอาราธนาด้วยดุขณิภาพ

ครั้นนางทราบการรับอาราธนาของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลุกจากที่นั่ง ถวาย
บังคมพระผู้มีพระภาค ทำประทักษิณกลับไป

๑๓๑๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๒๗

ครั้นผ่านราตรีนั้นไป ฝนตั้งเค้าขึ้นในทวีปทั้ง ๔ ตกลงมาหาใหญ่

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ฝนตกในเขตวันฉัตรใด ตกในทวีปทั้ง ๔ ก็ฉัตรนั้น พวกเธอ
จงสงรงสนานกายกันเถิด เพราะเป็นครั้งสุดท้ายที่ฝนหาใหญ่ตั้งเค้าขึ้นในทวีปทั้ง ๔

ภิกษุเหล่านั้นรับสนองพระพุทธบัญชาว่า

เป็นดังพระพุทธดำรัส พระพุทธเจ้าข้า

แล้วพากันเปลื้องผ้าสงรงสนานกายอยู่

ครั้งนั้น นางวิสาขา มิครมาตา สั่งให้ตกแต่งของเคี้ยวของบริโภคอันประณีต
แล้วสั่งทาสีว่า ไปเกิดแม่ เจ้าจงไปอารามแล้วแจ้งภัตกาลว่า ถึงเวลาแล้ว ภัตดาหาร
เสร็จแล้ว เจ้าข้า

ทาสีนั้นรับคำว่า เป็นเช่นนั้นเจ้าข้า แล้วไปวัด ได้เห็นภิกษุเปลื้องผ้าสงรงสนาน
กาย ครั้นแล้วเข้าใจผิดคิดว่า ในอารามไม่มีภิกษุ มีแต่พวกอาชีวกสงรงสนานอยู่ จึง
กลับไปบ้านและได้แจ้งความนั้นแก่นางวิสาขา มิครมาตาทราบ แต่นางวิสาขา
มิครมาตาเป็นสตรีฉลาด ฉลาดแหลม มีปัญญา รู้ได้ทันทีว่า พระคุณเจ้าทั้งหลาย
คงเปลื้องผ้าพากันสงรงสนานกายเป็นแน่ นางคนนี้เขลาจึงสำคัญว่า ไม่มีภิกษุใน
อาราม มีแต่พวกอาชีวกสงรงสนานกายอยู่ จึงสั่งสาวใช้ให้ไปอีกครั้งหนึ่งว่า เจ้าจงไป
อาราม แล้วแจ้งภัตกาลว่า ถึงเวลาแล้ว ภัตดาหารเสร็จแล้วเจ้าข้า

เมื่อสาวใช้ไปที่พระวิหารเขตวันอีกครั้งหนึ่ง ก็เป็นเวลาที่ทำนพระภิกษุเหล่านั้น
ได้ต่างถือจีวรเข้าไปสู่ที่อยู่ของตน ทาสีนั้นก็ไม่เห็นภิกษุทั้งหลายอีก จึงเข้าใจผิดคิดว่า
ไม่มีภิกษุในอาราม อารามว่างเปล่า จึงกลับไปบ้านแล้วแจ้งความนั้นแก่นางวิสาขา
มิครมาตาว่า ไม่มีภิกษุในอาราม อารามว่างเปล่าเจ้าคะ

แต่นางวิสาขามีคารมมาตาเป็นสตรีฉลาด ฉลาดแหลม ก็ได้สั่งสาวใช้ให้กว่า
ไปเกิดแม่นางทาสี เจ้าจงไปอาราม แล้วแจ้งภักตกาแล้ว ถึงเวลาแล้ว ภักตาทหารเสร็จ
แล้วเจ้าข้า

ท่านเป็นพระอริยสาวก เพราะฉะนั้น ท่านสามารถพิจารณาเหตุการณ์ทั้งหลาย
ได้ถูกต้องตามความเป็นจริง

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเตรียมบาตรจีวร ถึงเวลาภัตตาหารแล้ว

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระพุทธบัญชาว่า เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า

ครั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก ถือบาตรจีวร เสด็จ
หายไปในวันพระเชตะวัน มาปรากฏที่ซุ้มประตูบ้านนางวิสาขามีคารมมาตา ดุจบุรุษมี
กำลังเหยียดแขนที่คู้ หรือคู้แขนที่เหยียดฉะนั้น พระองค์ประทับนั่งเหนือพุทธอาสน์ที่
เขาปูลาดถวาย พร้อมด้วยพระสงฆ์

ขณะนั้น นางวิสาขามีคารมมาตากล่าวว่า ชาวเราผู้เจริญ น้าอัศจรรย์จริงหนอ
ชาวเราผู้เจริญ ประหลาดจริงหนอ พระตถาคตชื่อว่ามฤตมุนีมาก มีอานุภาพมาก
เพราะเมื่อห้วงน้ำไหลนองไปเพียงเข้าบ้าง เพียงสะเอนบ้าง แท้หรือจีวรของภิกษุแม้
รูปหนึ่งก็ไม่ได้เปียกน้ำ ดังนี้แล้ว ร่ำเรง เบิกบานใจ อังคาสภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้า
เป็นประมุข ด้วยขาทนียโภชนียาหารอันประณีตด้วยมือของตน จนยังพระผู้มีพระภาค
ผู้เสวยเสร็จแล้ว ทรงนำพระหัตถ์ออกจากบาตร ให้ห้ามภัตรแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่ควร
ส่วนข้างหนึ่ง ได้กราบทูลแด่พระผู้มีพระภาคว่า

หม่อมฉันทูลขอประทานพร ๘ ประการต่อพระผู้มีพระภาค พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ตถาคตเลิกให้พรเสียแล้ว วิสาข

ท่านวิสาขามีคารมมาตา กราบทูลว่า

หม่อมฉันทูลขอประทานพรที่สมควรและไม่มีโทษ พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

จงบอกมาเถิด วิสาข

ท่านผู้ฟังจะพิจารณาได้ว่า พรที่ท่านเคยขอจากผู้ใหญ่ที่ท่านเคารพในวันพิเศษ เช่น ในวันเกิด จะตรงกับพรหรือมีจุดประสงค์ตรงกับพรของท่านวิสาขามีคารมาตา หรือเปล่า เพราะส่วนมากท่านหวังที่จะได้รับพร คือ ลาภบ้าง ยศบ้าง สุขบ้าง สรรเสริญบ้าง แต่ขอให้ดูพรของท่านวิสาขามีคารมาตาว่า ไม่ได้หวังที่จะได้อย่างที่ ทุก ๆ ท่านหวัง

มีท่านผู้หนึ่ง เมื่อถึงวันเกิดท่านก็ขอพร ดิฉันก็บอกว่า ขอให้มีความสุขทุกประการ ท่านก็บอกว่า เทานั้นหรือ คงอยากจะให้เป็นอย่างอื่นอีกเป็นส่วนประกอบมากมาย เพราะฉะนั้น ควรถึงเวลาที่จะได้พิจารณาเรื่องของพรว่า ควรจะเป็นอย่างไร

ท่านวิสาขามีคารมาตา กราบทูลว่า

พระพุทธเจ้าข้า สำหรับพระสงฆ์ หม่อมฉันปรารถนาจะถวายผ้าวัสสิกสาฎก จะถวายภัตเพื่อพระอาคันตุกะ จะถวายภัตเพื่อพระที่เตรียมจะไป จะถวายภัตเพื่อ พระอาพาธ จะถวายภัตเพื่อพระที่พยาบาลพระอาพาธ จะถวายเภสัชสำหรับ พระอาพาธ จะถวายยาคุประจำ และสำหรับภิกษุณีสงฆ์ หม่อมฉันปรารถนาจะ ถวายอุทกสาฎก จนตลอดชีพ

เป็นพรหรือเปล่า ขอให้ได้อีกาสที่จะได้ทำกุศล ควรจะเป็นพร เพราะเป็นเหตุ สำคัญในชีวิต เป็นสิ่งที่ทุกท่านน่าที่จะตั้งใจปรารถนาที่จะกระทำความดียิ่งขึ้น ในโอกาสพิเศษ เช่น ในวันเกิด ถ้าคิดจะปรารถนาอะไร ก็ขอให้ปรารถนาที่จะได้ กระทำกุศลให้มากขึ้น ให้เพิ่มขึ้น แทนที่จะหวังรับผลของกุศลโดยที่ไม่ได้คิดถึงเหตุ แต่ผู้ที่เป็นบัณฑิต ท่านขอโอกาส คือ ขอพรที่จะได้ทำกุศล

ท่านผู้ฟังคงจะเริ่มคิดได้ว่า ท่านต้องการพรที่ประการ คือ ตั้งใจที่จะทำกุศล ทั้งนั้นให้ยิ่งขึ้น เป็นข้อ ๆ ที่เดียว

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

วิสาขา ก็เธอเห็นอำนาจประโยชน์อะไรจึงขอพร ๘ ประการต่อตถาคต

ท่านวิสาขามีคารมาตา กราบทูลว่า

พระพุทธเจ้าข้า วันนี้หม่อมฉันสงสัยว่า ไปเกิดแม่ทาสี เจ้าจงไปอาราม แล้วบอกภักตกาว่า ภักตาทหารเสร็จแล้วเจ้าข้า และนางก็ไปวัด ได้เห็นภิกษุทั้งหลาย เปลื้องผ้าสรองसनากายอยู่ เข้าใจผิดคิดว่า ไม่มีภิกษุในอาราม มีแต่พวกอาชีวก สรองसनากายอยู่ จึงกลับมาบ้าน แล้วรายงานแก่หม่อมฉันว่า คุณนาย ไม่มีภิกษุในอาราม มีแต่พวกอาชีวกสรองसनากายอยู่

๑. พระพุทธเจ้าข้า ความเปลือยกายไม่งาม น่าเกลียด น่าชัง หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงปรารถนาจะถวายผ้าวัสสิกสาฎกแก่พระสงฆ์ จนตลอดชีพ

๒. อนึ่ง ข้ออื่นยังมีอีก พระพุทธเจ้าข้า พระอาคันตุกะไม่ชำนาญหนทาง ไม่รู้จักที่โคจร ย่อมเที่ยวบิณฑบาตลำบาก ท่านฉันอาคันตุกัตของหม่อมฉัน พอชำนาญหนทาง รู้จักที่โคจร จักเที่ยวบิณฑบาตได้ไม่ลำบาก หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงปรารถนาจะถวายอาคันตุกัตแก่พระสงฆ์ จนตลอดชีพ

๓. อนึ่ง ข้ออื่นยังมีอีก พระพุทธเจ้าข้า พระผู้เตรียมตัวจะไป มัวแสวงหา ภักตาทหารเพื่อตนอยู่ จักพลาดจากหมู่เกวียน หรือจักถึงสถานที่ที่ตนต้องการจะไปอยู่ เมื่อพลบค่ำ จักเดินทางลำบาก ท่านฉันคัมภีร์กัตของหม่อมฉันแล้ว จักไม่พลาดจากหมู่เกวียน หรือจักถึงสถานที่ที่ตนต้องการจะไปอยู่ไม่พลบค่ำ จักเดินทางไม่ลำบาก หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงปรารถนาจะถวายคัมภีร์กัตแก่พระสงฆ์ จนตลอดชีพ

๔. อนึ่ง ข้ออื่นยังมีอีก พระพุทธเจ้าข้า เมื่อพระอาพาธไม่ได้โภชนาหารที่เป็นสัปปายะ อาพาธจักกำเริบ หรือท่านจักถึงมรณภาพ เมื่อท่านฉันคิลานกัตของหม่อมฉันแล้ว อาพาธจักทุเลา ท่านจักไม่ถึงมรณภาพ หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงปรารถนาจะถวายคิลานกัตแก่สงฆ์ จนตลอดชีพ

๕. อนึ่ง ข้ออื่นยังมีอีก พระพุทธเจ้าข้า พระผู้พยาบาลพระอาพาธ มัวแสวงหาภักตาทหารเพื่อตน จักนำภักตาทหารไปถวายพระอาพาธจนสาย ตนเองจักอดอาหาร ท่านได้ฉันคิลานุปัฏฐากกัตของหม่อมฉันแล้ว จักนำภักตาทหารไปถวายพระอาพาธตามเวลา ตนเองก็จักไม่อดอาหาร หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงปรารถนาจะถวายคิลานุปัฏฐากกัตแก่พระสงฆ์ จนตลอดชีพ

๖. อนึ่ง ข้ออื่นยังมีอีก พระพุทธเจ้าข้า เมื่อพระอาพาธไม่ได้เภสัชที่เป็นสัปปายะ อาพาธจักกำเริบ หรือจักถึงมรณภาพ เมื่อท่านฉันคิลานเภสัชของหม่อมฉันแล้ว อาพาธจักทุเลา ท่านจักไม่ถึงมรณภาพ หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงปรารถนาจะถวายคิลานเภสัชแก่พระสงฆ์ จนตลอดชีพ

๗. อนึ่ง ข้ออื่นยังมีอีก พระพุทธเจ้าข้า พระองค์ทรงเห็นอานิสงส์ ๑๐ ประการ ได้ทรงอนุญาตยาคุไว้แล้ว ที่เมืองอันธกวินทะ หม่อมฉันเห็นอานิสงส์ตามที่พระองค์ตรัสนั้น จึงปรารถนาจะถวายยาคุประจำแก่พระสงฆ์ จนตลอดชีพ

๘. พระพุทธเจ้าข้า ภิกษุทั้งหลายเปลี่ยกายอาบน้ำร่วมทำกับหญิงแพศยา ณ แม่น้ำอจิรวดีนี้ หญิงแพศยาเหล่านั้นพากันเย้ยหยันภิกษุณีว่า แม่เจ้าเอ๋ย พวกท่านกำลังสาวประพฤติพรหมจรรย์จะได้ประโยชน์อะไร ควรบริโภคกามมิใช่หรือ ประพฤติพรหมจรรย์ต่อเมื่อแก่เฒ่าอย่างนี้ จักเป็นอันพวกท่านยึดส่วนทั้งสองไว้ได้ หญิงแพศยาเหล่านั้นพากันเย้ยหยันภิกษุณี ภิกษุณีเหล่านั้นถูกพวกหญิงแพศยาเย้ยหยันอยู่ ได้เป็นผู้ก่อ ความเปลี่ยกายของมาตุคามไม่งาม น่าเกลียด น่าชัง หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงปรารถนาจะถวายผ้าอุทกสาฎกแก่ภิกษุณีสงฆ์ จนตลอดชีพ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

วิสาขา ก็เธอเห็นอานิสงส์อะไร จึงขอพร ๘ ประการต่อตถาคต

ท่านวิสาขา มีครมาตา กราบทูลว่า

พระพุทธเจ้าข้า ภิกษุทั้งหลายในพระธรรมวินัยนี้ จำพรรษาในทิศทั้งหลายแล้ว จักมาพระนครสาวตถิเพื่อเฝ้าพระองค์ แล้วจักทูลถามว่า ภิกษุมีชื่อนี้ถึงมรณภาพแล้ว ท่านมีคติอย่างไร มีภพหน้าอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า พระองค์จักทรงพยากรณ์ภิกษุนั้นในโศดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล หรืออรหัตตผล

หม่อมฉันจักเข้าไปหาภิกษุพวกนั้น แล้วเรียนถามว่า พระคุณเจ้ารูปนั้นเคยมาพระนครสาวตถิไหมเจ้าข้า ถ้าท่านเหล่านั้นจักตอบแก่หม่อมฉันว่า ภิกษุนั้นเคยมาพระนครสาวตถิ หม่อมฉันจักถึงความตกลงใจในการมาของพระคุณเจ้ารูปนั้นว่า

พระคุณเจ้ารูปนั้นคงใช้สอยผ้าวัสสิกสาฎก คงฉันทันตูกภัต คมิกภัต คิลานภัต คิลานุปัฏฐากภัต คิลานเภสัช หรือยาคุประจําเป็นแน่

เมื่อหม่อมฉันระลึกถึงกุศลนั้นอยู่ ความปลื้มใจจักบังเกิด เมื่อหม่อมฉันปลื้มใจแล้ว ความอิมใจจักบังเกิด เมื่อมีใจอิมเอิบแล้ว กายจักสงบ เมื่อมีกายสงบแล้ว จักเสวยสุข เมื่อมีความสุข จิตจักตั้งมั่น จักเป็นอันหม่อมฉันได้อบรมอินทรีย์ อบรมพละ อบรมโพชฌงค์นั้น หม่อมฉันเห็นอานิสงส์นี้ จึงขอประทานพร ๘ ประการต่อพระองค์ พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดีละ ดีละ วิสาขา ดีแท้ วิสาขา เธอเห็นอานิสงส์นี้ จึงขอพร ๘ ประการ ต่อตถาคต เราอนุญาตพร ๘ ประการแก่เธอ

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนนางวิสาขา มิคารมาตา ด้วยพระคาถา เหล่านี้ ว่าดังนี้

คาถาอนุโมทนา

สตรีใดให้ข้าวและน้ำ มีใจเบิกบานแล้ว สมบูรณ์ด้วยศีล เป็นสาวิกาของ พระสุตต ครอบงำความตระหนี่แล้ว บริจาคทานอันเป็นเหตุแห่งสวรรค์ เป็นเครื่อง บรรเทาความโศก นำมาซึ่งความสุข สตรีนั้นอาศัยมรรคปฏิบัติ ปราศจากธุลี ไม่มี กิเลสเครื่องยั่วใจ ย่อมได้กำลังและอายุเป็นทิพย์ สตรีผู้ประสงค์บุญนั้น เป็นคนมีสุข สมบูรณ์ด้วยอนามัย ย่อมปลื้มใจในสวรรค์สิ้นกาลนาน

พระพุทธาอนุญาตผ้าวัสสิกสาฎกเป็นต้น

ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนนางวิสาขา มิคารมาตา ด้วยพระคาถา เหล่านี้แล้ว เสด็จลุกจากที่ประทับกลับไป ครั้นแล้วทรงทำธรรมิกถาในเพราะเหตุ เป็นคำมูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตผ้าวัสสิกสาฎก อาคันตูกภัต คมิกภัต คิลานภัต คิลานุปัฏฐากภัต คิลานเภสัช ยาคุประจํา อนุญาตผ้าอุทกสาฎกสำหรับ ภิกษุณีสงฆ์

วิสาขาภาณวาร จบ

ถ. ขอลถามความหมายของคำว่า พร

ส. พร หมายความว่าสิ่งที่ประเสริฐ หรือดี วร หรือ พร ตามภาษาบาลี เพราะฉะนั้น ก็คงเป็นสิ่งที่ทุกท่านปรารถนา เพราะเป็นสิ่งที่ประเสริฐ เป็นสิ่งที่ดี แต่โดยมากมักจะปรารถนาผลเวลาที่ขอพรคนอื่น ผิดจากที่ท่านวิสาขา มิคารมาตา ขอพรจากพระผู้มีพระภาค คือ ขอโอกาสได้กระทำกุศลซึ่งเป็นเหตุที่จะให้ได้พรนั้น ไม่ใช่คนอื่นจะนำพรมาให้ได้ แต่ต้องเป็นกุศลกรรมของตนเอง

ถ. คำว่า คิลาน คิลานเภสัช และคิลานอะไรอีก

ส. คิลานภต

ถ. คิลาน แปลว่าอะไร

ส. ไข้

ถ. คิลานภต ก็อาหารแก่ไข้ อาหารสำหรับคนไข้

ส. ดีที่ถามถึงความละเอียดของพยัญชนะด้วย เพราะถ้าไม่ถามก็คิดว่าเข้าใจแล้ว อย่างคำว่า คิลาน บางคนอาจจะคิดว่า ยา แต่ความจริงเภสัช คือ ยา คิลาน คือ ไข้ คิลานกับอาหาร เหมือนกัน

ต่อไปนี้จะให้พรใคร มีพรจะให้ไหม หรือต้องเป็นคนนั่นเองที่ขอพร แต่ว่าไม่ใช่พรจากคนอื่น

พร คือ เจตนาที่จะกระทำให้ดียิ่งขึ้น เพราะฉะนั้น อย่างเดียวไม่พอ หมายความว่า ต้องกระทำกุศลมาก ๆ ทุกประการ

ถ. อยู่ในฐานะอะไรที่ควรขอพรหรือไม่ควรขอ

ส. ไม่จำเป็น เพียงแต่แสดงความตั้งใจหรือขอโอกาสที่จะทำกุศล แต่สำหรับท่านวิสาขา มิคารมาตา เมื่อจะกระทำให้สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เป็นประโยชน์แก่ภิกษุสงฆ์ จำเป็นต้องขออนุญาตจากพระผู้มีพระภาค เพื่อให้ประทานโอกาสที่ท่านจะได้ทำกุศล เพราะฉะนั้น ถ้าท่านจะทำกุศล และจำเป็นต้องขออนุญาตจากใคร ก็ขอพร คือ ขอโอกาสที่จะได้ทำกุศลนั้น ๆ จากบุคคลนั้น

ในพระไตรปิฎกใช้คำว่า ขอฟร เพราะขอโอกาสที่จะได้ทำกุศล แต่จะตั้งเจตนาโดยไม่ขอจากบุคคลหนึ่งบุคคลใดเลยก็ได้ แต่ถ้าขอฟร คือ ขอโอกาสจากบุคคลที่จำเป็นต้องขออนุญาตที่จะกระทำกุศลนั้น เช่น ท่านวิสาขา มิครามาตา ก่อนที่จะถวายสิ่งหนึ่งสิ่งใด ก็จำเป็นต้องได้รับอนุญาตจากพระผู้มีพระภาคก่อน

มีพรมากไหม อยากได้พรมากๆ ไหม ถ้าเข้าใจพรแล้ว จะเป็นประโยชน์กว่าขอโดยไม่เข้าใจ เพราะให้มีกุศลทุกประการ ก็ว่าน้อยไป แต่ที่จริงแล้วมากไหม กุศลทุกประการ ขอให้กุศลทุกประการ

๑๓๒๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๒๗

ก่อนที่จะกล่าวถึงเรื่องโลภมูลจิตและอกุศลเจตสิก ขอกล่าวถึงเรื่องชาดกต่าง ๆ เพื่อให้ท่านผู้ฟังได้ทราบถึงประโยชน์ เพราะบางท่านอาจจะคิดว่าพระธรรมที่ทรงแสดง บางส่วนมีประโยชน์น้อย บางส่วนมีประโยชน์มาก แต่ควรที่จะได้พิจารณาว่าพระธรรม ทุกวณะ ต้องมีประโยชน์ มิฉะนั้นพระผู้มีพระภาคไม่ทรงแสดง ข้อสำคัญคือ ให้เห็นสภาพของจิต ซึ่งผ่านไปแต่ละวันโดยไม่ได้สังเกต แต่จะมีเรื่องในชาดกที่จะทำให้อะลึกได้

ครั้งหนึ่ง ท่านผู้ฟังคงจำได้ที่ท่านพระอานนทได้รับผ้าสาฎก ๕๐๐ ผืน ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ทำให้พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถึงอดีตกาล

ข้อความใน **อรรถกถา คุณชาดก ที่ ๗** มีว่า

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภท่านพระอานนทเถระได้ผ้าสาฎกพันผืน ซึ่งเมื่อท่านพระอานนทได้แสดงธรรมในพระราชวังของพระเจ้าโกศล ได้มีผู้นำผ้าสาฎกพันผืน ราคาผืนละพัน มาถวายแด่พระราชา พระเจ้าโกศลได้พระราชทานผ้าสาฎก ๕๐๐ ผืนแก่พระเทวี ๕๐๐ นาง แต่พระเทวีทุกท่านต่างเก็บผ้าสาฎกเหล่านั้นไว้ ในวันรุ่งขึ้นได้นำไปถวายแด่พระอานนทเถระ ส่วนตนเองห่มผ้าสาฎกเก่า ๆ ได้ไปเฝ้าปฏิบัติพระเจ้าโกศลในเวลาเช้า

เมื่อพระเจ้าโกศลตรัสถามว่า ทำไมพระเทวีเหล่านั้นไม่ห่มผ้าที่พระราชทานให้ พระเทวีได้กราบทูลว่า ได้ถวายผ้าเหล่านั้นแก่ท่านพระอานนทเถระแล้ว

พระราชาทรงกริ้วพระเถระว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอนุญาตจีวรเพียง ๓ ผืน ท่านพระอานนทเถระเห็นจักทำการค้าผ้า ท่านจึงรับผ้าไว้มากมายนัก เมื่อพระองค์เสวยพระกระยาหารเช้าเสร็จแล้ว จึงเสด็จไปพระวิหาร เสด็จไปยังที่อยู่ของท่านพระอานนทเถระ ทรงนมัสการท่านพระอานนท แล้วประทับนั่งตรัสถามว่า

พระคุณเจ้า พวกหญิงในเรือนของข้าพเจ้ายังฟังธรรม หรือเรียนธรรมในสำนักของท่านอยู่หรือ

ท่านพระอานนทเถระทูลว่า

ยังฟังธรรม หรือเรียนธรรมอยู่

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสว่า

พวกเธอฟังเท่านั้น หรือถวายผ้านุ่งผ้าห่มแก่พระคุณเจ้าด้วย

ท่านพระอานนทเถระทูลว่า

พวกหญิงเหล่านั้นได้ถวายผ้าสาฎกราคาหนึ่งพัน ประมาณ ๕๐๐ ผืน

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสว่า

พระคุณเจ้ารับไว้หรือ

ท่านพระอานนทเถระทูลว่า

รับไว้

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสว่า

พระศาสดาทรงอนุญาตผ้าไว้เพียง ๓ ผืนเท่านั้น มิใช่หรือ

ท่านพระอานนทเถระทูลว่า

ขอถวายพระพร ถูกแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตจีวร ๓ ผืนเท่านั้น แก่ภิกษุรูปหนึ่งโดยหลักการสำหรับใช้ แต่มิได้ทรงห้ามการรับ เพราะฉะนั้น อาตมา รับผ้านั้นไว้ ก็เพื่อถวายแก่ภิกษุซึ่งมีจีวรเก่ารูปอื่น

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสว่า

ภิกษุเหล่านั้น ได้ผ้าไปจากพระคุณเจ้าแล้ว จักทำอะไรกับจีวรผืนเก่า

ท่านพระอานนทเถระทูลว่า

จักทำจีวรผืนเก่าเป็นผ้าห่ม

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสว่า

ผ้าห่มผืนเก่าเล่า จักทำเป็นอะไร

ท่านพระอานนทเถระทูลว่า

จักทำเป็นผ้านุ่ง

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสว่า

ผ้านุ่งผืนเก่าเล่า จักทำเป็นอะไร

ท่านพระอานนททัฬหว่า

จักทำเป็นผ้าปูนอน

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสว่า

ผ้าปูนอนผืนเก่าเล่า จักทำเป็นอะไร

ท่านพระอานนททัฬหว่า

จักทำเป็นผ้าปูพื้น

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสว่า

ผ้าปูพื้นผืนเก่าเล่า จักทำเป็นอะไร

ท่านพระอานนทกราบทูลว่า

จักทำเป็นผ้าเช็ดเท้า

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสว่า

ผ้าเช็ดเท้าผืนเก่าเล่า จักทำเป็นอะไร

ท่านพระอานนททัฬหว่า

ธรรมดาของที่ถวายเป็นด้วยศรัทธา จะทำให้เสียไปไม่ควร เพราะฉะนั้น ภิกษุทั้งหลายจักสับผ้าเช็ดเท้าผืนเก่าผสมกับดินเหนียว ฉาบทาที่เสนาสนะ

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสว่า

พระคุณเจ้า ของที่ถวายเป็นแล้ว ย่อมไม่ได้ความเสียหายโดยที่สุดแม้กระทั่งผ้าเช็ดเท้าหรือ

ท่านพระอานนททัฬหว่า

ขอถวายพระพร ถูกแล้ว แม้ผ้าที่ถวายเป็นอาตมาก็มิได้เสียหาย ย่อมเป็นของใช้สอยทั้งนั้น

พระราชาทรงชื่นชมโสมนัสยิ่งนัก รับสั่งให้จ่ายผ้าอีก ๕๐๐ ผืนที่เก็บไว้ในพระตำหนักมาถวายท่านพระเถระ ครั้นทรงฟังอนุโมทนาแล้ว จึงทรงนมัสการท่านพระเถระ กระทำประทักษิณ แล้วเสด็จกลับ

เมื่อท่านพระอานนทเถระได้รับผ้า ๕๐๐ ผืนจากพระเทวี ๕๐๐ องค์ ที่ได้มาครั้งแรกนั้น ก็ได้ถวายจีวรนั้นแก่ภิกษุผู้ที่มีจีวรเก่า สำหรับท่านพระอานนทเถระนั้นท่านมีสังฆวิหาริกอยู่ประมาณ ๕๐๐ บรรดาท่านเหล่านั้น ภิกษุหนุ่มรูปหนึ่งมีอุปการะแก่ท่านพระเถระมาก เช่น กวาดบริเวณสถานที่ เข้าไปตักน้ำใช้น้ำฉัน ถวายไม้สีฟัน น้ำล้างหน้า และน้ำสรง ชำระล้างวัจจุฎฐิ จัดเรือนไฟและเสนาสนะ นวดมือ นวดเท้า นวดหลัง เป็นต้น พระเถระได้ให้ผ้า ๕๐๐ ผืนที่ได้ครั้งหลังทั้งหมดแก่ภิกษุหนุ่มรูปนั้น ด้วยเห็นเหมาะสมว่า ภิกษุหนุ่มรูปนี้เป็นผู้มีอุปการะมาก แม้ภิกษุรูปนั้น ก็ได้แบ่งผ้าเหล่านั้นทั้งหมดให้แก่ภิกษุผู้ร่วมอุปัชฌาย์ของตน

ภิกษุทั้งหลายผู้ได้ผ้าสาฎกเหล่านั้น ก็ตัดย้อม แล้วนุ่งและห่มผ้ากาสาเยอันมีสีดุจดอกกกรรณิกา พวกเข้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ณ ส่วนข้างหนึ่งแล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า

ข้าแต่พระองค์ พระอริยสาวกชั้นโสดาบันยังมีการให้เห็นแก่น้ำอยู่หรือ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า

ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย พระอริยสาวกให้เพราะเห็นแก่น้ำนั้นไม่มี

นี่เป็นครั้งที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน ก็ยังมีภิกษุที่มีความเข้าใจผิดในท่านพระอานนท เพราะคิดว่าท่านพระอานนทเป็นผู้ที่ให้โดยเห็นแก่น้ำ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเถระผู้เป็นธรรมภักตคาริก (คลังพระธรรม) อุปัชฌายะของข้าพระองค์ทั้งหลาย ให้ผ้าสาฎก ๕๐๐ ผืน ราคาหนึ่งพัน แก่ภิกษุรูปเดียวเท่านั้น แต่ภิกษุหนุ่มรูปนั้นได้แบ่งผ้าที่ตนได้ให้แก่พวกข้าพระองค์พระเจ้าข้า

พระศาสดาตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อานนทมิได้ให้แก่ภิกษุเพราะเห็นแก่น้ำ แต่ว่าภิกษุหนุ่มรูปนั้นมีอุปการะแก่เอนามาก เพราะฉะนั้น เธอคิดเห็นด้วยอำนาจอุปการะของผู้อุปการะแก่ตนว่า ขึ้นชื่อว่าผู้มีอุปการะ เราควรทำอุปการะตอบด้วยอำนาจคุณ และด้วยอำนาจการกระทำอันเหมาะสม จึงได้ให้ด้วยความกตัญญูกตเวที ด้วยประการฉะนี้

อันที่จริง บัณฑิตแต่ก่อนก็ยังทำอุปการะตอบแก่ผู้มีอุปการะแก่ตนเหมือนกัน เมื่อภิกษุเหล่านั้นทูลอาราธนา พระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสเรื่องในอดีต คือ คุณชาดก

นี่เป็นเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นว่า ชาดกแต่ละเรื่องมีที่มา คือ มีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น สมควรที่พระผู้มีพระภาคจะได้ทรงแสดงถึงการกระทำในอดีตของแต่ละท่าน ซึ่งในครั้งนั้น ในคุณชาดกนี้ สุนัขจิ้งจอกในครั้งนั้นได้เป็นท่านพระอานนท์ และพญาราชสีห์เป็นพระผู้มีพระภาค ซึ่งพญาราชสีห์ตกไปในที่แห่งหนึ่ง และได้อาศัยสุนัขจิ้งจอกช่วยให้ขึ้นมาได้ เพราะฉะนั้น ก็กระทำทุกอย่างเพื่อตอบแทนสุนัขจิ้งจอก เช่น หาอาหารมาได้ ก็ให้แก่สุนัขจิ้งจอก เป็นต้น จนกระทั่งมีความคุ้นเคยสนิทสนมกับครอบครัวของสุนัขจิ้งจอก แต่แม้กระนั้นนางราชสีห์ก็ยังคงมีความเข้าใจผิดในสุนัขจิ้งจอกและนางสุนัขจิ้งจอกได้

ก็เป็นเรื่องธรรมดา ไม่ว่าจะในภพชาติไหน ถึงแม้ว่าเป็นสัตว์ซึ่งสนิทสนมคุ้นเคยกันทั้งสองครอบครัว คือ ทั้งครอบครัวของราชสีห์และครอบครัวของสุนัขจิ้งจอก แต่ก็ยังมีการเข้าใจผิดกันได้

อีกเรื่องหนึ่ง คือ **สุนัขชาดก** ซึ่งในครั้งนั้น

พระผู้มีพระภาคเมื่อประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภภิกษุทุกรายสองรูป ในสมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งแม้ในพระวิหารเชตวัน ได้เป็นผู้ดูร้ายหยาบคายอย่างสาหัส ขณะเดียวกันในชนบท ก็ได้มีภิกษุรูปหนึ่งดูร้าย อยู่มาวันหนึ่ง ภิกษุที่อยู่

ในชนบทได้ไปยังพระวิหารเชตวันด้วยกรณีกิจอย่างใดอย่างหนึ่ง บรรดาสามเณรและภิกษุหนุ่มรู้ว่า ภิกษุชาวชนบทรูปนั้นดูร้ายมาก จึงส่งภิกษุรูปนั้นไปยังที่อยู่ของภิกษุดูร้ายรูปที่อยู่สำนักพระเชตวัน ด้วยแต่กตัญญูว่า จักได้เห็นภิกษุดูร้ายสองรูปนั้นทะเลาะกัน ภิกษุทั้ง ๒ รูปนั้น ครั้นเห็นกันและกันแล้ว ก็สามัคคีกัน อยู่ชื่นชมกันด้วยความรัก ได้กระทำกิจ มีนวดมือ นวดเท้า และนวดหลังให้กันและกัน

เมื่อภิกษุทั้งหลายประชุมสนทนากันถึงเรื่องนี้ในโรงธรรม พระผู้มีพระภาคเสด็จมาก็ตรัสถาม และได้ตรัสเรื่องในอดีต ซึ่งในครั้งนั้นท่านพระอานนท์เป็นพระราชา

ผู้ปกติทรงละโมภพระราชทรัพย์ และพระผู้มีพระภาคทรงเป็นอำมาตย์บัณฑิต
ของราชานั่น

แสดงให้เห็นถึงชีวิตจริง ๆ ว่า ในอดีตก่อนที่จะได้เป็นพระอริยบุคคล ท่าน
พระอานนท์แม้จะได้เป็นพระราชา ก็ยังเป็นพระราชาที่ละโมภพระราชทรัพย์ด้วย

เวลาที่มีพวกพ่อค้านำม้ามาขาย พระโพธิสัตว์ได้ตีราคาม้าตามราคา และซื้อ
ม้าตามราคาของม้านั้น เมื่อพระราชาทรงเห็นพระโพธิสัตว์ไม่ต่อราคา ก็ได้ตรัสเรียก
อำมาตย์คนอื่นมาให้ตีราคาม้า แต่ไม่ใช่ตามความเป็นจริง โดยให้ปล่อยม้าโก่งตัวหนึ่ง
ชื่อมหาโสณะ เข้าไปในระหว่างม้านั้น และให้ม้ามหาโสณะกัด ทำให้ม้าที่ถูกนำมา
ขายนั้นเป็นแผล พิการ และต่อราคาให้ลดลง ซึ่งอำมาตย์นั้นก็ทำตาม
พระราชประสงค์ พ่อค้าม้าทั้งหลายไม่พอใจ และได้เล่าเรื่องนั้นให้พระโพธิสัตว์ทราบ
พระโพธิสัตว์ก็ได้ถามว่า ในเมืองของพวกท่านมีม้าโก่งไหม พวกพ่อค้าก็บอกว่า
มีม้าโก่งด้วย พระโพธิสัตว์ก็บอกว่า ถ้ามาคราวหน้าให้นำม้าโก่งตัวนั้นมาด้วย

ในคราวต่อไป พวกพ่อค้าพาม้ามาขาย ก็ได้เอาม้าโก่งของตนชื่อสุหนุ
มาด้วย เมื่อพระราชาทราบว่า พวกพ่อค้าพาม้ามาขาย ก็ให้ปล่อยม้าโก่งชื่อ
มหาโสณะออกไป พวกพ่อค้าม้าเห็นม้ามหาโสณะ ก็ปล่อยม้าโก่งของตนชื่อสุหนุ
ออกไป ม้าทั้งสองประจันหน้ากัน ต่างก็เลียร่างกายกันด้วยความชื่นชม

พระราชาจึงตรัสถามพระโพธิสัตว์ว่า

ม้าโก่งสองตัวนี้ดูร้ายหยาบคายแสนสาหัสต่อม้าอื่น กัดม้าอื่นให้ได้รับการ
เจ็บป่วย บัดนี้มันเลียร่างกายกันและกันด้วยความชื่นชม เพราะอะไร

พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า

ขอเดชะ ข้าแต่พระองค์ ม้าเหล่านี้มีปกติไม่เสมอกันหามิได้ มันมีปกติ
เสมอกัน มีธาตุเสมอกัน แล้วได้กล่าวคาถาสองคาถาว่า

การที่ม้าโก่งสุหนุกระทำความรักกับม้าโสณะนี้ ย่อมมีด้วยปกติที่ไม่เสมอกัน
หามิได้ ม้าโสณะเป็นเช่นใด แม้ม้าสุหนุก็เป็นเช่นนั้น ม้าโสณะมีความประพฤตินั้น
ม้าสุหนุก็มีความประพฤตินั้น

ม้าทั้งสองนั้น ย่อมเสมอกันด้วยการวิ่งไปด้วยความคะนอง และด้วยการกัด เชือกที่ล่ามอยู่เป็นนิจ ความชั่วย่อมสมกับความชั่ว ความไม่ดีย่อมสมกับความไม่ดี ก็พระโพธิสัตว์ครั้นทราบทุลอย่างนี้แล้ว จึงถวายโอวาทพระราชาวา

ข้าแต่มหาราช ธรรมดาพระราชามิควรโลภจัด ไม่ควรทำสมบัติของผู้อื่นให้เสียหาย แล้วทุลให้ตีราคาม้าให้ตามราคาที่เป็นจริง

พวกพ่อค้าม้าได้รับราคาตามที่เป็นจริง ต่างก็ร่าเริงยินดีพากันกลับไป แม้พระราชาก็ตั้งอยู่ในโอวาทของพระโพธิสัตว์ แล้วเสด็จไปตามยถากรรม

พระศาสดาทรงนำพระธรรมเทศนานี้มา แล้วทรงประชุมชาดก ม้าสองตัว ในครั้งนั้น ได้เป็นภิกษุโหดร้ายสองรูปในครั้งนี้ พระราชาได้เป็นอานนท์ ส่วนอำมาตย์ บัณฑิตได้เป็นเรวตภาคคณินแล

แม้ว่าเป็นพระราชาก็จะซื้อม้า ยังอยากได้ราคาต่ำ ราคาถูกกว่าราคาที่เป็นจริง จนกระทั่งต้องทำอุบายให้ได้เช่นนั้นมา

อีกเรื่องหนึ่ง คือ **ปฏักตตชาดก** ว่าด้วยการคบ

ในครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภกุกกุณ มพี คนหนึ่ง แล้วตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า นเม นมมุตตสฺส ดังนี้

ได้ยินว่า กุกกุณ มพีชาวกรุงสวตถิผู้หนึ่งได้ทำการค้าขายกับกุกกุณ มพีชาวชนบท ผู้หนึ่ง กุกกุณ มพีชาวกรุงนั้นได้พาภรรยาของตนไปหาผู้เก็บเงินของกุกกุณ มพีชาวชนบทนั้น แต่ว่าผู้เก็บเงินบอกว่า เราไม่สามารถจะให้ได้ ก็ไม่ได้ให้เงินไปเลย กุกกุณ มพีชาวกรุง โกรธ กลับไป โดยที่ไม่ยอมบริโภคอาหารเลย เดินทางไป ครั้นนั้นบุรุษผู้เดินทางทั้งหลายเห็นกุกกุณ มพีชาวกรุงผู้นั้นหิวโหยในระหว่างทาง จึงให้ห่อข้าวแล้วบอกว่า ท่านจงแบ่งให้ภรรยาด้วย แล้วบริโภคเถิด กุกกุณ มพีชาวกรุงรับห่อข้าวแล้ว ไม่อยากให้ ภรรยาบริโภค จึงกล่าวว่า ตรงนี้เป็นถิ่นโจร น้องจงล่องหน้าไปก่อน ส่งภรรยาไปแล้ว จึงบริโภคอาหารจนหมด แล้วเอาห่อเปล่า ๆ ให้ภรรยาดู แล้วบอกว่า คนที่เดินทางได้ ให้ห่อเปล่า ๆ ไม่มีข้าวเลย ภรรยาว่าสามีบริโภคแต่ผู้เดียว ก็มีความน้อยใจ

ทั้งสองสามีภรรยาผ่านไปทางหลังพระเชตวันมหาวิหาร จึงแวะเข้าไปในพระวิหารเชตวันด้วยคิดว่าจักดื่มน้ำ แม้พระผู้มีพระภาคก็ประทับนั่งคอยดูการมาของสามีภรณานั้นได้ร่มเงาพระคันธกุฎี ดุจพรวนชุ่มดักเนื้อฉะนั้น

เพราะรู้ว่าทั้งสามีภรรยาจะได้บรรลุเป็นพระโสดาบันบุคคล แต่ดูชีวิตของสามีซึ่งไม่ได้ทำอย่างนี้ในชาตินี้ชาติเดียว แม้ในชาติก่อน ก็ไม่ได้แบ่งข้าวให้ภรรยา เป็นข้าวห่ออย่างนี้เช่นกันในระหว่างที่เดินทาง เพราะฉะนั้น ในชาตินี้เมื่อมีข้าวห่อเพียงห่อเดียว ตนเองก็หิวโหย จึงไม่แบ่งให้ภรรยา ทั้ง ๆ ที่ผู้ให้บอกว่า แบ่งให้ภรรยาด้วย

สามีภรรยาพบพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงเข้าไปถวายบังคม นั่งแล้วพระผู้มีพระภาคทรงกระทำการปฏิสันถารกับสามีภรณานั้น ตรัสถามว่า

อุบาสิกา สามีท่านเอาใจใส่ห่วงใยท่านดีอยู่หรือ

ภรรยากราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ ข้าพระองค์มีความห่วงใยต่อเขา แต่เขาไม่มีความห่วงใยต่อข้าพระองค์เลย วันอื่นยกไว้เถิด วันนี้เอง สามีของข้าพระองค์นี้ได้ข้าวห่อมาห่อหนึ่ง ในระหว่างทาง ไม่แบ่งให้ข้าพระองค์ บริโภคเฉพาะตน

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

อุบาสิกา ท่านเป็นผู้เอาใจใส่ห่วงใยสามีเสมอมา (หมายถึงแม้ในอดีตชาติก่อน ๆ นั้นด้วย) สามีของท่านนั้นไม่ห่วงใยท่านเลย แต่พอรู้คุณของท่าน เพราะอาศัยบัณฑิต ครั้งนั้นจึงได้มอบความเป็นใหญ่ทั้งปวงให้

นางก็ทูลอาราธนาขอให้พระผู้มีพระภาคตรัสเล่าเรื่องในอดีต

ซึ่งได้เคยเกิดขึ้นเหมือนอย่างนั้น ในครั้งที่อุบาสกนั้นเป็นโอรสของพระเจ้าพรหมทัต แต่ในชาติที่เป็นโอรสของพระเจ้าพรหมทัตยังไม่รู้แจ้งอริยสัจธรรม มารู้แจ้งอริยสัจธรรมในชาติที่เป็นภุมมพิชชากร

สำหรับใน **สันถวชาดก** กล่าวถึงเรื่องการบูชาไฟ ซึ่งมีข้อความโดยย่อว่า

สิ่งอื่นที่จะชั่วซ้ำยิ่งขึ้นไปกว่าความสนิทสนมเป็นไม่มี ความสนิทสนมกับบุรุษ
เลวทราม เป็นความชั่วซ้ำ เพราะไฟนี้เราให้อิมหันแล้วด้วยสัปปีและข้าวปายาส
ยังใหม่บรรณศาลาที่เราทำได้ยากให้พินาศ

สิ่งอื่นที่จะประเสริฐยิ่งไปกว่าความสนิทสนมเป็นไม่มี ความสนิทสนมกับ
สัตบุรุษเป็นความประเสริฐ สามามถศีเลียบากราชสีห์ เสือโคร่ง และเสือเหลืองได้
ก็เพราะความรักใคร่สนิทสนมกัน

ซึ่งข้อความใน อรรถกถา สันถवादก มีว่า

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภ
การบูชาไฟ ได้ตรัสพระธรรมเทศนาว่า เนื่องด้วยภิกษุทั้งหลายเห็นขมูลบูชาไฟ จึงได้
ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขมูลทั้งหลายประพฤติดะผิดมีประการต่าง ๆ ความ
เจริญในการนี้ มีอยู่หรือหนอ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ไม่มีความเจริญไร ๆ ในการนี้เลย แม้โบราณบัณฑิตก็
สำคัญว่ามีความเจริญเพราะการบูชาไฟ จึงบูชาไฟเป็นเวลานาน ครั้นเห็นไม่มีความ
เจริญในกรรมนั้น จึงเอาน้ำดับไฟ เอากิ่งไม้เป็นต้นฟาด มิได้กลับมาดูอีกต่อไป
แล้วทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่า (คือ สันถवादก)

ผู้ที่บูชาไฟก็อุตสาหะให้ทั้งสัปปี เนยใส และข้าวปายาส เป็นการบูชา แต่ไฟก็
ไม่ได้ให้ประโยชน์อะไรเลย เพราะฉะนั้น เมื่อเห็นว่าไฟไม่ได้ให้ประโยชน์เพราะ
ใหม่บ้านเรือนที่อยู่อาศัย ตั้งแต่นั้นมาก็ไม่ได้บูชาไฟอีกต่อไป

นี่เป็นเรื่องของความเห็นผิดในครั้งนั้น ไม่มีใครสามารถที่จะรู้อดีตของแต่ละท่าน
ได้เลย เคยบริโภคข้าวห่อหนึ่งคนเดียว ไม่แบ่งให้ใครบ้างหรือเปล่า

แต่ชาตินี้เป็นเครื่องแสดง ถ้าชาตินี้ทำ ก็หมายความว่า ชาติก่อนก็คงเคย
ทำมาแล้ว เป็นอุปนิสัย ไม่ว่าจะเป็นกายวาจาอย่างไร

